نصير سومرو

جل تي ڪنول جيئن

مهاڳ تان ڪنيل

شاعري دل جي ڪيفيت
جو عڪس آهي، عڪس ٻه اهڙو،
جيئن سانوڻ جي ڀني خوشبوءِ ۾
مهلا پنهنجي ور کي ياد ڪري آرس
ڀڃيندي آهي.

....

آرٽ احساس جو سينگاريل
۽ سنواريل روپ آهي. ناٽڪ ۾
فنڪار اثر ۽ جاذبيت پيدا ڪرڻ لاءِ
ميڪ اپ ۽ ڊائريڪشن جو سهارو
وٺي ٿو. شاعري ۾ احساسن ۽ جذبن
جي سينگار ۽ سنوار، اثر ۽ جاذبيت
جون هدايتون "من" ڏيئي ٿو.

....

شاعري زندگي آهي. زندگي
عشق آهي. عشق ۾ انسان جا هيٺا هٺ
ڀهاڙن جا راڳا لاهي ڇڏين ٿا. عشق ۾ اڻ
تارو شخص پڻ درياءَ پار ڪري وڃي ٿو.
محبت ۾ ماڻهو سمنڊ اندر مڇ کي مات
ڏئي اچي ٿو. عشق من جي دنيا آهي،
سرت آهي. سگهه آهي، ساڄاهه آهي،
عشق ۾ انسان ٻيو جنم وٺي ٿو. هو
عام کان الڳ ٿي وڃي ٿو. پر زندگي کان
الڳ نه ٿو ٿئي.

....

عشق جا ڪيترائي نالا
آهن. عشق محبت آهي، سِڪ آهي،
اُڪير آهي. سڪ جو دائرو فقط
ڪنهن انسان تائين محدود نه آهي.
ساٿيهه سان ٻه عشق ٿئي ٿو. مارن
جي سڪ ۽ انهن سان لاڳاپيل هر
شيءِ انهن جي خوابن، سپنن،
احساس ۽ جذبن سان ٻه محبت ٿئي
ٿي. عشق محبوب جي خواهش جو
احترام ڪرڻ سيکاري ٿو. محبوب
پنهنجائپ جو نالو آهي. پنهنجائپ ۽
اوپرائپ گڏوگڏ رهي نه ٿيون سگهن.
جيئن محبوب پنهنجو لڳي ٿو، تيئن
سندس هر شيءِ پنهنجي لڳي ٿي.
مان سچڻ ۽ ساٿيهه سان محبت
ڪريان ٿو. ٻولي، ثقافت، تهذيب ۽
تاريخ سان محبت ڪريان ٿو. سندو
درياهه ساٿيهه جي وجود ۽ ان جي
سيپتا جي علامت آهي. منهنجين
رڳن ۾ سندو جي تيج آهي.

....

سترهين صدي ۾ يورپي
ٻولين ۾ فڪشن لٽريچر کي وسعت
ملي، فڪشن/افسانه نويسي حقيقت
کان هٽيل، من گهڙت پر خوبصورت
ادب آهي. شاعري هجي يا نثر، عالمي
ادب جون رومانوي لکڻيون،
فينٽاسٽڪ آهن. فينٽيسي سان ڀريل
آهن. فينٽيسي ۾ ليکڪ اجنبي دنيا
جو سير ڪرائي ٿو. ڊڪشنري ۾
اصطلاع (Strange as romance) پڻ
لفظ رومانس مان جڙيو آهي. گوئٽي
جي نظر ۾ رومانس هڪ بيماري
آهي، عذر آهي، جڏهن ته
ڪلاسيڪيت صحت آهي.
سيني رومانين ۾ چاهي اهي
فرانس، انگلينڊ، وچ اوير توڙي اٽلي ۽
لاطيني ملڪن ۽ يونان جا شاعر، اديب
۽ آرٽسٽ هجن، هڪ شيءِ مشترڪ
آهي: سرمائيداري کان نفرت!

....

ادب جي گلدستي کي سيني گلن جي ضرورت
آهي. ائين ٿي نه ٿو سگهي ته گلاب آهي ته
موتيو جا لاءِ، موتيو آهي ته گلاب جا لاءِ.

جل تي كنول جيئن

عمر کھڙو کجي ليکو
تہ پاڇيءَ ۾ ٻُڙي آئي

جَلَ تي ڪَنولَ جِيئَن

شاعري

نصير سومرو

بلال پبليڪيشن
سنڌ ادبي اڪيڊمي
هنگورجا / ڪراچي
2008ء

هن ڪتاب جا حق ۽ واسطا مصنف وٽ محفوظ آهن

(28)

ڪتاب جو نالو	جل تي ڪنول جيئن
موضوع	شاعري
شاعر	نصير سومرو
ڇپائيندڙ	بلال پبليڪيشن
	سنڌ ادبي اڪيڊمي
	هنگورجا / ڪراچي
ڇاپيندڙ	ايجوڪيشنل پريس
ڇاپو پهريون	2008

ملهه : 200.00

Jal tey kanwal jein, a book of poetry in sindhi (cd also)
By Naseer Soomro. For your copy email : esaakhi@gmail.com

ارپنا

هيءُ پورهيو
بابا سائين الله بخش عرف لونگ سومرو
امڙ هاجره
سس سڳوري نورجهان
جيون ساٿي عاليه
نياڻي انعم
پٽ بلال ۽ دانيال
آغا نور محمد پٺاڻ
نثار احمد ساريو
اسحاق انصاري
امان الله جماڻي
فياض جوکيو
نورالدين سرڪي
عمرالدين بيدار
۽ ٻين ڪي ارپيان ٿو
جن جو ساٿ سنگت
۽ سنيارون مون لاءِ سفر جو سونهون آهن.

مصنف جو سوانحي خاڪو

ڄمڻ جي تاريخ: مارچ 28، سن 1964 ع

ڄمڻ جو هنڌ: هنگورجا/ خيرپور ميرس، سنڌ

تعليم:

- پرائمري ۽ مئٽرڪ: هنگورجا
- انٽر(پري انجنيئرنگ): گورنمينٽ ڊگري ڪاليج ڪنڊيارو
- ميٽلرجيڪل انجنيئرنگ ۾ گريجوئيشن: مهراڻ يونيورسٽي آف انجنيئرنگ اينڊ ٽيڪنالاجي ڄامشورو- حيدرآباد
- اديب (اورنٽل لينگوجز): سڏو جا- مورو
- آرٽس ۾ گريجوئيشن: سنڌ يونيورسٽي

اسٽيل مل ۾ نوڪري: 1990 ع کان 2000 ع تائين

(علاوه هڪ سال اِن- پلانٽ ٽريننگ)

شاعري جي پِٽ: بظاهر ڪاليج جي زماني کان. هوُنئن لاڙو ننڍ پڻ کان

ڪرت: صحافت، ٽرانسليشن، ايڊٽنگ، پروفنگ. مضمون نويسي

۽ شعر و شاعري وغيره (خاص طور اشتهارن جو ترجمو)

مستقل رهائش: ڪراچي ۾ پارن پڇن سان گڏ

سڀ کان اهم شيءِ: آزادي

ملڪيت:

ايـڏي ڏرتــيءَ هــونــدي نصــيــر

پـوءِ بـہ پـنـيءَ جـو پـارو ڪـونـهـي

زندگيءَ جي حاصلات: اولاد ۽ لکيل ڪتاب

سيڙپ: اولاد جي تعليم ۽ تربيت

پتو: لامڪان (پنهنجو گهر نہ آهي)

قسمت: سياڳو آهيان

آس: آخري ساهہ (پساهہ) پُرامن ۽ خوشيءَ پريو ڪٽان

پسند جو رنگ: روشنيءَ جا ست رنگ ۽ انون رنگ ابديت جو پڻ

پيغام: ڏاهپ جا هي سونهري لفظ

"When you are in light, everything will follow you. But when you enter dark, even your own shadow will not follow you"

(توهان جڏهن روشنيءَ ۾ آهيو تہ هر شيءِ توهان سان گڏوگڏ هلي ٿي، پر جڏهن توهان انڌيري ۾ داخل ٿيو ٿا تہ توهان جو پنهنجو پاڇو بہ ساٿ ڇڏي وڃي ٿو).

وچور

شاعري	
•غزل	21
•وايون	39
•نظم	57
•هائيڪا	67
•چؤسٽا	77
•متفرق	95
- شاعر طرفان مهاڳ	157
- تاثرات ۽ رايا	
• ممتاز مهر	182
• آفاق صديقي	185
• تاجل بيوس	189
• عاشق حسين	194
• اسحاق انصاري	202
• نويد سنڌيلو	205

غزلن جو آرنيُ

دِڳهو پنڌ پيدل مسافر ڏسو	23
دل دهر جو داستان سو داستان	24
عالم جا ابهام ڪنياسون	25
زندگي جو ڪل فسانو خواب ڪو	26
آسمان تان لٿا آهيون	27
سُونهن ۾ سرشار ماڻهو	29
اڃان مَسَ پختگي آئي	30
يادن جو ڏڻ ڏارڻ ڏي	31
هر شيءِ ساڳيءَ ريت اڃان	32
ڪٿي آهين پنهنجي هجڻ جي خبر ڪر	33
ڪٿي خواب ڪوڙا ڪٿي ساڀيائون	34
اڪيلا هئاسين، اڪيلا اڃان	35
نِنڊي ۾ نِنڊيءَ ڪنهن خوشيءَ ڪي سلام چئو	36
اڳي ڪجهه هو، نہ ڪجهه آهيان	37

واين جو آرنيُ

آدم مان انسانُ ميانْ! آزادي ايمانْ 41
جيڏانهن وڃي جڳ، منهنجو پنڌ پريتمو 42
وِيچارن جا واڙ، ساڳوٽا سنسار ۾ 43
ونڌَ ٻُڙيءَ وهنوارَ يار! پاڇيءَ ۾ پڇتاءُ 44
اوجهل ڇو انسان کان، پاڇولا پولار ۾ 45
اکڙين اچان اين اڇنو وچنو جيئڙو 46
سڌ پڙاڏو آهيان پاڻ، حد ۽ لاحد هيڪڙي 47
چنڊ! ڪرڪا خبر، ڇا ڏٺءِ ڇا ٻڌءِ رات جي رڄ اندر 48
پل پل پُور- پچارَ، لڙڪن لارون لارَ 49
ڪاميابيون ڪن ڪٿ، پرک پار اپار جي 50
سُرها سيئن واڙ ٻئي جنم جا ٻول 51
جيون جَرُ اجهاڳ، جيون جَرُ اجهاڳ 52
اڳيان يَوَ ينداڙ آءُ اڪيلو اوپرو 53
امل انسان مان آهيان، اجهل امڪان مان آهيان 54
پنوهاريون پهرين، لوئيون لڇهڙيون 55
هينئڙو هُوند نري، الا! هينئڙو هُوند نري 56

نظمن جو آرنيُ

ڪنڪ داڻو	59
ڪٽي آهين جانان	60
چيٽ جي ساون وڻن جي ڇانوَ ۾	62
دوِست	64
تاج محل	65

هائيڪن جو آرنيُ

ڏيرج، تورو تل!	69
مٿي پہ هزار سَت	69
اوندهہ ۾ آڪاسَ	70
ڪاهي پيڙو آ	70
سمنڊ! تنهنجي سُگهہ	70
پوکيندي سڀ پال	71
آڪيرو اجڙيو	71
ڏيئن ڏڻ وڏو ٿئي	71
جڳ ۾ جنڊاسين	72
پُلجڻ جا پُنڪا	72
وڏ ڦڙا وِسندا	72
ڏُرت ڏُڪار ڏري	72
ڪونلا ٿا پچرن	73
آئي وهہ وٽيون	73
چوڏهينءَ جو چنڊ	74
آئيني ۾ ڏس	74
تنها ميلي ۾	74
اٽڪٽ آساني	75
ڪيت ڪيڙيوسين	75
جيڪر محبت آ	75
وياڪُل وياڪَل سان	76

چوسٽن جو آرنيُ

امن جي زمين	79
رهبر جاڳي قوم بہ جاڳي	79
لاڙڪاڻي ۾ گھر ڪي باھہ	80
حقيقت	80
اليڪشن 2007ع جو پڌرنامو	81
جگنو	81
سورهن آنا سچ سدائين؟	82
وڏي ناٽو محنت جي آڌار تي	82
ذميوار ڪير؟	83
پيٽ جو مسئلو	83
پنڇي	84
جستجو	84
بجيٽ	85
پورهئي جو ملھہ	85

انسان جي پوکنا	86
وڏيرن جي تجارت	86
ڪنن ۾ ڪپهه	87
تدبير ساڳي، تقدير ساڳي	87
سنڌڙي انب	88
سونهن	88
آسمان ڏي نهارون	89
اويلا اويلا	89
بلوچستان جا مِينهن ستيل	90
زندگي جي ريل	90
بک پيانڪ قيامت آ	91
انهيءَ کان اڳي	91
پڇي پؤ اچوڪو	92
منهنجي سنڌ	92
دانائي	93
خواب کلي پيا	93
گرمي	94
لوڊ شيڊنگ	94

متفرق (رچنائن جو) آرنيُ

شهري تهذيب	97
شيون	98
نئين تهي	99
تعلق	99
منافقي	100
جواب	100
سنڌ سان عشق	101
ڪهاڻي	102
مهلائون	101
قول	102
ضابطو	103
نورالدين سرڪي	103
دنيا	104
ڪائنات جو ينور	105
نتشي جو قول	106
سڪون ۽ قرار	104

ڏاهپ
106
هڪ شاعر
107
گيسٽ هائوس
107
ٽريجڊي
105
سفيد رنگ
108
سچار
109
هڪڙو چهرو
109
ثقافت
110
قصور
110
حيراني
114
نثار احمد ساريو
111
اردو شاعري
112
نصيحت
قيامت جي گهڙي
113
پَرون
115
ڦندو
115
آڏي پچا
116
سلام
117
روشني
116
گهرائي ۾ سوچڻ
117
متي
118
چانوَ جو ٻوٽو

ارسطو جو قول	118
پيداوار	119
قول	120
عمرالدين بيدار	120
اصل هوندو	121
ڏن	119
جنم ڏينهن	122
قلندر	123
سڪ	121
سڪڻ جو عمل	124
سنڌو سڀيتا	124
Tychism	122
تجربا	125
انسان دوستي	125
ساڻويا	127
ٻاٽ ڪاري	127
ديوتا ناهيان	128
اڏ مرڪ	129
رڏ	129
کهڙو لڳو واءِ	131

افسوس چو	131
آمريڪا جو صدارتي اميدوار	131
پاڻي	133
زال ٻه	133
نئون ضابطو	134
ڊسمبر 27، 2007ع	134
شان	135
مُونجهارو	136
گهر	136
حل	137
مسئلو	137
آئون	138
ياڳ پلا	139
ٽيڪس فري	140
"ڻ" اکر	141
پاڪائي	138
فلسفو	142
ڏوڻي	141
گڏيل شيون	143
ٻولي	139
لچڻ	144

تاجن جو تذڪرو	145
هڪ دفعو	146
محبت	148
سنڌڙي	140
حسن	150
گيان سَر	152
قول	143
شاعر آهيان	154
مزاح	156
انسانيت	149
خودڪشي	144
خوشي	152
هن پُڇيو	153
سُستي	156
جاڙي يت	98
ناڪارگي	155
ياوناڻون	156
پيءُ جو وڇوڙو	130

غـــــزل

سادا سادا خواب ایڈا
چڻ سدائین یار ماڻهو

ڏکـھو پـنڌ، پـيدل، مسـافـر ڏسـو
نہ سـاھي پـٽـي پـل، مسـافـر ڏسـو

ٻُڌو ٻارَ مـيـلـن ۾ گـم تـي وجـن
ھـي تـنـهـا وجـايـل، مسـافـر ڏسـو

ائيـن کـيـر شـايد! ھـجي جُوءِ ۾
سـيـاڻـو، نہ پـاڳـل، مسـافـر ڏسـو

رھـي لـوڪ، پـرلـوڪ مـان آئـيـو
سو جـاتـل، سـڃـاتـل، مسـافـر ڏسـو

تڏا ويڙھي وينـو، تـڪـڙ ۾ نصـيـر
ڪيائون ڇا حاصـل، مسـافـر ڏسـو

دل دهر جو داستان سو داستان
اڻ ٻُڌو ۽ بي بيان سو بي بيان

خواب آهن خواب ئي جهڙا ڏسون
اڄ سيان جي درميان سو درميان

عشق کي اڪڙين جُهڪي سجدو ڪيو
پر انا جو آسمان سو آسمان

دور جهڙو دوستو تهڙو اثر
تي ويو جو بدگمان سو بدگمان

پنهنجي هستيءَ جو گمان ايڏو ٻـ چو
مان ئي سيڪجهہ آهيان سو آهيان

تر جي واري سا ٻـ ٽانيڪي نصير
پاڻ ليڪن لامڪان سو لامڪان

عالَمَ جا ابهامَ کنياسون
طرحين طرحين نامَ کنياسون

دير وجي تي يار متان! کا
اوندهہ ۾ اقدامَ کنياسون

بئي کي کهڙو رنج رسايون
قلبين کُل کهرامَ کنياسون

هڪڙي رب جو روڳ چڱو هو
اربابين آلامَ کنياسون

محبت جا ماتام نصير
ساڳا صبح ۽ شامَ کنياسون

زندگي جو ڪل فسانو خواب ڪو
۽ زمانن ڪان زمانو خواب ڪو

فهم فتوائون ڏنيون پر بي اثر
دل جي دنيا جو ديوانو خواب ڪو

راڄ رومڙ رونپ جي رانيات ۾
جڳ جڏي جي آنو ٻيانو خواب ڪو

جسم جا عضوا جتي مشڪل ملن
ياڳ ۾ ڪوڙر ۽ ڪانو. خواب ڪو

ٻن گزن جو گهر اباڻي پار ڏي
سايبان سيني سهانو خواب ڪو

سچ سدائين سوجهرو سچ جو ڪٿي؟
ڪوڙ اوندهه جو ٻهانو خواب ڪو!

شاعري جي دشمنن جي راءِ ۾
پيار جون ڳالهيون زنانو خواب ڪو

چوند جو چوٻول ۽ چپ چپ نصير
ڏينهن ٻن ڪان ڏاتو پانو خواب ڪو

آسمان تان لٿا آهيون!
يا زمين مان ڦٽا آهيون؟

زندگي کان ڀڳا آهيون
جهٽ گهڙي کا ستا آهيون

من سجاڻي سگهون پاڻ کي
گس لتاڙي ٿڪا آهيون

ٻيو تماشو ٻـ کهڙو کيون
سڀ نشانا گُٽا آهيون

رنج هڪ سان هجي اوريون
راڄ سان ئي رٺا آهيون

چڪ اکين ۾ ڏسي چقمقي
هر قدم تي ڪنا آهيون

موج دريا نـ ٻوڙي سگهي
نينهن نيٽين ٻڏا آهيون

ٿو ڪتا يل! چوي ڪو نصير
ڏاک ول جا چڱا آهيون

سچ تيڻ تي گهريو پر نصير
ڪڙ ڪٻيتا چڱا آهيون

سونهن ۾ سر شار ماڻهو
ڪيئن سو بيزار ماڻهو

مفلسي ۾ مانُ ناهي
تہ بہ چوان حقدار ماڻهو

جو ڪندبن ڪان ڏار تيندو
سو گلن جو هار ماڻهو

سادا سادا خواب ايڏا
ڇڻ سدائين ٻار ماڻهو

عشق ناهي، عشق ڏاهي
’ڪام‘ جو ڪردار ماڻهو

ڪالهہ هو جهڙو نصير
اڄ بہ آ اسرار ماڻهو

اجان مَسَ پختگي آئي
لاڏاڻي جي گهڙي آئي

عمر کهڙو ڪجي ليکو
تہ پاڇي ۾ ٻُڙي آئي

ڏنوسين ذات ڏوهي کي
قندي قاهيءَ ڪڏي آئي

اهو خالي گمان ناهي
عدم مان آگهي آئي

حياتي شاعري منهنجي
حصي ۾ هر خوشي آئي

يادن جو ڏڻ ڏارڻ ڏي
چاندوڪين ۾ چارڻ ڏي

ڏينهن گذاريم رڻ ۾ يار
شام اڪين ۾ نارڻ ڏي

هاڻ نہ ايندين، پوءِ سهي
آس جا ڏيئا ٻارڻ ڏي

ٻاهر ٻيائيءَ ٻول رڳو
گهر ۾ تنها گهارڻ ڏي

هر هنڌ هُو موجود نصير
مان، مان من جي مارڻ ڏي

هر شيءِ ساڳيءَ ريت اجان
ساڳيو زمانو، ساڳيو مڪان

ماڻهو مهذب صورت ۾
وحشت ڌاريا روپ نوان

ساڳي ڌرتي، ساڳيا ماڻهو
بدليو چاهي، ڪيئن چوان

ايندو اهڙو دور ڪڏهن
ڏاهپ ٻڌبي زور ميان

ڪوڙ خوشيءَ جا تارا ڪڙندا
اوندهہ ۾ آڪاس جيان

جاتي، ڪاتي خير نصير
سايان پنهنجا خواب ڏسان

ڪتي آهين پنهنجي هجڻ جي خبر ڪر
خيالن ۾ اوچي اڏڻ جي خبر ڪر

ڪرم ڪيڏا پاڻيءَ جا جوين تي آهن
ڪني پاپ - پوتي ڏئڻ جي خبر ڪر

رابيلن جي رت ۾ رسڻ جي خبر ڪر
عمر جي عذابن جي بڻ جي خبر ڪر

گهڙو ياڳ پنهنجي جو جهڙو ڪچو هو
ڪچوئي رهيو پر ٻڏڻ جي خبر ڪر

ثوابن جي ڏگ تان بہ گذرئين نصير
تہ پتڪي پوڻ ۽ بچڻ جي خبر ڪر

ڪٿي خواب ڪوڙا ڪٿي ساپيائون
انڌيري ۾ پاڇي مثل پاوِنائون

چِتر چير آهن يا اچرج ڪٿائون
دنيا جي دڪن جون پليون پوڳنائون

ستل هئي جواني ٻڌي ور جي پر ۾
سڄي رات رئنديون رهيون آتمائون

ڏسي ڍنگ پنهنجي جيئڻ جا نرالا
ڪٽي ميڙ در تي وريا ديوتائون

قضا ڪي تريءَ تي اڳيئي رکيوسي
ڪنل ڪي ڪهي تا ڪٺو بد دعائون

گهڙي ترسو جلدي نہ فتويٰ ڏجو ڪا
اجان ڪوڙ آهن لڪل ڪوجنائون

ورهن ڪان تي ڳڏجي ڳذاريو نصير
گهڙيءَ ۾ ٻني سي ويون آشنائون

اڪيلا هئاسين، اڪيلا اچان
زمين هيٺ ساڳي، مٿي آسمان

نہ هيڏي، نہ هوڏي مڪمل طرح
حياتي گذاري، رهي درميان

نوان دڳَ کُلي پيا، نيون منزلون
ڪٿي پنهنجي ليڪن نہ ٿي آجيان

خزان ئي خزان باغ ۾ ڪيتري؟
ڪجي نيٺ ڇا. سوچ ۾ باغبان!

ڪري ماٺ ويهي رهون ڇو نصير
سفر در سفر آهہ فطرت روان

نندي ۾ نندڍيءَ کنهن خوشيءَ کي سلام چئو
ٻين جي دکن ۾ دکيءَ کي سلام چئو

رواجن جي رڻ ۾ نہ پٽڪڻ گھريو جنهن
هماليہ کان اوچي ڳچيءَ کي سلام چئو

جتي پنهنجا پيرا اجان تائين آهن
لنگھين او مسافر، مٽيءَ کي سلام چئو

اڙي سڄ، مان، مان چڏي ڏس زمين تي
ڪٺي توکان گھٽ ئي، ٻتيءَ کي سلام چئو

ڏگھي زندگيءَ ۾ رکيو چا نصير
جھد ۽ بقا جي گھڙيءَ کي سلام چئو

اڳي ڪجهه هو، نه ڪجهه آهيان
وڏو ماٺهو تيو آهيان

مسيحا دل اندر منهنجي
ڪليسا تي ويو آهيان!

ٻين جي چيچ پئي پڪڙي
ٻٽيو خود ئي ڏيو آهيان *

الڳ ڪا شيءِ جئن گهر ۾
زماني ۾ پيو آهيان!

ڪڏهن لِڪ ۾، ڪڏهن سامهون
لڪائن جو ليو آهيان

---

* ڏيو : ڏيئو

وايـــــون

واهيري جي ويل نصير، ورندا سپ وڻجار
سُرها سيٽن وار

ٽلهه: آدم مان انسانُ، ميان! آزادي ايمانُ

1- سونهين ساهه سرير ۾، سُونهارو سبحانُ!
آدم مان انسانُ!
2- آپي جو ايمانُ مري، ڏوڙ ڏيو ڏنوانُ!
آدم مان انسانُ!
3- سانير صدا سُکَ جي، درد اندر درمانُ!
آدم مان انسانُ!

✵

تلهہ: جيڏانهن وجي جَڳَ، منهنجو پنڌ پريتڻو

1- اوڙو پاڙو آڳ ۾، لاثاني سان لَڳُ
منهنجو پنڌ پريتڻو
2- وکري ويو ولهار ۾، ويساهن جو وَڳُ
منهنجو پنڌ پريتڻو
3- موهہ مزو ماڻيو اهو، مَنُ موالي مَڳُ
منهنجو پنڌ پريتڻو
4- ماڳ مڙئي معدوم نصير، آڳهہ ها جي اڳُ
منهنجو پنڌ پريتڻو

تلھ: وِيچارن جا وارَ، ساڳوٽا سنسار ۾!

1- اٺجن اکيچار پيا، چارَ منجھائون چارَ،
ساڳوٽا سنسار ۾!
2- ڏاڍائيءَ جي ڏَيَ تي، والاريا واپارَ،
ساڳوٽا سنسار ۾!
3- ٻئي جي ٻاريل باھ ۾، ٻارڻ منھنجا ٻارَ،
ساڳوٽا سنسار ۾!

تلهہ وندَ ٻُڙيءَ وهنوارَ، يار! پاڃي ۾ پڇتاءُ

1- چَڪَ وِجهن چانڊوڪيون، آڌيءَ رات رئارَ يار!
پاڃي ۾ پڇتاءُ
2- سرڪ ساهي سر ڪشيءَ مان، سُرڪ پرن سرشارَ يار!
پاڃي ۾ پڇتاءُ
3- آس غريبن ٻارن جي، ڇا نهيءَ جي ڪا قارَ يار!
پاڃي ۾ پڇتاءُ
4- جُهنڊ تہ ساڳئي جهنگ جو، ڏڻ ڏنارن ڏارَ يار!
پاڃي ۾ پڇتاءُ
5- ورندو اهڙو وقت نصير، هڪڙي ٿَنَ ٿنوارَ يار!
پاڃي ۾ پڇتاءُ

تلهه: اوجهل چو انسانَ کان، پاڇولا پولار ۾

1- دل ۾ ڏُکَ دليل جا، اڳتي ڇا امڪانَ کان
پاڇولا پولار ۾

2- آڏي پِٽ پوائتي، ڌرتيءَ جي ڌهمانَ کان
پاڇولا پولار ۾

3- شوق ٻٽائي ڇيڪ ڇڏيو، ٻانهپ جي ٻلدانَ کان
پاڇولا پولار ۾

تلهه اکڙين اجان اير، اڇٹو، وڄٹو جيئڙو!

-1 سوين مٽي صورتون، جتي ڪٿي پير،
اڇٹو وڄٹو جيئڙو!

-2 ڪٿهن خوشيءَ ڪاج ۾، ڪٿهن مٽيءَ ڍير،
اڇٹو وڄٹو جيئڙو!

3 - وڃي وريو ناهه ڙي! ڪنڌيءَ وٿان ڪير،
اڇٹو وڄٹو جيئڙو!

-4 ڪچو پڪو واءَ تي، ٻيڙيءَ ڇٽي ٻير،
اڇٹو وڄٹو جيئڙو!

-5 نديون وهي نير جون ڏوئي ڏوئن مير،
اڇٹو وڄٹو جيئڙو!

-6 جڳ جڳاندر ضد جو، پرتو شر ۽ خير،
اڇٹو وڄٹو جيئڙو!

-7 ڍهي جڙي ڪهڪشان، ڦيٽي ڦرٹو ڦير،
اڇٹو وڄٹو جيئڙو!

تلهہ: سڏ پڙاڏو آهيان پاڻ، حَدَ ۽ لاحد هيڪڙي

1- سُور پُڄاڻا سهنجائيون مَنَ اندر مانداڻ
حَدَ ۽ لاحد هيڪڙي
2- تو ۾ مان ۽ مون ۾ تون، آهہ ۽ ناهہ اجاڻ
حَدَ ۽ لاحد هيڪڙي
3- هارَ بہ پانيان سوپ نصير، سُونهن، سچائيءَ کاڻ
حَدَ ۽ لاحد هيڪڙي

تلهه: چنڊ! ڪرڪا خبر، ڇا ڏنئه ڇا ٻڌءِ
 رات جي رُڃ اندر

-1 ڇو پيا ڪي وڄي، ننڊ تو لئه ڦٽي
هڪ گهٽي ٻي گهٽي، دربدر دربدر
راتَ جي رُڃَ اندر
-2 هي ٻه چئجانس ڙي، ننڊ ڪٿڪيءَ منجهان
پائي جهاتيون ڏسان، مَنَ اچين ڪٿِ نظر
راتَ جي رُڃَ اندر
-3 ماٺ ئي ماٺ ۾، منزلون طئه ڪيون
ڪيئن ڳالهيون ٿيون، مُشڪ جان مشتهر
راتَ جي رُڃَ اندر
-4 وَٽ بتيءَ جي جَهڪي، پئي اُجهامي ٻري
دل ٻُڏي ۽ تري، آهه پويون پهر
راتَ جي رُڃَ اندر
-5 ريت چمڪي نصير، آسمان تان لهي
جٺڪ آيا، ڪَهي، ڪهڪشان زيبور
راتَ جي رُڃَ اندر

تلهہ: پل پل پور پچارَ، لڙڪن لارون لارَ

1- اجان انھيءَ آسري، لھندو ساجنُ سارَ
لڙڪن لارون لارَ
2- پيڙائون پچاڙڪيون، جهرمرجُهلَ جُھونجارَ
لڙڪن لارون لارَ
3- پيتا جون سپ صورتون، ڏڄَ سسين ڪان ڏارَ
لڙڪن لارون لارَ
4- ڏبرن ڏولاڪا نصير، ڏاڍن لئہ ڏھڪارَ
لڙڪن لارون لارَ

تلهه: ڪاميابيون ڪن ڪَٺَ، پرڪ پار اپار جي

1

- پنڌ پري ڪان تورڙو، پير پٿون تين پَٺَ
پرڪ پار اپار جي
2- قيد ڪڙيون ئي ڪارٽيون، نڪ پارائڻ ئَٺَ
پرڪ پار اپار جي
3- ڪرت قناعت ڳالهيون، حرص هزارين هَٺَ
پرڪ پار اپار جي
4- جَلَ جولائيءَ جندڙي، موج مخالف مَٺَ
پرڪ پار اپار جي
5- چارن قاتل ڄرڪيون، ڦٺ ڦٺ پاٽيءَ ڦُٺَ
پرڪ پار اپار جي
6- ويل وهاٽيون ويندڙيون، سڪٽا سارا سَٺَ
پرڪ پار اپار جي
7- سيگهه نصير پڄائٽيون، رچنائون رڪ رَٺَ
پرڪ پار اپار جي

تلهہ: سُرها سَيڻن وارَ، ٻئي جنم جا ٻول

1- اڇا، ڳاڙها، هيڊا هارَ، مالها مٽيا دارَ
سُرها سيڻن وارَ
2- پيارا، پيارا پاڻ کي وڻندڙ ويجها ٻارَ،
سُرها سيڻن وارَ
3- دانهي دريا پيٽ ۾، سوکهڙي جي سارَ
سُرها سيڻن وارَ
4- کامل کَڙَ کُندائتا، کوڙيا کُنيَ قطارَ
سُرها سيڻن وارَ
5- کڙهي قلب قراريا، قالو قول قرارَ
سُرها سيڻن وارَ
6- واهيري جي ويل نصير، ورندا سڀ وڻجارَ
سُرها سيڻن وارَ

تلهہ: جيون جرُ اجهاڳُ، جيون جرُ اجهاڳُ

1- هڪڙو باب ڪتاب جو ماڻهو محض مهاڳُ
جيون جرُ اجهاڳُ
2- ڪوڙ سريلن راڳين جو انت ڪري ڪتراڳُ
جيون جرُ اجهاڳُ
3- سورن منجهہ سهاڳڻيون، ڏمر ڏوڙُ، ڏهاڳُ
جيون جرُ اجهاڳُ
4- خان ڪارايئين بوفن ۾، لوڪ صبر جو ساڳُ
جيون جرُ اجهاڳُ
5- ٻاجهہ ٻني ٻانهي مٿئون، بيڪ لکيائين ڀاڳُ
جيون جرُ اجهاڳُ

تلهه: اڳيان پَوَ پندارَ، آءٌ اڪيلو اوپرو

1- سَرَ ۾ سانجهيءَ ٿاڻي ڪا، ڪٽڇي جيئن ڪنارَ
آءٌ اڪيلو اوپرو
2- پنهنجيءَ پر ۾ پيڪن پيا. اُڏما آب اپارَ
آءٌ اڪيلو اوپرو
3- نانيءَ ويڙهو ناحق ڙي، پيل ڪيئي پوتارَ
آءٌ اڪيلو اوپرو
4- سوگهو دائرن داٻن ۾، اوچي هُوند اڏارَ
آءٌ اڪيلو اوپرو
5- لوڪ لڄا جو ليڪو ٻيو، نانگا نينهن نڪارَ
آءٌ اڪيلو اوپرو
6- پوڄا پاٺ پريت نصير، هُو هُو جي هونگارَ
آءٌ اڪيلو اوپرو

ٽلهه: امل انسانُ مان آهيان، اجهل امڪانُ مان آهيان!

1- ڪٿي هيٺو، ڪٿي ٻيٺو، سگهارو سانُ مان آهيان!
امل انسانُ مان آهيان!
2- ڪڙو ڪهڙو، ڪهڙي گهنٽي، کُليو ميدانُ مان آهيان!
امل انسانُ مان آهيان!
3- سياڻن ڪان سياڻو ۽ نپٽ نادانُ مان آهيان!
امل انسانُ مان آهيان!
4- پون جي وحشتون جاڳي، تکو طوفانُ مان آهيان!
امل انسانُ مان آهيان!
5- اوٺائيون اڻ ڳٽيون مون ۾، اجان حيوانُ مان آهيان!
امل انسانُ مان آهيان!
6- خدا ناهيان خبر آهي، خدا جو شانُ مان آهيان!
امل انسانُ مان آهيان!

ٿلھ: پنوھاريون پھرينِ، لوئيون لڄھڙيون

1- خوشيءَ وچان ڪيچليون، لھرن جيان لھرينِ
لوئيون لڄھڙيون
2- مينھن وٺي ماروئڙيون، بوندون جئن بحرينِ
لوئيون لڄھڙيون
3- ٻج نہ ٻيائيءَ ٻوھٽيون، ٻاڙ جنين ٻھرينِ
لوئيون لڄھڙيون
4- ٿھل ٿڪورون ٿھڪٽيون، ٿبر ڪي ٿھرينِ،
لوئيون لڄھڙيون
5- ڪل نہ ھئائون ڪوٽ جي، قلبين جا قھرينِ
لوئيون لڄھڙيون
6- ھيٽيون، ھئبت ھاٽيون، آنرجو اھرينِ
لوئيون لڄھڙيون

تلهہ: هيـنـئـڙو هـوند نَري، الا! هيـنـئـڙو هـونـد نَري!

1- ڳـولائـو ڳَـڻ ڳـوت ۾، ڪـهـڙو ڪَـمُ ڪَـري؟
هينئڙو هوند نـري!
2- گـل قـل آچـيـا اُتَ ڪـي، لاڻـيـون لُـنبَ چَـري،
هينئڙو هوند نـري!
3- شـال! پـريـن پـرچـي نصـيـر، پـل ۾ پـاپ پَـري،
هينئڙو هوند نـري!

نظم

انهيءَ کان اڳي جو
اوسيئڙي ۾ اکڙيون
بنھ پوڻجن
اجالن جا سپنا
انڌيرن ۾ گم ٿي وڃن
هلي آءُ جانان
ڪٿي آهين جانان

ڪٽڪ داٽو

هوند اهڙو ڪو زمانو
ڪٽڪ داٽو
هو وڏو ايڏو
ڪڪڙ آنو
توانو!
پر جڏهن کان
تنهنجو منهنجو
ڏارناٽو
ڏار ٽاٽو
پيچ پچاٽو
بس! بهانو
چڪ چڪان ۾
وٺ وٺان ۾
روز سسندو
ڳاٽ ڳسندو
تولو
ماسو
۽ رتيءَ ذرڙو
نماٽو
ڪٽڪ داٽو

ڪٿي آهين جانان!

زمانا ... زمانا ...
زمانا لنگهي ويا
انڌيرن
اجالن
جا ڏينهڙا ۽ راتيون
اجا تائين ساڳيون
اوسيئڙي ۾ اکڙيون
اوٽيون
اوٽيون
ڪٿي آهين جانان!

وڻن جون قطارون
پهاڙن جون چوٽيون
اڪيليون
اڪيليون
اوسيئڙي ۾ اکڙيون
اوٽيون
اوٽيون
ڪٿي آهين جانان!

هلي آ تہ تنهنجي
اچڻ جي خوشيءَ ۾
ٿڌي کير جهڙي
ڦٽي باک پئي،
ينيءَ ماڪ مکڙيون
ٽڙي گل پون
وڻي واس تر جي ولين ۽ وڻن مان
پرن کي پکيڙي پکي آجيان کن
اوسيئڙي ۾ اکڙيون
او اٿيون
او اٿيون
ڪٿي آهين جانان!

انهيءَ ڪان اڳي جو
اوسيئڙي ۾ اکڙيون
بنهه ٻوٽجن
اجالن جا سپنا
انڌيرن ۾ گم ٿي وڃن
هلي آءُ جانان
ڪٿي آهين جانان!

چيٽ جي ساون وڻن جي ڇانوَ ۾ *

اچو
اچو
او دوستو!
وک وڏي وڌڪار ۾
چيٽ جي ساون وڻن جي ڇانوَ ۾!

هت نظارا نيڻ واديون
چاهه چارا چنڊ راتيون
سمنڊ، دريا ۽ ڍنڍون
ڌرتيءَ مٿي
پئي هوا ڪڪرن جا ڪوڙي شاميانا
اڀ مٿي
ڇا ٻڌائي ڇا ٻڌايان
ڪيترائي ڪهڪشان پولار ۾
چيٽ جي ساون وڻن جي ڇانوَ ۾!

هت پکي لاتيون لنون تا
وڻ هندوري جان لڏن تا
ساهه جي سر تال تي پڻ
جهانجهريون ڇم ڇم وجن ٿيون
ڪير ايندو

* شيڪسپيئر جي نظم Under The Green Wood Tree جي طرز تي لکيل

ڪير ايندو
گڏ پکين سان گيت ڳائڻ
سونهن جي سنسار ۾
چيٽ جي ساون وٽن جي ڇانو ۾!

هت بکيرو ڪوبہ ناهي
۽ وڏيرو ڪوبہ ناهي
جو ويڙهائي راڄ سارو
ووٽ جي وهنوار ۾
چيٽ جي ساون وٽن جي ڇانو ۾!

اچو
اچو
او دوستو!
پر اهو سوچي اچو
ڪجهہ سرءَ جي سانجهہ جون ۽
ڪجهہ ولهہ جي واءَ جون
سنگدليون آهن ضرور
ڪير سهندو
ڪير ٻهندو
ٽڙڪٽيون ٽڏڪار ۾
چيٽ جي ساون وٽن جي ڇانو ۾!

دوست *

منهنجي جيون جو مها ساگر تہ ڏس
قربتن جا ڪوڏ جنهن ۾ قيمتي
ڀاڳ اهڙا
جو رقيبن کي بہ آيو رشڪ پئي
لاڏ ليڪن سڀ اهي هڪڙي طرف
دوست! تنهنجي دوستي مُڙ ڪان مٿي
مهل مون تي ڪا ڏکي آئي جڏهن
دوست ٻيا ڳالهيون ڪندا ها کوکليون
پر دنيا ۾ تون رڳو هڪڙو هئين
ڪا ضرورت هئي ڪري پوري ڇڏين
ساٿ تنهنجو يار! ڏسي سوچيان پيو
مان بہ بڻجي دوست ڪنهن جي ڪم اچان
جو نہ تو جهڙي سٺي ڪنهن دوست جو
پيار جي قابل بڻايان پاڻ کي
مان بہ سمجهان دوست ڪنهن جو پاڻ کي

* انٽرنيٽ تي ڪنهن گمنام شاعر جي نظم کان متاثر ٿي لکيل

تاج محل

تاج الفت جي نشاني تون ڀلي سمجهين تہ سمجهہ *
۽ رنگين وادي عقيدت جي ڀلي سمجهين تہ سمجهہ
پر پرين! مون سان تہ تون ڪنهن ٻي جڳهہ تي مل اچي

بزم شاهي ۾ غريبن جو گذر ڪهڙو ڀلا
جن جي راهن ۾ نظر جبروت جا جلوا اچن
ڪيئن آخر روح الفت جا اتي ايندا ڀلا

مرتبي جي ماڳ ماڙين کي ڏسين ها ڪا گهڙي
ڪجهہ تہ سوچين ها وفائن جي لڪل تشهير تي
مردا شاهن جي مزارن تي ريجهڻ وارا رفيق!
پنهنجي گهر جي ٻاٽ اوندهہ کي ڏسين ها ڪا گهڙي

اڻ ڳڻين ماڻهن محبت آ ڪئي سنسار ۾
جن جا جذبا ها سچا ڪردار ۾، ويچار ۾
پر ميسّر ڪونہ هو سامان ڪو تشهير جو
ڇو تہ سي ماڻهو بہ ها مفلس دنيا ۾ پاڻ جان

ڪوٽ، ديوارون, قلعا ۽ مقبرا اوچا اهي
عظمتن جا هي بلند بالا ٽنيا ۽ راڄ ڀاڳ

---

* ساحر لڌيانوي جي نظم 'تاج محل" جي تضمين ۾ لکيل

پيڙهه ۾ جن جي دفن سر سر گواهي تي ڏئي
خون پنهنجي سان متي ڳوهي هئي پنهنجن وڏن

اوپرين! جن مسترين جي فن اپاريو سونهن کي
تن کي پڻ هوندي محبّت، هي حقيقت آ تہ پوءِ
چو سندن سجڻن جون آهن بي نشان اڄ تربتون
جن تي ڪنهن ٻاريو اڃي ناهي ڏيئو پلجي ڪڏهن

هي چمن زار، هي جمنا جو ڪنارو ۽ محل
ڪيئن دولت جي سهاري شهنشاهه ڪئي شوق ۾
پاڻ جهڙن سي غريبن جي محبّت سان مذاق
او پرين! مون سان تہ تون ڪنهن ٻي جڳهہ تي مل اچي

هـــائيكا

تنها میلي ہم
شام جو اکثر ایندو آن
یاد اکیلي ہم

ڏيرج، تورو تل!
چوماسي جي مند اجهو،
بادل ئي بادل!

مئي ۾ هزار سَتَ
فائرنگ، باهيون ياڄ نصير
رستا رڳيا رَتَ

اوندهہ ۾ آڪاسَ
سانديي رکيا هوندا سڀ
عالَمَ جا احساسَ

ڪاهي ٻيڙو آ
تون بہ مهاڻا! مار ميڇي
سمنڊ سين جو آ

سمنڊ! تنهنجي سَگهَہ
ماڇي سگهندا ڪونہ ڪڍهن
ٻاهر ويهي ٻَگهہ

يو ٻيندي سڀ ڀال
تو نہ پڇيو ڇو منھنجا ميت
کھڙا آهن حال؟

آکيرو اجڙيو
پيراڻي، تون پير سڄاڻ
پنڇي ڪنھن پڪڙيو؟

ڏيئن ڏڻ وڏو ٿئي
ٻار ۾ پوکي ٻوٽو ڏس
وڏي وڻ وڏو ٿئي

جڳ ۾ جئنداسين
گهاو لڪائي سيني ۾
ڪِلندا رهنداسين

ڀُلجڻ جا ڀُٽڪا
واچوڙن ۾ وچڙي پيا
صحرا ۾ سڏڪا

ڏرت ڏڪار ڏري
سارنگ! سڪ جا مينهن وساءِ
ڪان ڪان ڪانگ ڪري

وَڏ ڦڙا وسندا
گرج گگن جي مور ٻُڌي
ٿورنئين ٽِلندا

ڪوئلا ٽا پڇرن
جيڪي ڏنا تو ڏاجي ۾
ويڻ نٽا وسرن

آٽي وهه وٽيون
پنهنجي هٿن سان پيار پرين
تورا ڪيف ڪٽيون

چوڏهينءَ جو چنڊ
اڄ ايريو ناهي آن سان
سوچي وينو سمنڊ

آئيني ۾ ڏس
ڪنول وانگي ڪيچڙ ۾
پاڙ ٻہ پنهنجي پس

تنها ميلي ۾
شام جو اڪثر ايندو آن
ياد اڪيلي ۾

اٽڪل آساني
آيو منهنجي جيون ۾
لاحد لاثاني

ڪيت ڪيڙيوسين
پاجاري ۾ پيڙا جي
جيون جوٽيوسين

جيڪر محبت آ
جيئري جنت ڌرتي تي
فاقو فرحت آ

وياكل وياكل سان
سمنڊ! تنهنجي لهرن جي
سنگت ساحل سان

چـــوســـتا

هر لقاءُ ۾ يار کي ڳولي لڌو!
عشق ۾ اعتبار کي ڳولي لڌو!
مان ڪنڌيءَ بيٺل بظاهر اڳ جيان،
سچ پڇو، پاتار کي ڳولي لڌو!

امن جي زمين

امن جي زمين سنڌ ساڳي صدين کان
سِين کي تي پالي سڀي ماءُ وانگي
قدر لوڻ جو ڇا انهن کي نصير؟
رهن ڪونہ جيڪي سني ياءُ وانگي

رهبر جاڳي قوم بہ جاڳي!

پنهنجي ڌرتي پنهنجي مرضي،
هٿ ۾ ناهي ڪارڻ ڪهڙو؟
رهبر جاڳي قوم بہ جاڳي،
سڀ نہ سهندو جهڙو تهڙو!

لاڙڪاڻي ۾ گهر ڪي ٻاهه

ماءُ سان ڊوڙي چنبڙيا ٻار
آڳ اچانڪ ڀڙڪي پيئي
ننڍي ياتي ننڊ سمهي پيا
وڄ تيزي سان ڪڙڪي پيئي

حقيقت

مياڻيون مياڻين ۾ ڊبجي ويون
کهاڻيون، کهاڻين ۾ ڊبجي ويون
زميني حقيقت، حقيقت نصير
چواڻيون، چواڻين ۾ ڊبجي ويون

اليڪشن 2007 جو پڌرنامو

جيڪو گھرندئو، ڏيندا سين
جڳ سان گڏجي ھلندا سين
ماڻھو مرڻو ھونئن بہ آ
ترقي جاري رکندا سين

جگنو

آس جا ڳائڻ آيو آھي
اونداھي ۾ جگنو ٿم ٿم
پکي پرھ جي ڪن ٿا منادي
نور جي رڻ ۾ رم جھم رم جھم

سورهن آنا سچ سدائين؟

چوندبون تيٽيون آهن، ليڪن
ڳالھ اھا آ ھينئر تائين
پاڳاري جون پيشنگوئيون
سورهن آنا سچ سدائين؟

وڏي ناٽو محنت جي آڌار تي

نندي ۽ نندي ماترا ۽ اٽو
اٿر ۽ سگھارو گھٽي کان گھٽو
وڏي ناٽو محنت جي آڌار تي
ڪرارن جو بنياد هڪڙو ڪٽو

ذميوار ڪير؟

لڪي ٿئي، يا ظاهر، حڪومت نصير
ٿئي ڪجهہ بہ، ان جي ذميوار آهي
مٿان کان وهي هيٺ پاٽي سدائين
عوامي سطح تي ڪو تڪرار ناهي.

پيٽ جو مسئلو

ڇا ٿيو، جيڪر چهرا بدليا؟
منزل ساڳي، رستا بدليا!
پيٽ جو پهريون مسئلو حل ڪيو،
قسمت بدلي، رويا بدليا!

پنڇي

ڪهڙو پنڇي ڪهڙو پڇرو؟
اڏري ويو سو، عرصو ٿيندو!
واءُ وانگي آزاد نصير،
جاتي ڪاٿي، ڏِڪَ نہ ڏيندو!

جستجو

آرزو ۾ مزو پنهنجو آ
جستجو ۾ مزو پنهنجو آ
جُهڪ يلي، ڪنهن بہ پاسي نصير
چار سُو ۾ مزو پنهنجو آ.

بجيٽ

بجيٽ کي بجيٽ نہ چوان تہ ڇا چوان!
ہِہ مزا هڪ ٽڪيٽ نہ چوان تہ ڇا چوان!
عوام ساڳيو پيو ڪٽجي اڃان نصير،
رڪيٽ کي رڪيٽ نہ چوان تہ ڇا چوان!

پورهيئي جو ملهہ

قدر تيل جو تو وڌي جنهن شرح سان
پگهارون بہ ساڳي شرح سان وڌايو
نجي يا حڪومت جو کاتو نصير
مهانگائي جن کان سين کي بچايو

انسان جي ڀوڳنا

انسان ڀيو ڀوڳي ڌرتي تي زمانن کان
آيا ته گهڻا سائين، جن سار لڌي ليڪن
اشراف ڏکيا ساڳيا، بدڪار سکيا ساڳيا
دل دل کي ڏسو! ڪوٺي، ارمان دفن آهن

وڏيرن جي تجارت

قبيلائي جهيڙن جي آفت وڏي آ
وڏيرن جي تر ۾ تجارت وڏي آ
چڱي ڳالهه خاطر ڪتب هوند آڻيون
غريبن جي غيرت ۾ طاقت وڏي آ

ڪنن ۾ ڪپھ

ڦهڙي جهڙي گرمي، مٿان لوڊشيڊنگ
گهٽا وينا ماڻهو حياتيون وڃائي
ڪپھ ڏيئي ويني حڪومت ڪنن ۾
ڀلي ڪوئي مرليون وڄائي وڃائي.

تدبير ساڳي، تقدير ساڳي

نئين ٽيڪس ناهي لڳائي وئي ڪا
اڳوڻي بجيٽ واري تقرير ساڳي
عوام ٿورو ٿورو سمجهڻ لڳو آ
جي تدبير ساڳي تہ تقرير ساڳي.

سنڌڙي انب

اسان جي عياشي انهيءَ تي ڪُتي،
لٽا انب سنڌڙي تہ ڪائون پيا!
شگر جي مريضن تي افسوس آ
چکڻ کان، چهڻ کان، ڏسڻ کان ويا!

سونهن

غضب سونهن تنهنجي ٻڌي سين، ڏٺي سين،
پتر دل بہ ڪيڏي بدلجي سگهي ٿي!
سندرتا تي ليڪن پروسو حماقت،
حماقت ۾ دل ڇا بهلجي سگهي ٿي؟

آسمان ڏي نهارون

اگها آسمان ڏي نهارن پيا
سگها سي زمين تي خدا تي ويا
ڪنول وانگي ليڪن گهٽا وچ تي
دنيا ۾ دنيا کان جدا ٿي ويا

اويلا اويلا

ڪليا سين ته ڪلندي گهٽن کي ڏنوسين
مگر پوڳنا ۾ اڪيلا اڪيلا
ڪٿو يا منو ميوو وڻ جو چکيوسي
پکيئڙا اڏاٽا اويلا اويلا

بلوچستان جا مينهن سنيل

اڻ لک ماڻھو ٻي گھر تي ويا!
ڳيو گھرن تا، گوليون جھلن تا!
سڙڪن تي ڇو آيا آخر؟
”ٻه سو رپيا“ سي ته ملن تا!

زندگي جي ريل

هن ريل جيان جيون ۾ هڪ وار مسافر کي،
وڏو ته اڳيان آهي، لهڻو ٻه ڪڏهن آهي!
پئي پاڻ هلي گاڏي، ڊرائيور ٻه ڪٿي هوندو؟
ٻڌتر ۾ رهي آخر، مڃڻو ٻه ڪڏهن آهي!

بک پيانک قيامت آ

عزت، شهرت، دولت ۾
طوفانن جي طاقت آ
ان کان ليکن بيٺي تيٺي
بکَ پيانک قيامت آ

انهي کان اڳي

مان جواني ۾ سيکجهه کري ٿو وڃان
ڏندَ پنهنجا پراوا پري ٿو وڃان
دل کري بيوفائي انهيءَ کان اڳي
پاڻ کان پاڻ تيندو پري ٿو وڃان

پڇي پوءِ اڄوڪو

سيان جي ڏٺن ڪان سنو سوءَ اڄوڪو
اڄاتل ڪان ڄاتل پڇي پوءِ اڄوڪو
چوماسي جا بادل وسن جيستائين
اتر يا ڏکڻ پر گھلي ووءَ اڄوڳو

منھنجي سنڌ

جتي سمنڊ، لھرون ۽ جر ۾ سپون
مندون چار سَنَ جون ميسر ڏسون
ڪيھ پھريون پيرو ٻ سنڌ جي ايجاد
ڳنديون عام اَنَ جون تہ گھر گھر رکون

دانائي

فائدو، فائدو، فائدو
ڏير داناءُ ڪري جيتري
هو تہ جاهل ٿيا پر نصير
ايترو تون تہ ايڏو نہ ٿي

خواب ڪلي پيا

واقعن جا اسباب ڪلي پيا
بند پراڻا باب ڪلي پيا
اوسيئڙي ۾ اڌ صدي ڪان
نيڻن ۾ گم خواب ڪلي پيا

گرمي

گرمي ۾ تيو حال برو آ
جواب برو آ، سوال برو آ
هر شيءِ ڊانواندول نصير
کھڙا ٻاگيا، ٻال برو آ

لوڊشيڊنگ

بجلي جو بحران وڌي ويو
جنريٽر جو شانُ وڌي ويو
توري گھٽي سپلاءِ آهي
واپڊا جو احسان وڌي ويو

متفرق

گل ڪيڏا ٻہ سهڻا ۽
سُگند پريا هجن، ڦُڙن
مٿيءَ منجهان ئي ٿا...

شهري تهذيب

موهن جو دڙو گهمي ڏس
وهنجڻ جو تلاءُ
نڪاسي جو نظام
۽ ٻيا آثار ڏسي
ڏندين آڱريون اچي ويندءِ
تہ هزارين سال اڳ
سنڌ ۾ شهري تهذيب
عروج تي هئي
هن تهذيب جو وارث
آءُ سنڌي آهيان.

جاڙي يت

ادب جاڙي يت آهي، جنهن
جو هڪ پاسو معقوليت ۽ ٻيو
جذبات آهي.

شيون

شين جو تصور ۽ انهن جي اهميت
هر ماڻهوءَ لاءِ الڳ الڳ آهي. مثلن
گلاب جو گل ڪنهن لاءِ محض
گل آهي، پر هڪ شاعر يا آرٽسٽ لاءِ
اهو ڪيئي علامتون رکي ٿو.

نئين ٽيهي

نئين ٽيهي جي هڪ هٿ ۾
مارڪس ۽ ٻئي ۾ فرائيڊ
آهي، پر ٻئي وٿيءَ تي آهن،
تاڙي وڄي نٿي سگهي.

تعلق

تعلق لاتعلقيءَ ۾، ۽ لاتعلقي
تعلق ۾ بہ بدلجي سگهن ٿا.
Detachment در جي طاق وانگر آهي،
جيڪو کلي بہ سگهي ٿو ۽ بند بہ
ٿي سگهي ٿو.

منافقي

منافقيءَ جو نانءُ دانائي ۽ دانائيءَ
جو نانءُ منافقي نہ رک!
منافق داناءُ ۽ داناءُ منافق
نہ ٿيندو آهي.

جواب

هر شيءِ جو جواب ڏيڻ ۽ هر
سوال جو جواب ملڻ ضروري
نہ آهي.

مهلائون

مهلائون گلابن وانگر آهن.
هڪ پيرو نمائش تيڻ
سان سُڳند منجهائن
غائب ٿي وڃي ٿي.

سنڌ سان عشق

عشق جي اوٽ ۾ وڏا ڪلور ٿيا
آهن. سنڌ وٽي ٿي، سنڌي نہ ٿا وٽن، آخر ڇو؟
ڇيو وڃي پيو تہ سنڌي ڪير بہ ٿي
سگهي ٿو. انهن نام نهاد عاشقن جي سنڌي،
ٻولي سمجهي وڃن ٿا، جيڪو سمجهي
وڃي، سو يلا! ڪيئن وٽندو!

قول

جان ڪيٽس جو هيءُ قول
ڪيڏو نہ درست ۽ وڻندڙ لڳي ٿو
”حسن حقيقت آهي ۽ حقيقت حسن.“

ڪهاڻي*

آءُ ڪهاڻي آهيان.
بڻائڻ جو
ڏانءُ نٿو اچي، ڪوشش
ڪريان ٿو، من پنهنجي ڪهاڻي
بڻائڻ ۾ سوڀارو
ٿي وڃان. پرضمير قلم کي پاڻمرادو
هلڻ نہ ٿو ڏي. شايد ڪهاڻي
اڌوري رهجي وڃي.

نورالدين سرڪي

ڏٺي مغفرت ڪريس، ماڻهو
لاجواب هو. ادب ۽ سياست جي ڪيترن واڻهڙن
لاءِ جهڙوڪ لائيٽ هائوس هو.
ڪِن دوستن اهو چئي
جناري نماز نہ پڙهيائونس
تہ هُو دهريو هو. ان ڪري
شايد! هُو بہ ڪوڙ ڳالهائي ها،
واعدو ڪري ان تان ڦري وڃي ها
تہ مسلمان لڳي ها.

ضابطو

پاڻ تي ضابطو رکڻ ۽ نظم و ضبط
۾ رهڻ جو مطلب غلامي نہ آهي.

دنيا

بگهڙجو لوپ
لومڙ جي عياري
سهي سگهين تہ رک ياري،
۽ انهن ۾ شامل ٿيءُ
جهڙي دنيا ساري!

سڪون ۽ قرار

سڪون Catharsis آهي،
جيڪو Kinesis (حرڪت)
مان گذرندي
Stasis (ناپر) جي
صورت وٺي ٿو.

ٽريجڊي

معقوليت جي جاءِ تي نامعقوليت ۽ نامعقوليت جي جاءِ تي معقوليت بيٺل آهي. يقين نہ اچيوَ تہ ثقافت کاتي وجي ڏسو، ڄامڙا ڪارندا بہ قداور اديب نظر ايندا.

سچار

سچار سچ ڳالهائيندو آهي. متان! سمجهو تہ سيئي ڳالهائيندڙ سچار هوندا آهن.

ڪائنات جو پنور

“Wheels within wheels”

پيچ در پيچ يا ڦيٽن ۾ ڦيٽا:
هڪ مها چڪر.

نتشي جو قول

سُونهن ۽ اسُونهن حياتياتي
تصور آهن.

ذاهپ

تصوف Wisdom آهي،
صوفي Wiseman آهي،
صوفي شاعر
۽ شاعري گيانُ سَر يا
ذاهپ جو تلاءُ
"Pool of wisdom" آهي.
ذاهپ جي ان تلاءُ مان، مان بہ يونان
جي سوفسٽائين، سنتن، ساڌن ۽
جوڳين وانگر وهنجي سنسار کي نئين نموني
سمجهڻ لڳو آهيان؛
دنيا جي ٻه رنگيءَ کي پڙ.

هڪ شاعر

چ . ڪ (چَڪُ، چُڪَ ۽ چِڪَ) شاعر
نہ آهي. البتہ ڏنگين ۾ ڄاٽايل خاصيتن وارو
جِيوُ ضرور آهي.

گيسٽ هائوس

چيائين: هلو! ڪٿي وينو آهين؟
چيم : گيسٽ هائوس ۾.
چيائين: ريپ هائوس ۾ ڇا ٿوڪرين،
وڏو ماڻهو ٿي ويو آهين ڇا؟
چيم: اڙي! بابا، گيسٽ هائوس ۾ آهيان.
چيائين: گيسٽ هائوس ۽ .... هائوس
ساڳي ڳالهہ آهي.

سفيد رنگ

سفيدي يا اڇو رنگ پاڪيزگي
جي علامت آهي. هُن ڪي پڻ
اڇو رنگ وڻندو آهي. ڏانهس
ڏسندو آهيان تہ اک ۾ اڇائي
۽ پوترتا جا عڪس اُڀري ايندا آهن.

هڪڙو چهرو

منهنجي دلڙي ڪٽي ويو آهي
هڪڙو چهرو وٺي ويو آهي
ڪيس ٻڌايمہ پڇيو هئائين
مٿو بہ ٽورو ڇٽي ويو آهي.

ثقافت

موهن جي دڙي کان ثقافت شروع ٿي
هتان ماٺيپي جي اڏاوت شروع ٿي
ورهاڱي کان ليڪن ڏسون ٿا نصير
حقيقت جي ابتڙ حقيقت شروع ٿي.

قصور

دنيا کي (زماني کي) گهٽ وڌ
ڳالهائين ٿو، اها ته جڳن کان
بدلجندي رهي آهي. تبديلين کي
نٿو سمجهين ته قصور دنيا جو نه چئبو.

حيراني

موبائيل جي سِمر (Sim) ۾
ڪمپيوٽر جي چپ (Chip) ڏسي
عقل حيران آهي
ڇا تہ انسان آهي.

نثار احمد ساريو

لاڙڪاڻي جائو
سول انجنيئر
عملدار
مهاندن جو سهڻو
ماڻهپي جو مثال
بنهہ ذميوار
هُوند ۾، اڻ هُوند ۾
ڪڏهن ڪونہ ڪنهن سان
ڳتو لفظ ڳالهائي
پلوڙ مڙس
منهنجو محسن آهي.

نصيحت

پٽ بلال! سَهڻ سگھين، نه ته......
چيڙاڪ ٿي ويندين
ڪٽراڳ ٿي ويندين!
ٻيو ته، سرڪاري نوڪري نه ڪجانءِ، نه ته........
تنهنجي صلاحيتن ۽ اخلاقيات کي
ڪرپشن جو سوبت چٽي ناس ڪندو!
۽ سوبت مان پوپٽ بڻجي
گلن مان واس وٺي نه سگھندين
پٽ! توکي نصيحت نه وڻندي
تنهنجيءَ عمر ۾
مون کي به نصيحت ڪانه وڻندي هئي.
پر ڇا ڪريان
جو تجربن مان سِکيو آهي
توکي ٻڌائڻو به هو.

قيامت جي گهڙي

بيان ڪيئن ڪريان
سچو داستان
شهيدن جي رت سان
ڳاڙهو آسمان
لهي سج آيو
نيزي پانڌ تي
قيامت جي آئي
گهڙي سنڌ تي
تپي ٽامو ٿي وئي
زمين اوچتو
بيان ڪيئن ڪريان
سچو داستان
انهيءَ ڪان اڳ ۾
”ٽي لاش“ آيا هئا.........

پرون

پرھ جا پکي سپ
پڪارن پيا
شڪارين کان جيڪي ڏنل
۽ لڪل آکيرن ۾ آھن
پکي "ھنج" پيارا
وڻي ھل
وڻي ھل
شھيد جو سَٿ اوسيئڙي ۾ آھي
جتا جانثارن جا
جھندا آجيان جا
ڪنيو بيٺا آھن
ڪڌھو ڪو لنگھڻ تي
اگھاڙا
اجارا
ڪليل آسمان ھيٺ بارڙا
سھارن لاءِ ٻانھون ڦھلايو
نھارن پيا
وڻي ھل
وڻي ھل

دَلي مُون ”جنت“
جتي فاقو فرحت
جنم ڀومي مون کي
سڏي ٿي
سڏي ٿي
هلي آءُ جلدي
پکي ”هنج“ پيارا
هوائن ۾ اڏندو
۽ لهرن ۾ لڏندو
متان! دير ٿوري ٻه ٿي ڪا وڃي
شهيدن جو ست اوسيئڙي ۾ آهي.

اردو شاعري

منهنجي اردو شاعري
اهل زبان سامعين کي
سنڌي شاعري جي ڀيٽ ۾
وڏيڪ وڻندي آهي.

ڦندو

A Love Tangle

عشق پنهنجي ذات سان
عشق سهڻي عورت سان
عشق
پنهنجي ڌرتي
ٻولي
قوم سان
پيار جو ڦندو

آڏي پڇا

(Cross examination)

ڳوٺن ۾ زالن کان ۽ شهرن
۾ مڙسن کان، سبب ٻنهي جو شڪ
هڪ ٻئي تي، پر
شڪ جو علاج نہ آهي.

سلام

سلام
صد سلام
سنڌ جي راڻي توتي سلام
تون پيڻ آهين
پورب ڄائي
توتي سلام

گهرائي ۾ سوچڻ

ظاهري اک وجائي اندر جي اک
سان ڏسڻ جو تجربو ٿيو تہ هڪ اک
وارا بہ گهرائي ۾ سوچڻ جي سگهہ رکن ٿا.
پر پيدائشي منڌا ٽنڊا اُونهائي ۾
سوچن کان قاصر هوندا آهن.

روشني

جو شخص تبديليءَ جا
سبب ڄاڻي ٿو، سو عارف آهي.
عرفان لاءِ انگريزي لفظ
Enlightenment اَنن سالن تائين
ورجائيو ويو
ليڪن نتيجو ان جي
ابتڙ نڪتو، يا نہ
اهو سمورو داستان
ٻيو عارف اچي ٻڌائيندو.

مٽي

گل ڪيڏا نہ سهڻا ۽
سڳنڌ ڀريا هجن، ڦُٽن
مٽيءَ منجهان ئي ٿا.

چانوءَ جو ٻوٽو

هُو شاعر ڀلوڙ
آهي پر سندس لکئيون چانوءَ جي
ٻوٽي وانگر ساندڻ جوڳيون آهن.
چانوَ جو ٻوٽو
ڊرائنگ روم ۾
ٻين
شين وانگر ڪنڊ ۾
پيو هوندو آهي
چانوَ ۽
ميوي جي توقع
ڪانئس عبث آهي.

ارسطو جو قول

جنهن شخص حڪم
مڃڻ سِکي ورتو
اهو حڪم هلائي سگهندو.

پيداوار

پيداوار محنت کانسواءِ
وجود ۾ نٿي اچي
تہ پوءِ فطرت جي
حسين لقائن پنيان بہ
ضرور محنت هوندي.
پر اها محنت گهربل
معيار موجب ڪنهن ڪئي آهي؟
سوچڻ جي ڳالھ آهي.

ڏن

مجي وٺ حقيقت
اها ٺٺي نصير
خوشي آهي ممڪن
اگر آهہ ڏن!

قول

لائوزي کي تائوازم
جو ابو سڏيو ويندو
آهي، هن جو مشاهدو
هو تہ جنهن کي گيان آهي
اهو ٻڌائي نٿو
۽ جيڪو ٻڌائي ٿو
تنهن وٽ گِيان ڪونهي!

عمرالدين بيدار

سنو صحافي هو.
شاعر هو، تاريخدان هو
صاحب راءِ هو
وڏي ڳالهہ تہ
سنو انسان هو
سٺن انسانن لاءِ
يونان جي هڪ ڏاهي چيو هو
Whom gods love die young

اصل هوندو

لِڪل هوندو
ڊِنل هوندو
ستل هوندو
لڪل هوندو
ڪشش ڪيڏي
اصل هوندو
ٻچيءَ ڏاڳو
پيل هوندو
مزو ذرڙو
ٻہ ڪُل هوندو
ڪلا جي خوبصورت
ديويءَ چيو هو.

سڪ

سڪ نہ ساڳي سيٽن ۾
ٻاھ ٻري تي نيٽن ۾.

جنم ڏينهن

28 مارچ منهنجو
جنم ڏينهن آهي. هن
ڏينهن پاڳ جي فرشتن
منهنجي مٿي تي ڪنڊن
جو ڳرو تاج رکي
زندگي جي صليب تي چڙهڻ لاءِ
مريخ تان
اچلايو هو.

Tychism

يونان جو اهو نظريو تہ ڪائنات تي
"اتفاق" جو اختيار آهي
يعني، اتفاق طور ٿيل واقعن
جي حقيقت جو اصول Tychism
آهي.

قلندر

سچ ڦهلايو
پنهنجي زندگي جا تجربا
ٻين کي ٻڌايو
ملهار (سهمت ٽيندي) چيو
شاعر پيمبر آهن.
متن روڪ لڳائي نٽي سگهجي
تہ هُو سچ نہ ڳالهائن
(اختلاف ڪندي) چيو مانس
چپن سان سپ چوڻ
سولو ڪونهي
چوين ٿو
تہ قلندر آهين
يعني مجذوب!

سکڻ جو عمل

غلطين مان سکڻ جو عمل تجربو
آهي، ڪاميابيءَ تائين اهو (عمل) جاري رک.
سڀ دريافتون Non- Linear
عملن جو ثمر آهن.
شڪايت بدران
اوندهه سان وڙهه! ويڙهه اها آهي تہ اسان
پنهنجي پنهنجي حصي جو ڏيئو باري
روشني پکيڙڻ جي ڪوشش ڪريون.

سنڌو سڀيتا

”موهن جو دڙو“ جي تاريخ فقط پنج هزار سال
قبل مسيح دور تائين رُڪيل نہ آهي،
ان کان اڳ بہ هزارين
لکين سالن جي تاريخ هئي
جنهن پنج هزار سالن جي
سنڌو سڀيتا کي عروج تائين پهچايو.

تجربا

تجربن جا ڪافي
چٽيا عڪس هِن
سنڌو جي ڪناري
پيا رقص ڪن
بظاهر تہ آهن
اڪر پر نصير
کهاڻي ۾ ڪيئي
کهاڻيون دفن.

انسان دوستي

آزاد، منطقي سوچ رکندڙ
انسانيت جو قائل
خود لاءِ جنت
ٻين لاءِ جهنم جي باھ
طلب نہ ڪندو آهي.

ڀاونائون *

خواهشون
ڀاونائون آهن
ديوتائن جون
صورتون آهن
خواهشون ساڀيون رهن
ممڪن ڪٿي
ارمان نہ جاڳن
ممڪن ڪٿي
حاصل ڪرڻ جي آرزو ۾
بگاڙ پيدا نہ ٿئي
ممڪن ڪٿي.

---

* ڀاوِنائون: جبلتون (Instincts)

ساسويا*

عجب روڳ آهي
لڳي وڃي تہ
سڀ ڪجھہ چٽ
”عقل، مت، شرم
تيئي نينھن نهوڙيا“

ٻاٽ ڪاري

ڏينهن توڙي
رات ساري
راڄ راڻي
ٻاٽ ڪاري!
هي اچن يا
هُو اچن پر
جٽ ساڳي
اڄ بہ جاري!

* مصنف طرفان روڳ جو دريافت ڪيل نالو، جو فقط پرڻيل نوجوانن کي لڳندو آهي.

ديوتا ناهيان

بڇڙايون
مون ۾ بہ آهن
پاپ پيڙائون پڻ.
انسان آهيان
ديوتا ناهيان
جو اُتندي ويهندي
گهُمندي ڦِرندي
ڏوهہ بابت
سوچڻ کان پري رَهان
ان لاءِ تہ ماڻهو
مون کي ديوتا سمجهن
البتہ ڏوهہ بابت سوچڻ
کو پاپ کونہ آهي
جيستائين عمل ۾ نہ ٿو اچي.

اڏ مُرڪ

ڪم ظرف جي
طنز پري
اڏ مُرڪ
زندگي ڪهڙي ملي!

رَدُ

سٺي جو سٺو
خراب جو خراب
هر عمل ۾ ان جو رَدُ
موجود آهي....
ثابت ڪيل ڳالهيون
پيهر ثابت ڇو ڪريُون
زندگي ايتري ڊگهي نہ آهي.

پيءُ جو وڇوڙو

پيءُ سين کي پيارو
جهٽڪ وِهائو تارو
منهنجو پيءُ به اهڙو
الله بخش پيارو
پوٽا، ڏوهٽا، ڪيچ ڪيائين
ڪونه بنيءَ جو ٻارو
ٻيا پيا قبضا، اغوا ڪن
پاڻ هو ماڻهپي وارو
ڪيئن به آخر ويو گذاري
پنهنجو اونهارو سيارو
وات انهيءَ جو پانديئڙو
شاعر مان به ويچارو
اوسيئڙي ۾ آهيان
هاڻي منهنجو وارو.

ڪھڙو لڳو واءُ

سنڌي
مهاجر
پٺاڻ
پنجابي
بلوچ
سرائڪي
۽ ٻيا
سيئي منهنجا ڀائر
آءُ نہ ڪنهن جو ڀاءُ
ڪھڙو لڳو واءُ.

آمريڪا جو صدارتي اميدوار

ڪارا پيا ڪُڏن
"اوباما" جي
آمد تي

افسوس چو

بند اکڙيون منهنجيون هيون
آيس جڏهن
بند اکڙيون ساڳيون وري
ويندس جڏهن
چا هئو پنهنجو
چوان ڪسجي ويو.

ڪيترو آخر

ڪري سڀ قربان
ڪيترو آخر اڃ کي
ڌرتي ڏيندي دانُ

پاڻي

مينهن وسي ٿو
اُپَ تان پاڻي ڏِرتي جو
واپس وري ٿو.

زال بہ........

نڪاح- بَدَل
زال پئسا گهري ٿي
ڇا زالون سڀ اهڙيون هونديون آهن؟
ها! برٽريند رسل جي
چيل ڳالهہ
سمجهہ ۾ اچي وئي
فلسفي ٿيڻ لاءِ
شادي ڪرڻ ضروري آهي.

نئون ضابطو

ادب ۽ آرٽ جي ڳالهه نه ڪر
عمل ۽ عقل جي ڳالهه نه ڪر
سوچ ۽ ويچار جي ڳالهه نه ڪر
سونهن ۽ سينگار جي ڳالهه نه ڪر
سوز ۽ ساز جي ڳالهه نه ڪر
آزادي ۽ اڌام جي ڳالهه نه ڪر
زمين تي رهڻو اٿئي
دنيا جي نئين ضابطي جو
احترام ڪر!

ڊسمبر27، 2007ع

ٽن ڏينهن جي احتجاجن
وڳوڙن
باهين
ڌماڪن جي دونهين مان
سن 1857ع واري بغاوت
جي بوءِ پئي آئي.

شان

مڙس جو شان
ڪنييل ڪپڙا
ڏيئي وٺي
ڪائي پيئي
پاڻ ڪمائي ننڍن وڏن سان پيار
ڪچهريءَ جو ڪوڏيو
مڙس مُڇر
دٻدٻو
۽ دهمانُ
گهر نہ ويهي مشڪل ۾
موت ملڻ ڪان بي نياز
... ناريءَ جو شان؛
وار
سينڌ
سڳي
ٻار
ور
رڌڻو
خدمت چاڪري
زندگي آسان.

مُونجهارو

ٽيڪنالاجيءَ
منجهائي وڌو آهي
ڪڪڙ شام جو
بانگ ڏيئي رهيا آهن.

گهر

پکيءَ کي به پنهنجو آکيرو
آءُ انسان هوندي
پنهنجو گهر نه ناهي سگهيس
ڪُوڙي تسلي ڏيڻ
لاءِ سوچيندو آهيان
ته آءُ پنهنجي لاءِ
پيدا ٿيو نه آهيان
پر پنهنجي ڪانسواءِ
گهر نهي ٿو
نه گهر هلي ٿو.

حل

چيائين : مهانگائي تي وئي آهي
چيم: خريداري نہ ڪريو
چيائين: اسڪول في وڌي وئي آهي
چيم: سرڪاري اسڪولن ۾ ٻار پڙهايو
چيائين: بجلي جا اگهہ وڌي ويا آهن
چيم: لال ٽين ٻاريو
چيائين: گاسليٽ مهانگو آهي
چيم: صبر ڪريو
انتظار ڪريو
نظام بدلجڻ تائين.

مسئلو

غريبن جي حصي جي روٽي
اميرن جا ڪُتا
کائي رهيا آهن.

آئون ۽ پياءُ

مٺيءَ هاٺو سنڌي آهيان
ڌرتي منهنجي ماءُ
ڌرتيءَ سان جيڪو پيار ڪري ٿو
منهنجو آهي پياءُ
ٻولي سنڌي ڳالهائي
جتي رهڻ چاهي
منهنجيون دعائون ساڻس آهن
لڳيس نہ ڪوسو واءُ.

پاڪائي

هٿ پاڻ سان
رڱيل اٿس
بار بار هٿ ڌوئي
سمجهي ٿو تہ
پاڻي ڪيس پاڪ ڪندو.

پاڪ پنا

پاڪ پنن جو
زبور
تورات، انجيل
قرآن
شاهه جو رسالو
۽ ٻيا ڪيترا شاستر
اڄ پڙهي سگهان ٿو
نيٺ سنڌي ٻوليءَ ۾
گهري ويٺي ڪتاب
آڊيو وڊيو سي ڊي تي
سنڌي ٻوليءَ کي
ڪو لهر لوڏو اچڻو نه آهي.

ٻولي

ڪاٻه ٻولي تيستائين زنده
رهي ٿي، جيستائين ان
جا ڳالهائيندڙ زنده رهن ٿا.

ٽيڪس فري

هوا "ٽيڪس فري" ٿيو
"جي- ايٽ" ملڪن جي
اميرن جو اجلاس
بنا نتيجي ختم
ڪاميٽي جوڙي وئي
سفارشن جي
روشني ۾ قدم
کڻڻ جو اشارو!

سنڌڙي

هميشہ هر حال ۾
وڏي ويجهي سنڌ
منهنجو من سرهو ٿئي

"ڻ" اکر

"ڻ" وڻ جو ٽُڙُ
ڏار
ٽاريون
۽ پَن
ٻُور
ميوو
ڪاٺ ۽ ڇوڏا
سڀ ياٺر پينرون پاڻ ۾.

ڏُوئي

تصور انسان جي دماغ ۾
۽ حقيقتون (دماغ کان) ٻاهر آهن
ان سبب هُو ڏوئيءَ جي
ذہن ۾ مڪمل طور
ٻُڏي سگهندو آهي ۽ نہ
تري سگهندو آهي.

فلسفو

شڪ کان يقين تائين
پهچڻ جي ڏاڪڻ
فلسفو آهي
فلسفي ذريعي اسان
پنهنجي ذات، ماڻهن
۽ فطرت سان مطابقت
پيدا ڪري سگهون ٿا.

سڪون

ڏک سهڻ سان روح جي
پاڪيزگي ٿئي ٿي ۽ گند ڪٿ
ڳوڙهن ذريعي خارج ٿئي ٿو
اسان کي قطعي سڪون
(Catharsis) ملي ٿو.

گذيل شيون

سپ حقيقتون
هڪ ٻئي سان جڙيل آهن
انهن کي نانءُ ڏيئي
اسان ڌار ڪندا آهيون،
جيئن
شين جو تصور سپني
جي ذهنن ۾ ساڳيو
ايري سگهي.

قول

Whom the gods love die young
ديوتائن جا پيارا جواني ۾ مرندا آهن
(جيئن، انهن جو جلال همدرديءَ
ثناء خوانيءَ
۽ پيرويءَ جي شڪل ۾ ظاهر ٿئي.)

لڇڻ

ڪُلڇڻو
ڪُلڇڻي رياست کي
سُلڇڻو
سُلڇڻي رياست کي
پسند ڪندو،
پسند ڪرڻ وارا
سيئي ماڻهو آهن
رياستون پڻ
ماڻهن جا آئينا.

خودڪشي

خودڪشي پيٽ پرائيءَ
جي عياشين مان هڪ (عياشي) آهي.

تاجن جو تذڪرو

هن ستُ:
”پري جا پيٽ ڪنهن هڪ جو
اُها آسودگي ڪهڙي“
جي سرجڻهار کي پڙهيو
سائنس سفر ڪيو
معاملات ۾ پرکيو
تہ قداور شاعر ۽
وڙ جو سنو انسان نظر آيو.

هڪ دفعو

خبر ناهہ پنهنجي عمر ڪيتري
بچي آهہ باقي
متان! ڪائي گولي
لڳي پئي اچانڪ پرين
متان دوست
دشمن ڪو
اغوا ڪرائي
پنهنجي ڳالهہ شايد جبرن مڃائي
هتي ڪجھ بہ ٿي تو سگھي
پر انهيءَ ڪان اڳي
آءُ گرفتار ٿي
ٻات اوندهہ ۾ گم ٿي وڃان
هڪ دفعو تو کي جانان!
ڏسڻ ٿو گهران

سنڌ ۾ پير ۾ تورو
وِهڻ تو گهران
ڏِکو پنڌ منهنجو
ڪٿي هنڌ منهنجو
خبر ناهه مون کي
ڪٿي آهه وڃڻو
سُيان کي سُيان تي
ڇڏي تو ڏيان
رڳو شام هڪڙي
اها پڻ اڄوڪي
اوهان سان گذاري
حياتيءَ کي معنيٰ
ڏيڻ تو گهران
مگر پوءِ به مرضي
جي آهي اوهان جي!

محبت

مرد ۽ عورت جي وچ ۾
محبت جنسي عمل کان بغير
مڪمل نہ ٿي ٿي سگهي

....

محبت آهي تہ خوشي بہ آهي

....

محبت پاڻ تي.ضابطو رکڻ ۽
نظم و ضبط ۾ رهڻ جو درس ڏئي ٿي

....

محبت کي غلامي چوڻ ۾
ڪا خرابي نہ آهي، گڏجي
گذارڻ لاءِ هڪٻئي جي ڪاڻ
ڪڍڻي پوي ٿي.

....

محبت ۾ حساب
ماديت جي دور جو اثر آهي،
جنهن پٺاندر هر رشتو ۽
تعلق پئسي سان جڙيل آهي.

....

پئسو خراب نہ آهي
محنت سان ڪمايل هجي
ان سان محبت جو گل
پري پري تائين
پنهنجي خوشبوءِ ڦهلائيندو.

انسانيت

انسانيت
جان جي سلامتي جو
احساس ڏياريندي
خيالن ۽ عقيدن جي فرق
کي برداشت ڪرڻ
سيکاري ٿي.

حسن

عورت: مرد ايماندار هجي
سچ ڳالهائي
زندگي سماج لاءِ
وقف ڪري
پيار ڪري
خود-پسند نہ هجي
جوان هجي
ذهين هجي
تندرست ۽ توانو هجي
ٻارن سان پيار ڪري
دٻدٻي ۽ رعب وارو هجي
مرد: عورت جو چهرو وڻندڙ
انداز پروقار
ڊول متناسب هجي
لباس جو سليقو اچيس
وارن جي آرائش خوبصورت هجي

ميڪ- اپ ڪري
بنهه هلڪو، اهو بہ
پنهنجي ور لاءِ
پرڪشش نظر اچي
جنسي خواهش اياري
صفائي رکي
صحت جو خيال رکي
رڌ- پچاءَ ڄاڻي
ادب ۽ فن ۾ دلچسپي رکي
سير سياحت تي هلي
پريشاني ۾ صبر ڪري۽
ور جو سات ڏئي
پنهنجي تڪليف لِڪائڻ جو
هنر ڄاڻي
تڪبر ۽ ڪم-ظرفي کان پاڪ
صلاحيتن ۽ ڪاميابين جي
اعتبار سان ڀرپور هجي.

گِيان سَرُ

تصوف جو تلاءُ
ڏاهپ جو گيان سَرُ
ماٺهوءَ جو "من"
من جتي "مان" (يعني ماني)
ماٺهپو
مانُ
ايمانُ
ڏيان گيانُ ڏن.

خوشي

طلب جي خوشي
رسد سان مشروط آهي
طلب کان مٿاهين خوشي
اها بي نياز ڪيفيت آهي
جو طالب پاڻ مطلوب
۽ مطلوب طالب تي وجي تو.

هن پُڇيو

مان ڪير آهيان؟
تون ”خوشيءَ جي لهر“
(Thrill of joy) آهين
پوائتي رات کي شڪست ڏيندڙ
تون سحر آهين
سحر، جيڪا
پنهنجيءَ تڏڙي هير
۽ ڪير جهڙي روشني
سان جيئڻ جي آس
جاڳائيندي آهي.

شاعر آهيان

هر لقب
الزام ۽ تهمت جي آجيان ڪيان ٿو
ڇا لاءِ ته
آءٌ شاعر آهيان
هر سزا قبول آهي
اوندهه جي خدائن طرفان
هر دور ۾ روشنيءَ جي
علمبردارن کي
ٿياس تي ٽنگيو
باهه ۾ ساڙيو
يا دربدر ڪيو ويو آهي.

ناڪارگي

صرف ايترو
انڌو گابرو
ڄاڻان ٿو تہ
شين ۾ ڳرڻ سڙڻ يعني
ناڪارگي (Entropy) جي رجحان
۽ قوت گھٽجڻ جي ڪارڻ
هڪ ڏينهن
وقت جي هٿان
شڪست کائي
ڏور
مستقبل جي وشال وادين ۾
هميشہ لاءِ هليو ويندس
ٻڌو آهي
اتي وقت جي گھڙي بينل آهي.

مزاح

جنهن ۾
مزاح جي حِس
(Sense of humour)
نہ آهي، اهو
خوش نٿو رهي
۽ ٻين کي
خوش ڏسي
برداشت نٿو
ڪري سگهي.

سُستي

"نہ هجڻ" جي اُها
حالت جا "هجڻ"
مان اهڙي صورت
اختيار ڪري، جو نظر
نہ اچي سستي آهي.

*اسان ممتاز مهر جا ٿورائتا آهيون. هن مواد کي تنقيدي نظر سان ڏٺو ۽ جتي ضروري سمجهائين ايڊٽ پڻ ڪيو.

پار جي سُڻ ۾ لِکل آهيان سانُ

نصير سومرو

شاعري دل جي ڪيفيت جو عڪس آهي. عڪس به اهڙو، جيئن سانوڻ جي پني جي خوشبوءِ ۾ مهلا پنهنجي ور کي ياد ڪري آرس پچندي آهي.

باغ اندر قسمين قسمين وڻ، ٻوٽا، گل، مکڙيون، گاهه ۽ گس هوندا آهن. دل جي ڪيفيتن جا به ڪيئي رنگ ۽ روپ آهن. شاعر دل جي دنيا وسائي ٿو. هو لفظن ۽ انهن جي تصورن ۽ موسيقي جي ذريعي پنهنجن احساسن جو اظهار ڪري ٿو. احساس مرندا نه آهن، پر اهي روايت، ادب ۽ آرٽ جي شڪل ۾ هڪ کان ٻئي دور ۾ سيني بسيني منتقل ٿيندا آهن. ليجنڊ شاعرن جي ڪلاسڪ اپروچ ٿئي ٿي. انهن جا احساس عالمگير ٿين ٿا. انهن جي تخيل ۾ پورٽتا نظر اچي ٿي، پڙهندڙ شاعر جي احساس کي پنهنجو احساس سمجهندي، ان جو اثر قبول ڪري ٿو.

آرٽ احساس جو سينگاريل ۽ سنواريل روپ آهي. ناٽڪ ۾ فنڪار اثر ۽ جاذبيت پيدا ڪرڻ لاءِ ميڪ اپ ۽ ڊائريڪشن جو سهارو وٺي ٿو، شاعري ۾ احساس ۽ جذبن جي سينگار ۽ سنوار اثر ۽ جاذبيت جون هدايتون "من" ڏيئي ٿو.

لفظ هڪ تصور آهي. هيئت يا شڪل بدلجي ٿي ته شيءِ جو نالو به بدلجي ٿو. ٻج، گونچ، سلو، ٻوٽو، وڻ، ڪاٺي ۽ فرنيچر الڳ نالا ۽ الڳ الڳ تصور آهن. ساڳي طرح، ٽڪو، ليڪ، ڪنڊ، ٽڪندو، چورس وغيره الڳ شڪليون، الڳ

نالا ۽ جدا جدا تصور آهن. شاعري جو احساس ۽ موسيقي جي لئي لفظن جي محتاج نه آهي. البته، ڇاتل ۽ اڻڇاتل هر شيءِ جو هڪ ”الو آهي.

آئن سٽائن روس جي سائنسدان پوٽر لبيدوف کي ويهين صديءَ جو عظيم شاعر ڪوٺيو هو. هن سج جي شعاع کي گرفت ۾ آئي ان کي ماپي ڏيکاريو هو. آرٽ ۾ احساس جي سونهن کي محسوس ڪري سگهجي ٿو، ان کي ماپي نٿو سگهجي. انسان جي اندر ڇهون حواس (اندر جي اک) به ٿئي ٿو، جنهن سان اڻ ڇهيل تصور کي به ڇهي سگهجي ٿو.

شاعري وجداني ڪلام آهي. شاعري کي عالمي معيارن پٽاندر پرکڻ لاءِ چند صديون درڪار هونديون آهن. زندگي ۾ مڃتا ملڻ ته مشڪل، پر شاعر کي بنهه نظرانداز ڪيو ويندو آهي. ان جي باوجود شاعر مداحن جي دلين جي ڌڙڪن هوندا آهن. گهڻا شاعر پنهنجي خرچ، پي آر عهدي ۽ ٻئي سماجي رتبي ذريعي مشهوري حاصل ڪندا آهن. مرڻ کان پوءِ وقت کين گمناميءَ جي کڏ ۾ اڇلائي ڇڏيندو آهي. ليجيند شاعر کي ڪو ارنيسٽ ٽرمپ گمناميءَ جي اونده مان ڪڍي دنيا آڏو آئي، سندس مهانتا کان آگاهه ڪندو آهي.

تارا آسمان ۾ ٽٽندا ۽ جڙندا رهندا آهن. اڻهم جو مرڪز ٽٽي نوان مرڪز ٺاهيندو آهي. ٽٽل يا فنا ٿيل شيءِ ڪنهن نه ڪنهن صورت ۾ موجود رهندي آهي. تصور ۽ خيال ”روايت“ جي صورت ۾ زنده رهندا آهن. روايت تاريخ کي جنم ڏئي ٿي. قومن جا احساس ريت کي جنم ڏين ٿا. جيڪو ڪم ڪيو وڃي ٿو، ان جي تاريخ جڙي ٿي. رسمن ۽ رواجن جي تسلسل کي ثقافت ۽ تهذيب چئجي ٿو. تاريخ ۽ ثقافت انسانن جي ٿيندي آهي. قوم ڌرتي، ٻولي ۽ ثقافت سان سڃاتي ويندي آهي.

سنڌي ٻولي هڪ قديم ۽ شاهوڪار ٻولي آهي. سنڌي ۾ ادب لکجي ٿو، ڇپجي ٿو ۽ پڙهجي ٿو. سنڌ اندر ٻيون ٻوليون

ڳالهايُن وارا بہ آهن. پر سنڌي ادب ۽ آرٽ جا موضوع ڌرتيءَ سان جڙيل آهن.

شاعري جي حوالي سان. سنڌ خاص سڃاڻپ رکي ٿي. اها سڃاڻپ صوفي ازم جي آهي. شاهہ عبداللطيف ڀٽائي جي ڪلام کي سڄي دنيا ۾ ڄاتو سڃاتو وڃي ٿو. ڀٽائي وڏو فلسفي شاعر هو. هن حسن کي ڳايو، ڪمزورن، ستايلن ۽ آدرشي ماڻهن کي پنهنجي فني ڪردارن طور چونڊيو. ڀٽائي جي ڪلام ۾ تصورن جو تمام اونهو اسرار نظر اچي ٿو.

ذوالفقار سيال روزاني خبرون لاءِ مون کان انٽرويو ورتو هو، جيڪو تاريخ 30 جولاءِ 2007ع واري اخبار ۾ ڇپيو هو. شاعري جي محرڪن بابت پڻ سوال پڇيو هئائين. ان جو جواب ذهن تي تري اچي ٿو.

1983ع ۾ شاعري شروع ڪئي. تہ ان سمي سنڌ ۾ ايم آر ڊي تحريڪ هلندڙ هئي. حالتون ذوالفقار علي ڀٽو جي ڦاهيءَ سبب سوڳوار هيون. ان کان علاوه غريب گهراڻي سان تعلق هجڻ ڪري انقلاب عام ماڻهوءَ جي بهتريءَ جي اميد نظر طور پئي آيو. اسي جي ڏهاڪي ۾ ڄامشورو ۾ زندگي جا چار پنج سال گذارڻ جو موقعو مليو ۽ خاموشيءَ سان حالتن کي پئي ڏٺم. مختلف سياسي ۽ علمي شخصيتن جي صحبت مان ڪجهہ پرائڻ جو موقعو بہ مليو.

نائين اليون 2001ع جي آپگهاتي حملن دنيا کي ڇرڪائي وڌو. ان جو اثر بہ ورتو. انهن واقعن کان اڳ ۾ يعني 1999ع ۾ مڪمل سج گرهڻ ڏسڻ جو موقعو مليو. ٽيليويزن تي اهو منظر آمريڪي اداري ناسا جي تعاون سان سڌيءَ ريت ڏيکاريو ويو. عجب منظر هو. زمين پولار (Space) ۾ تري ٿي، پر جڏهن اها سج جي اڏو اچي ٿي تہ سج گرهڻ ٿئي ٿو.

ويهين صدي جي عظيم فلسفي برٽرينڊ رسل کان ڪنهن پڇيو تہ. تون زندگي کي ڪيئن ٿو ڏسين؟ وراڻي ڏنائين

تہ دنيا سان مشڪل اها آهي تہ بيوقوفن کي هر ڳالهہ جي پڪ ۽ سياڻن کي وري شڪ آهي. هو وڏيڪ چوي ٿو تہ جڏهن آءٌ ڪنهن فلسفي سان ڪچهري ڪندو آهيان، ائين لڳندو آهي تہ زندگي ۾ ڪو مزو نہ آهي. پر جڏهن پنهنجي مالهيءَ سان ڳالهيون ڪندو آهيان تہ محسوس ڪندو آهيان تہ زندگيءَ ۾ وڏو رَس آهي.

اندر جي اک بوٽيل هجي تہ ظاهري اک جو دوکو اڌ سچ وانگر تمام خطرناڪ ثابت ٿئي ٿو. شيءِ الڳ الڳ ڪُندن تان ڌار شڪل جي نظر ايندي. اصل جو عڪس، عڪس جا عڪس، پلا سيئي حقيقتون ظاهري اک سان ڪيئن ٿيون پرکي سگهجن؟

اڄ جي دور جو سائنسدان، فلسفي اسٽيفن هاڪنگ "A Brief History of Time" ۾ برٽرينڊ رسل جي هڪ ليڪچر جو تذڪرو ڪيو آهي. برٽرينڊ رسل چيو پئي تہ ڌرتي ۾ بيٺل ڌرتي دراصل سج جي چوڌاري لڳاتار ڦرندي رهي ٿي. سج هلندي ڦرندي نظر اچي ٿو، اهو اکين جو دوکو آهي. هال اندر ويٺل هڪ عورت ڪاوڙ مان اٿي بيٺي، رسل کي مخاطب ٿيندي چيائين، اها ڪهڙي بڪواس پيو ڪرين تہ زمين خلا (پولار) ۾ ترندي رهي ٿي. ڌرتي تہ (ڏند ڪٿا مطابق) ڏاند جي سنڱن تي بيٺل آهي. برٽرينڊ رسل عورت کي سهپ سان پڇيو. جواب ۾ صرف ايترو پڇيائينس تہ اهو ڏاند جيڪو ڌرتيءَ کي پنهنجن سڱن تي کنيون بيٺو آهي، پاڻ ڪهڙي شيءِ تي بيٺل آهي؟ عورت لاجواب ٿي وئي. پڻ پڻ ڪندي ڪرسي تي ويهي رهي.

What a clever man!
What a clever man!

(ڇا تہ هوشيار ماڻهو آهي!)

شاعري زندگي آهي. زندگي عشق آهي. عشق ۾ انسان

جا هيٺا هٿ پهاڙن جا راڳا لاهي ڇڏين ٿا. عشق ۾ اڻ تارو شخص پڻ درياءَ پار ڪري وڃي ٿو. محبت ۾ ماڻهو سمنڊ اندر مڇ ڪي مات ڏئي اچي ٿو. عشق من جي دنيا آهي، سرت، آهي سگهه آهي، ساڃاهه آهي. عشق ۾ انسان ٻيو جنم وٺي ٿو. هو عام ڪان الڳ ٿي وڃي ٿو. پر زندگي ڪان الڳ نه ٿو ٿئي.

عشق جا ڪيترائي ناﻻ آهن. عشق محبت آهي، سِڪ آهي، اُڪير آهي. سڪ جو دائرو فقط ڪنهن انسان تائين محدود نه آهي. ساٿيهه سان به عشق ٿئي ٿو. مارن جي سڪ ۽ انهن سان لاڳاپيل هر شيءِ انهن جي خوابن، سپنن، احساسن ۽ جذبن سان به محبت ٿئي ٿي. عشق محبوب جي خواهش جو احترام ڪرڻ سيکاري ٿو. محبوب پنهنجائپ جو نالو آهي. پنهنجائپ ۽ اوپرائپ گڏوگڏ رهي نه ٿيون سگهن. جيئن محبوب پنهنجو لڳي ٿو، تيئن سندس هر شيءِ پنهنجي لڳي ٿي. مان سچڻ ۽ ساٿيهه سان محبت ڪريان ٿو. ٻولي، ثقافت، تهذيب ۽ تاريخ سان محبت ڪريان ٿو. سنڌو درياهه ساٿيهه جي وجود ۽ ان جي سيپتا جي علامت آهي. منهنجين رڳن ۾ سنڌو جي ٿڃ آهي.

هڪ نجي ٽي وي چينل تي مشاعري ۾ سنڌيءَ ۾ شعر پڙهڻو هو. غزل کان پهريون هيٺيون چار سٽون پڙهيم.

سنڌ ڌرتيءَ جو امن سان واسطو
چنڊ سان چنجي جيئن چانڊاڻ جو

....

آب ڪوثر جي تمنا لوڪ کي
مان گهران پاڻي مٺو مهراڻ جو
(پرهه ڦٽيءَ جا ماڪ ڦڙا)

حاضرين کي شعر وڻيو. مقرر مقرر تي ٽي پيرا ورجائي پڙهڻو پيو. سچڻ ۽ ساٿيهه، ڪنهن اڻاسيءَ وسري!

آرٽ ۽ ادب ۾ تجربا ٿيندا رهن ٿا. جيئن شاعري جي

پنهنجي روايت آهي، تيئن نثر جي به تاريخ آهي. سنڌي نثر کي مرزا قليچ بيگ پنهنجي دور ۾ مالا مال ڪيو. هن عالمي ادب مان چونڊ ناول، ناٽڪ، آکاڻيون ۽ مضمون سنڌي ۾ ترجمو ڪيا. نثر ۾ ڪٿي به فارسي جي زير اضافت استعمال ڪونه ڪيائين. هو هڪ اڪيڊمي هو، ڪيس شمس العماء ڪوٺيو وڃي ٿو. ساڻس منسوب سنڌ ۾ لائبريري قائم ڪئي وئي آهي. پر سنڌس ڪيل علمي پورهي کي اڃان وڌيڪ مان ڏيڻ جي ضرورت آهي.

مرزا قليچ بيگ جي شاعري فارسي جي استعارن، تشبيهن، علامتن سان ڀريل آهي. تعجب جي ڳالهه آهي ته شاعري ۾ زير اضافت ڪم آندي اٿس، پر نثر ۾ انهيءَ شرڪ کان پاسو ڪيائين.

قليچ آزاد نظم به لکيو. آزاد نظم جديد شاعري جي اهم صنف آهي. ڪجهه عرصو پهريون ڪراچي ۾ ڪراچي يونيورسٽيءَ طرفان سنڌ: ماضي، حال، مستقبل جي سري هيٺ عالمي ڪانفرنس ڪوٺائي وئي هئي. ڪانفرنس ۾ نصير مرزا مرزا قليچ بيگ جو اڻ ڇپيل آزاد نظم پڙهيو، جنهن جي زومعنى عنوان هيو. "مئي" واهه! جو نظم هو. ان ۾ زير اضافت استعمال ٿيل نه هئي.

انگريزي ٻولي ۾ آزاد نظم گهڻو لکيو ويو آهي، اڃان به لکجي پيو. آزاد سوچ سان لکڻ ۽ پنهنجا ويچار ظاهر ڪرڻ لاءِ انسان وڏيون قربانيون ڏنيون آهن.

سترهين صدي ۾ يورپي ٻولين ۾ فڪشن لٽريچر کي وسعت ملي، فڪشن/افسانه نويسي حقيقت کان هٽيل، من گهڙت پر خوبصورت ادب آهي. شاعري هجي يا نثر، عالمي ادب جون رومانوي لکڻيون، فينٽاسٽڪ آهن. فينٽيسي سان ڀريل آهن. فينٽيسي ۾ ليکڪ اجنبي دنيا جو سير ڪرائي ٿو. ڊڪشنري ۾ اصطلاع (Strange as romance) پڻ لفظ

رومانس مان جڙيو آهي. گوئٽي جي نظر ۾ رومانس هڪ بيماري آهي. عذر آهي. جڏهن ته ڪلاسيڪيت صحت آهي.

سيني رومانين ۾، چاهي اهي فرانس، انگلينڊ، وچ اوڀر توڙي اٽلي ۽ لاطيني ملڪن ۽ يونان جا شاعر، اديب ۽ آرٽسٽ هجن، هڪ شيء مشترڪ آهي: سرمائيداري کان نفرت!

جيئن پهريون به ذڪر ڪيم ته انگريزي شاعري بنا قافئي نظم (Blank Verse) ۽ آزاد نظم (Free Verse) سان ٿمتار آهي، ان بابت شمشير حيدري جو ڪتاب آزاد نظم جي اوسر پڙهڻ وٽان آهي. ڪتاب جي شروع ۾ هڪ نظم نموني طور ڏنل آهي. پڙهندڙن کي تشنگي نه رهي، اهو پيش ڪريان ٿو.

"رات، پوئين پهر،
نيري اڀ جي اترين طرف ٻن ننڍن
روشن تارن پاڻ ۾ سس پس ڪئي
پنهنجا ڪن سر لا ڪري!
مون ٻڌو.......
هڪ ننڍي نيٽي ستاري پنهنجي وڏڙي کان پڇيو
ڇو اسين پنهنجو نچويون پيا ٿا نور؟
ڪنهن جي لاءِ؟
ڇا جي لاءِ؟
وڏڙي تاري سوچي سوچي هيئن ورائيو،
منهنجا پٽڙا، جيئن پيا چمڪڻ سکن"
(نعيم دريشاڻي)

فرانس جو ادب انقلابن کانپوءِ داستان مان ناول ۽ ڊنڊ ڪٿائن مان وجودي فلسفي تائين پهتو. اڄ ترائيل (اٺ سٽن واري شاعري جي صنف) تلور (پکي) جي تنوار وانگر اداس دلين کي سرهو ڪري ڇڏي ٿو. سنڌي ٻولي ۾ شيخ اياز سنا ترائيل لکيا آهن شيخ اياز ترائيل جي فني گهڙت ۾ لاجواب تجربو ڪري تبديلي آندي آهي. اياز ترائيل جي صنف ۾ لفظن جي

اجائي ورجاء کان پاسو ڪيو آهي.

ادب جي گلدستي کي سينڍي گلن جي ضرورت آهي. ائين ٿي نہ ٿو سگهي تہ گلاب آهي تہ. موتيو ڇا لاءِ. موتيو آهي تہ گلاب ڇا لاءِ.

هندستاني ٻولين تي ليڪچرن تي مشتمل ڪتاب "گارسان دتاسي" ۾ موصوف پروفيسر ڄاڻايو آهي تہ "هابيل جي شهادت تي حضرت آدم مرثيو (Elegy) لکيو هو. هُو وڏيڪ لکي ٿو تہ. جيئن زمين خالي ۽ نباتات کان عاري نہ ٿي رهي، تيئن ڪابہ ٻولي شاعري کان بغير رهي ٿي سگهي."

اردو ۾ پڻ شاعري ڪيم. سنڌي، اردو مشاعرن ۾ اردو طبعداد غزل ۽ هائيڪا پڙهيا اٿم. نموني طور پنهنجا ڪجهہ شعر هيٺ ڏيان ٿو.

شب وهي تاريک هي ظلمات کي
روشني کو کيا هوا، ويسي نهين

....

بيوفا بادل چلو! اپني جگهہ
تشنگي کو کيا هوا، ويسي نهين

....

هم نهين عاشق رهي الزام کيون
دلبري کو کيا هوا، ويسي نهين.

....

جي رها هون کم نهين يہ حوصلہ
زندگي کو کيا هوا. ويسي نهين

(لاء ڪاليج ڪراچي جي منگزين ۾ ڇپيل)

اردو ٻوليءَ جي پلوڙ شاعر رفيع الدين "راز" شعر ٻڌڻ کانپوءِ مونکي ٻڌايو تہ، اردو ۾ بادلن کي بيوفا سان تشبيهہ ڏيڻ وارو پهريون شاعر مان آهيان. همٿائيندي. چيائين، آءَ سنڌي کان اردو ۾ سُٺي شاعري ڪريان ٿو. رفيع الين راز کان علاوه آفاق صديقي، خيال

آفاقي، سيف الدين سيف، ذڪي عثماني، تشنا بريلوي ۽ ٻين سان گڏجي مشاعرن ۾ حصو ورتو آهم ليڪن اڄڪلهه طبيعت جي ناچاقيءَ ۽ معاشي تنگيءَ ڪارڻ ادبي پروگرامن ۾ گهٽ شرڪت ڪندو آهيان. نورمحمد شيخ جي ميزبانيءَ هيٺ پي ايم اي هائوس ۾ ٿيندڙ ماهوار عوامي ادبي گڏجاڻين ۾ وڃڻ سان، گهڻو ڪجهه پرائڻ جو موقعو ملندو هو. گڏوگڏ اردو ادب جي نون فڪري لاڙن جي ڄاڻ ملندي هئي.

ادبي ڪيتر ۾ جيڪا عزت، مانُ مرتبو ۽ محبتا فقط ادبي پورهئي، صلاحيت ۽ حاصلات جي آڌار تي ملي ٿي، ان سان دل باغ و بهار ٿي وڃي ٿي. ذڪي عثمانيءَ اردو ۽ سنڌي ٻوليءَ جي شاعرن تي تاثراتي هائيڪا لکي ڪتاب ”خد وخال“ ڇپرايو آهي. سائنس خاص ڏيٺ ويٺ به ڪانه هئي. ادبي پروگرامن ۾ رسمي عليڪ سليڪ ٿيندي هئي، منهنجي ڪنهن ته ڳالهه ڪيس اتساهيو، جو مون تي هائيڪو لکيو اٿائين. وڏي پيار ۽ پاٻوهه سان نالو لکي ڪتاب به ڏنائين.

اڄ مشاعري جو شاعر ڪونه آهيان منچ تي اچڻ ڪان لنوائيندو آهيان. شعر پڙهڻ جو ڏانءُ به وڏو فن آهي، اهو فن مونکي اچي ٿو، پر تمام گهٽ.

ڪتاب ”جل تي ڪنول جيئن“ ۾ هائيڪا به شامل آهن. نموني طور ڪي هائيڪا پيش ڪريان ٿو.

آڪيرو اجڙيو
پيرائي! تون پير سڃاڻ
پنڇي ڪنهن پڪڙيو

....

تنها ميلي ۾
شام جو اڪثر ايندو آن
ياد اڪيلي ۾

هن ڪتاب ۾ چوسٽا. نظم ۽ غزل ٿوري تعداد ۾ پر احساس ۾ اثرائتا نظر ايندا. شاعري جا ٽي ڪتاب گنج آهن. اگتي حالتن اجازت ڏني ته وڌيڪ ڪتاب به ڇپجي سگهجن ٿا.

مهاڳ. لڳي ٿو ته ڏکهو ٿي ويندو. پر جيون ڪٿا به ته آهي! هريڪليس جو قول آهي ته:

"اوهان دريا ۾ ٻيهر لهي ٿا سگهو. ڇا لاءِ ته. درياهه هر پل بدلجندو رهي ٿو"

ويهين صديءَ ۾ وڏيون تبديليون آيون. تبديلين جو سلسلو جاري آهي. شعور تبديلي جو محرڪ آهي يا تبديلي شعور جو محرڪ آهي؟ اهو سوال اڃان حل طلب آهي.

جديد ادب ۾ بي معونيت اضطراب (*Anguish*) جو نتيجو آهي. بي معونيت شڪ پيدا ڪري ٿي. شڪ سڪ سان ساهه ڪڻ ٿيو ڏئي. جديد ادب ۽ آرٽ ۾ وڏيون تبديليون آيون آهن ۽ اڃان به تبديليون اينديون.

مون شاعري ۾ جديديت جي هڪ اهم صنف علامت نگاري کان به ڪم ورتو آهي. ادب جي هن صنف ذريعي اڻ ڏٺل سچاين کي اظهار واسطي ڪتب آندو آهي. علامت نگاري خالص ادبي وٿ آهي. جيئن پهاڪي ۽ محاوري جي ظاهري معنيٰ هڪڙي، اصلي معنيٰ ٻي هوندي آهي. تيئن علامت ۾ به ساڳي فني خوبي آهي. منهنجو نظم "ڪٺڪ داٿو" پڙهي ڏسو! ڪجهه نظم ترجمو ڪيل به آهن. انهن جو گهڻو تعداد نه آهي. ڪجهه ته سنيالي ڪونه رکيا. جيڪي ريڊيو پاڪستان ڪراچي جي هفتيوار پروگرام "رسالي" ۾ عالمي ادب مان چونڊ اسم طور پڙهيا هئا. شيڪسپيئر جي مشهور نظم (*Under the greenn wood tree*) "چيٽ جي ساون وڻن جي ڇانو ۾" جون ڪجهه سٽون آهن ته.

اڇو!
اڇو!
او دوستو
وڪ وڏي وٿڪار ۾
ڇيٽ جي ساون وٽن جي ڇانو ۾!
هت بکيرو ڪوبہ ناهي
۽ وڏيرو ڪوبہ ناهي
جو ويڙهائي راڄ سارو
ووٽ جي وهنوار ۾
ڇيٽ جي ساون وٽن جي ڇانو ۾!

ساحر لڌيانوي جي شاهڪار نظم "تاج محل" جو ترجمو بہ ڪيو اٿم. هيءَ نظم سچل ڳوٺ ۾ مشاعري ۾ پڙهيو هو. مشاعرو سرحد پار کان آيل اديبن جي مان ۾ ڪوٺايو ويو هو. نظم جون ڪجهہ سٽون ڏيڻ چاهيان ٿو.

تاج الفت جي نشاني تون ڀلي
سمجهين تہ سمجهہ
۽ رنگين وادي عقيدت جي ڀلي
سمجهين تہ سمجهہ
پر پرين! مون سان تہ تون ڪنهن ٻي
جڳهہ تي مل اچي.......
مرتبي جي ماڳ ماڙين کي
ڏسين ها ڪا گهڙي
ڪجهہ تہ سوچين ها
وفائن جي لڪل تشهير تي
مردا شاهن جي مزارن تي ريجهڻ وارا رفيق!
پنهنجي گهر جي ٻاٽ اوندهہ
کي ڏسين ها ڪا گهڙي.......
ڪيئن دولت جي سهاري

شهنشاهه ڪنهن شوق ۾
پاڻ جهڙن سڀ غريب جي
محبت سان مذاق
او پرين! مون سان ته تون ڪنهن
بي جڳهه تي مل اچي.......

هڪ قطعو مهمانن جي آجيان طور لکيو هو، جنهن ۾ مگٺهار ڪي ساراهه ڪانه هئي، بند هو ته،

سڪ ڪڏهن سوگهي نه ٿيندي سرحدن جي قيد ۾
واءَ ڪي آزاد ڇڏ ايندو رهي، ويندو رهي

منهنجي شاعري ۾ ابدلث جا ست رنگ ته شامل آهن. انهن رنگ اچو ابديت (Eternity) کي ظاهر ڪندڙ به ملندو. تڏهن به،

هجي ڪاڻ خوبين جي ۽ خامين ڪن بنهه آجي
نه پنهنجي زندگي اهڙي، نه پنهنجي شاعري اهڙي

- مون شاعري ۾ جديد ۽ قديم اسلوب کي گڏ ڪنيو آهي. آرٽ ۾ اڄڪلهه اهو لاڙو رائج آهي. يعني مڪسنگ، ريمڪسنگ! پراڻن گانن کي جديد سازن جي پس منظر ۾ پيش ڪيو پيو وڃي. اوائلي گانن جي ڌنن ۽ ٻولن ۾ انگريزي شاعري جي آميزش نظر اچي ٿي، اهو وٺندڙ تجربو آهي. وايون جديد، نيم ڪلاسيڪي ۽ ڪلاسيڪي انداز ۾ لکڻ جو تجربو ڪيو اٿم. انهن مان ڪجهه سٽون هيٺ ڏيان ٿو:

سَرَ ۾ سانجهيءَ ٿاٽي ڪا، ڪٿي جيئن ڪنار
آءٌ اڪيلو اوپرو

....

وندي ڀڙيءَ وهنوار يار، پاڇي ۾ پڇتاءُ

....

آس غريبن ٻارن جي، چانهين جي ڪا ڦار يار
پاڇي ۾ پڇتاءُ

....

آدم مان انسان، ميان! آزادي ايمان

....

آپي جو ايمان مري، ڏوڙ ڏيو ڏنوان
آدم مان انسان!

....

دل ۾ دک دليل جا اڳتي جا امڪان ڪان
پاڇولا پولار ۾

....

وِيچارن جا وارَ ساڳوٽا سنسار ۾

....

اُڃن اڪيچار پيا، چار منجهانون چار
ساڳوٽا سنسار ۾

....

ڏاڏائيءَ جي ڏيڏ تي، والاريا واپار
ساڳوٽا سنسار ۾

....

ٻئي جي ٻاريل باهه ۾، ٻارنَ منهنجا ٻار
ساڳوٽا سنسار ۾

چٽر چنگاريءَ وانگر ٻيلن ۾ نه باهه لڳائي تي، نه ڪا وڏي تبديلي آئي تي. بس! سٽل ءُ بي حس ماڻهن جي حواس کي سنهي چونڊڙي وجهي تي، ان جي شدت جو مدار چٽرڪار جي فن، اٽڪل ءُ حرفت تي ٻڌل آهي.

چٽر منهنجي شعر ۾ جڳهي ملندي. اها سماج جي هر منفي لاڙي تي تيل آهي. ڪجهه مثال هيٺ ڏجن ٿا.

....

چوند جو چوٻول ۽ چُپ چُپ نصيب
ڏينهن ٻن ڪان ڏاتو، پانو خواب ڪو.

....

ستل هئي جواني ٻُڏي وَرَ جي پر ۾
سڄي رات رُنديون رهيون آتمائون

آتما لفظ مذڪر آهي. هونئن، قاعدي موجب، لفظ جو آخري اکر الف هجڻ ڪري مونث آهي، ان ڪري آتما کي مونث طور لکيو آهي. ٻه ٻيا شعر پڙهي ڏسو!

اڙي! سج مان، مان چڙدي ڏس زمين تي
ڪنهي توڪان گهٽ ٿي ٻتيءَ کي سلام چئو

....

هڪڙي رب جو روڳ چڱو هو
اربابين آلام ڪنياسون

....

شرافت جي چادر ڪري زيب تن
ٻندن سان، خدا سان سين سان دغا

....

ڪاريءَ جو هو ڪنڌ ڪپي تو
پاڻ پلا چا ڪارو ڪونهي
ن. س

فنا ٿيڻ ڊهي پوڻ 'Collapse' آهي. برباد ٿيڻ، ناس ٿيڻ 'Destruction' آهي. ٽٽڻ، ڀاڱا ٿيڻ، تحليل ٿيڻ، جيئن ڪيمائي

عمل ٿئي ٿو، اهو "Decomposition" آهي. جا شيءِ جڙي ٿي، اها ڊهي ٿي. جو ڄمي ٿو، سو مري ٿو. مرڻ ۽ انتقال، ٻه جدا جدا لفظ ۽ الڳ الڳ تصور آهن!

مصري ڏند ڪٿا موجب ڦونيڪس نالي اڪيلو پکي (جوڙيوال ڪانسواءِ) عربي رڻ پٽ ۾ رهي ٿو. ان جي عمر 500 کان 600 سال ٿئي ٿي. بعد ۾ هو خود کي باهه ڏيئي ڇڏي ٿو، جيڪا خاڪ يا رک بچي ٿي، ان مان هو ٻيهر زندهه ٿي پوي ٿو.

اٽلي جو شاعر فرانسسڪو پيٽرارڪ ظاهر طور مري ويو هو. غلطي کان بچڻ لاءِ (An Attempt to Error) هن جو مڪاني قانون مطابق لاش ويهن ڪلاڪن تائين رکيو ويو. دفنائڻ کان چار ڪلاڪ پهرين لاش بستري تي اٿي ويٺو. ان کانپوءِ هن ٽيهن سالن تائين وڌيڪ زندگي گذاري ۽ نظمن (Sonnets) جو بهترين ڪتاب لکيائين.

جيو گهرڙا (Cell) سائنسي تحقيق موجب جاندار (Cellular) شيءِ جي ڪل ۾ هڪبئي سان جڙيل هوندا آهن، جن تي تيل جا تهه چڙهيل هوندا آهن. اهي جيوگهرڙا روزانو ڪروڙن جي تعداد ۾ مرندا رهن ٿا. اصولن اهو چئي سگهجي ٿو ته اسان زنده به آهيون ۽ مئل به آهيون. ائٽمي سائنس جي قاعدي (Pauli Exclusion Principle) مطابق، "هڪ مٽ ۾ ٻه گدرا ماپي نه سگهندا آهن."

(Very, very roughly equivalent to saying that two things can not Occupy the same place at the same time)

چئبو ته، ڳالهه اچي اٿي بيهي ٿي ته موت جو "درجو" ٿئي ٿو، يعني ماڻهو ڪيتريقدر زندهه رهي ٿو ۽ ڪيتريقدر مئل هجڻ جي صورت ۾ دفنايو، جلايو يا ڳجهن کان کارائيو وڃي ٿو.

اڪثر ڏٺو ويو آهي ته اسپتالن ۾ مردا پوسٽ مارٽم وقت اٿي ويهندا آهن. ائين، هڪ ڊاڪٽر مردي جو پوسٽ مارٽم ڪرڻ لاءِ پهريون چيرو ڏنو ته، مردو اٿي ويٺو ۽ ڊاڪٽر

جي ڳچي ۾ هٿ وڌائين. ان واقعي جو نتيجو اهو نڪتو، جو ڊاڪٽر صدمي (غلطي جي احساس) ۾ پنهنجي حياتي وڃائي ويٺو.

مان موت ۽ زندگي جي انتها واري حد ڏسي آيو آهيان. پنجتيهه سالن جي عمر ۾ اين آءِ سي وي ڊي ڪراچي ۾ تاريخ 4-01-1999 تي ڪارڊيو سرجن ڊاڪٽر تقويءَ منهنجي آپريشن ڪئي. هن هڪ مڪينيڪي وال (Prosthetic valve) منهنجي دل ۾ لڳايو. آپريشن تي وئي پر بخار تي پيو. ڳالهه اين آءِ سي وي ڊي جي ڊاڪٽرن کان چڙهي وئي ته مونکي آغا خان يونيورسٽي اسپتال ڏانهن موڪليائون.

آغا خان اسپتال ۾ ڊاڪٽر سلمان بي حسن منهنجي آپريشن تاريخ 31-01-1999 تي ڪئي. سرجري کان پوءِ منهنجيءَ دل ڪجهه وقت لاءِ ڪم ڪرڻ ڇڏي ڏنو. مشين تي اي سي جي جون لهرون سڌي ليڪ ۾ بدلجي ويون. وارثن کي منهنجي باڊي ڪڻائي وڃڻ جو چيو ويو. خبر هوا وانگر ڦهلجي وئي. چون ٿا (مان ته بيهوشي جي حالت ۾ هوس) ڳوٺ به اطلاع ڪيو ويو هو..... ته تياري ڪريو!...... ڪڻائي ٿا اچون. خبر ٻڌي اسپتال ۾ قريدارن جا ڪٽڪ اچي لٿا هئا. تاجل بيوس، ڪمال چامڙو، حجت عباسي، نويد سنديلو، ۽ ٻيا اديب آيا هئا. دل اوچتو پمپنگ ڪرڻ شروع ڪري ڏني ۽ مان جيئرو ٿي ويس.

جانورن تي تحقيق ڪندڙ ڊيوڊ لونگ اسٽون تي هڪ شينهن حملو ڪري وڌو. شينهن سندس ڳچيءَ تي چڙهي ٻه چنبا ڪلهي تي رکي چيرڻ ۽ ڦاڙڻ شروع ڪري ڏنو. ان وقت ڊيوڊ کي ائين محسوس ٿيو ته هُو گهري خواب جي ڪيفيت ۾ آهي، جنهن ۾ تڪليف يا خوف جو احساس نه هو. هن ڪيفيت جي ڪري ڊيوڊ ڪا مذاحمت يا حرڪت نه ڪئي. شينهن اوچتو سندس ڳچيءَ تان لهي ويو ته، ڊيوڊ کي پڇي جان بچائڻ جو موقعو ملي ويو.

باهه وسائينڊز امدادي ڪارڪن (Fire Walkers)
ڪنهن کي باهه مان ڪڍندي، ڪڏهن ڪين به باهه وڪوڙي
ويندي آهي، پر انهن کي سڙڻ جي تڪليف جو احساس نه
ٿيندو آهي. ليال واٽسن ساڳي ڳالهه مذهبي فدائين (آپگهاتيز)
سان به لاڳو ڪري ٿو.

دل جي آپريشن بعد مان نهايت گهٽتيءَ جوڳي حالت ۾
هوس ته، ان وقت مونکي هرطرف پنهنجو پرين ئي پرين نظر آيو.
هن مونکي دردن جي دلدل مان ڪڍي پنهنجن هٿن تي ڪنيو.
مان تڪليف ۾ هوس، پر پرينءَ سان ڳالهين ۾ تڪليف جو
احساس ڪونه هو. درد ڦري دارون ٿي پيو.

آپريشن جي هڪ سال بعد اسٽيل مل ۾ منهنجي
نوڪري ختم ٿي وئي. ڊپارٽمينٽ ۾ مئنيجر عبدالله سئي
هلت وارو انسان هو. نوڪري جي ٿڌا ويڙهه ٿي وئي، ان ڪانپوءِ
مون همسفر دوستن کان موڪلايو پئي ته عبدالله چيو، سومرو!
هڪ ڳالهه ذهن ۾ ياد رکجانءِ! تنهنجي صحت لاءِ ڪعبي ۾
دعا جو اهتمام ڪيو ويو هو. تون بيمار هئين ته سڄو پلانٽ
پريشان هو، توکي بچائڻ لاءِ اختيارين علاج جي خصوصي اجازت
ڏني. اهو سڀ ڪنهن ڪيو؟ تون نه ڪنهن وڏي گهراڻي جو،
نه اثر رسوخ وارو، آخر ڪنهن سنائي ڪئي؟ سوچجانءِ!
ڪهڙي هستي هئي، جنهن ماڻهن جي دلين ۾ تنهنجي لاءِ
همدردي پيدا ڪئي. دنيا ۾ ڪروڙين ماڻهو خدا کي ياد
ڪندا آهن، انهن ڪروڙن ماڻهن ۾ خدا توکي ياد رکيو، آخر
ڇو؟ ضرور تو دنيا ۾ ڪا چڱائي ڪئي هوندي، جا خدا کي
وڻي وئي يا وري توکي پنهنجي فضل لاءِ چونڊيو اٿائين، جو مرڻ
بعد توکي جيئرو ڪري دنيا ۾ آندو اٿس. سوچجانءِ جيڪو
توکي زندگي ڏئي سگهي ٿو، سو توکي ماني نه ڏيندو! اسان
ٻڪري ڏاريندا آهيون ته ان جي گاهه پاڻي جو بندوبست ڪندا
آهيون، ته ڇا توکي خدا اڪيلو ڇڏي ڏيندو. خدا کي ياد

ڪندو رهجانءِ سڀ سٽائيون ٽينديءِ. اڪيون آليون آهن، پٽائي جو بيت آلاپيان ٿو تہ،

جنين ڏاند نہ ٻج، تنين تنهنجو آسرو
پوءِ اپارين سچ، اول ڏئين انهن کي

ابن عربي جو فلسفو چيني تائوازم جي گهڻو ويجهو آهي. ان کي تصوف (Pantheism) جو آئينيدار سمجهيو ويجي ٿو. تائو مطابق فطرت جا تضاد اکين جو دوکو (optical Illusion) آهن. تائوازم جا ٽي وڏا شارح ٿي گذريا آهن، لائوزي، چئانگ زوءِ يانگ. لائوزي ڪنفيوشس جو همعصر هو. لائوزي فطرت جي ماهيت بابت چوي ٿو تہ "فطرت تائو مان جنم وٺي ٿي، جنهن جو ڪوبہ نالو نہ آهي.

هر شيءِ پنهنجي ذات ۾ وجود (Being) آهي. تائو ڪا شيءِ نہ آهي (سائنس مطابق، جيڪا شيءِ توري ۽ ماپي سگهجي ٿي، اها شيءِ وجود رکي ٿي). تائو عدم وجود (Non-Being) آهي. فطرت قانون تي عمل ڪري ٿي. فطرت جو مجموعو تائو آهي".

مونکي زندگي ملي آهي. ڏوڪٽر ڏيئي خريدي نہ آهي. اها فطرت جي بخشش آهي، جا فطرت جي اونداهين گفائن مان اوچتو آئي ۽ اوچتو ڪسجي ويندي. بخشش ۾ مليل شيءِ کي حق ٿئو چئي سگهجي.

زندگي ۾ تجربا علم ۽ ڏاهپ ۾ اضافو ڪن ٿا. علم انسان جي جبلت ۾ شامل آهي. ڇاول ٻار جو ڪير پيئڻ وارو ادراڪ سندس جبلت آهي.

ڪمپيوٽر جو هر نئون هارڊ ويئر پاڻ سان سافٽ ويئر کٺي ايندو آهي. جيئن عمر وڌي ٿي، تيئن علم ۽ ڏاهپ ۾ پختگي ۽ سنجيدگي اچي ٿي. ٻار وڏن جي نقل ڪري سگهندو

آهي. ان جي شروعات گهر کان ٿيندي آهي. آءٌ خوش نصيب آهيان جو يونيورسٽي سطح تائين سائنس جو علم حاصل ڪيو. گڏوگڏ بيمارين، ٻه پيرا سينو ڪلڻ، وڏي اداري ۾ آفيسر رهڻ، شاعري جي سڌ ٻڌ هجڻ، شادي ڪرڻ، ٻار ٿيڻ، ڪتاب ڇپيل هجڻ ۽ ٿورو گهڻو مشهور ٿيڻ ڪري گهڻا وهم ۽ وسوسا ۽ حسرتون مائيون ٿي ويون آهن.

رياست ۽ نظامت جي وهنوار ۾ عملدار هيٺان کان مٿي طرف وڌڻ کي ترقي سمجهي ٿو، پر صوفياڻي رنگ ۾ ائين نه آهي. روايتي مزارن واري تصوف کان هٽي، مونکي جيڪو روحانيت جو ڏڳ مليو، اهو مٿان کان هيٺ لهي، لاپ پرائڻ سان مليو. اها نماڻائي (Meakness) آهي. ڪٿي هڪ کان 9 ڏانهن مٿي چڙهڻ ۽ ڪٿي 9 کان هڪ ڏانهن هيٺ لهڻ! نو کان مٿي چڙهڻ لاءِ انگ کي ٻڙي (Zero) کپي. هڪ کان هيٺ لهڻ لاءِ پنهنجي ذات جي نفي (Nagativity) جي ضروري آهي. نفي جي نفي ۾ ثبات آهي، ان جو تجربو ڪيو. من تجربي ۾ تمام گهڻيون مشڪلاتون ڏسڻيون پيون. دوئي تائين پهتس، نه هيڏي، نه هوڏي! ٻٽائي جي سٽ ذهن تي تري اچي ٿي، جنهن جو مان تفسير ٿي ويو آهيان.

"صوفي لاڪوفي، ڪونه پائينس ڪير"

"اندر اجارڻ" جي عمل مان گذرڻ دوران پيش آيل تڪليفن تي غور ڪرڻ سان اهو سمجهه ۾ آيو ته جڏهن زندگي جٽادار نه آهي ته نفعي نقصان جو ليکو ڇي معنیٰ دارد!

عمر کهڙو ڪجي ليکو
ته پاڇي ۾ ٻڙي آئي!
ن. س

دنيا ۾ ڪوبہ شخص غير جانبدار(Im-Partial) نہ آهي.
غير جانبداريءَ جو جبو پائڻ جي ڪوشش ڪئي تہ بي باڪيءَ جو سنڌرو ٻڌڻو پيو. تجربي مان ان نتيجي تي پهتو آهيان، تہ "All extremes are evil" ڪٿي پڙهيو هو تہ. سياڻا آهن اهي، جيڪي ڏکويل آهن. ڇا لاءِ جو خدا انهن کي تسلي ڏيندو. سياڻا آهن اهي، جيڪي دير سوير سهي ڪين سمجهہ آئي.

پوڄنا مان ڏاهپ ملي ٿي. ليڪن پوڄنا ڇالاءِ؟ انجيل مقدس ۾ لکيل آهي:

گلا ڪرڻ ڏاهپ جو ڏيوالوپڻ آهي.

قرآن شريف ۾ گلا، ساڙ ڪرڻ ۽ بدلو وٺڻ جهڙين انهن سماجي بڇڙاين جو خاص طور ذڪر مليو ٿو. "بائيبل" ۾ لکيل آهي تہ.

ڇا لاءِ جو ڪوبہ ماڻهو ڪونهي، جو گناهہ نہ ٿو ڪري.
ڪوبہ سچار نہ آهي، هڪڙو بہ نہ.

اسان وچايل رڍ وانگر ٿي ويا آهيون، اسان کي پنهنجو ڏنار ڳولهي رهيو آهي، پر اسان ڪيس سڃاڻي ٿا سگهون، ان ڪري جو گناهن سبب اکين تي پردو اچي ويو آهي.

ڪتاب "جل تي ڪنول جيئن" ۾ تخيل جا طرحين طرحين گل جهومندي نظر ايندا، خاص طرح ڪنول جا ڪنول!

ڪنول جو گل پاڻيءَ مٿان ترندو آهي ۽ ڏاڍو سهڻو لڳندو آهي. ڪنول هڪ ڪان وڌيڪ رنگن وارو ٿئي ٿو. اهو ڍنڍ جي پاڻي تي ٿئي ٿو تہ سمر ۾ بہ ڦٽي ٿو. ٻاهران گل خوبصورت نظر اچي ٿو، پر پاڙ (اصليت) چڪ ۾ ڳتل رهيس ٿي. ڪنول کي تشبيهہ، ڪنائي ۽ علامت طور شاعري ۾ ڪتب آندو اٿم.

انسان نو مهينا پيٽ ۾ پلجي ٿو. جنم وٺي ٿو، وڏي ويجهي ٿو، سهڻو سيبتو ٿئي ٿو، جواني جا مزا ماڻي ٿو. بعد ۾ سنڌس بدن ڍرڻ لڳي ٿو، ٻڍو ٿئي ٿو. بيماري جو روڳ سهي ٿو، پوڄنائن جو سفر پورو ٿئي ٿو. اهڙي طرح انسان چولو مٽائي چلتو ٿئي ٿو.

دلبر هن دنيا ۾ وڃي رهندو واس! (شاهه)

فڪري ۽ ذهني غربت نه هجي ته هُوند حالتن جي بگاڙ ۾ به محبوب سان چانڊوڪيءَ رات ۾ اڪيلي ملڻ جا سپنا ڏسي سگهجن ٿا، پر صورت ۾:

Alas, I have nor hope nor health, nor peace within nor calm around.

غالب چوي ٿو ته:

تنگ دستي نه هو اگر غالب

تندرستي هزار نعمت هي

غير يقيني ڪيفيت جي ڪري، وطن عزيز جون حالتون ڳنڀير آهن. ان جي باوجود جوزف آگسٽائن (1796-1845) جي سٽ ورجائيان ٿو ته

Meet me by moonlight alone.

جيتوڻيڪ مندون ساڳيون نه ٿيون رهن، ڪڏهن سيارو، ڪڏهن اونهارو، ڪڏهن سرءُ، ڪڏهن بسنت، هاءِ! ڏک ۽ پوڳنا جي مند سدائين ساڳي رهي ٿي.

مان نراشا وادي (Passimist) آهيان؟ نه، نه، هرگز نه! آءٌ زندگي ۾ ويساهه رکان ٿو. زندگي پنهنجا رنگ روپ مٽائي ٿي ته منهنجيون ڪيفيتون ۽ سوچون به بدلجڻ لڳن ٿيون. سائنس چوي ٿي ته: ”جتي زندگي آهي اتي آڪسيجن آهي“ پاڻي آڪسيجن ۽ هائڊروجن جو مرڪب آهي. زمين جي مٽيءَ ۾ سٺ سيڪڙو سليڪا آهي، يعنيٰ سليڪان ڊاءِ آڪسائيڊ ۽ آڪسائيڊ مان مراد آڪسيجن آهي. پاڻي جي سمورين شڪلين ۾ آڪسيجن زندگي جي علامت آهي. ڳوڙها هجن، برسات جون بوندون هجن، ڊيليون هجن، ڍورا هجن، پلر جي پالوٽ هجي، درياءَ جون موجون هجن، سمنڊ جون ڇوليون هجن يا ڪنن جا ڪڙڪا هجن، ماڪ جا ڦڙا هجن يا زم زم پاڻيءَ هجي، ڌرتيءَ جي هر شيءِ ۾ آڪسيجن (زندگي) موجود آهي. البته ان جون صورتون ڌار ڌار آهن،

اسان کي ان جو ادارڪ نہ آهي.

منهنجي پهرين ڪتاب "پره ڦٽيءَ جا ماڪ ڦڙا" ۾ ماڪ جو ذڪر مليو. ٻئي شعري مجموعي "وَرڪائيءَ وسن ۾" ورڪا يعني برسات ۽ نيڻ معنيٰ ڳوڙهن جو تذڪرو مليو. ٻئي شيون پاڻي هجڻ ڪري زندگيءَ ۾ منهنجي ويساهہ کي ظاهر ڪن ٿيون.

محبت ۾ زندگي ۽ موت جو فرق ختم ٿي وڃي ٿو. غالب چوي ٿو تہ!

محبت ۾ نهين فرق مرني اور جيني ڪا
اسي ڪو ديک ڪر جيتي هين، جس ڪافر پہ دم نڪلي

(Life and death are much the same)

آءٌ ڏکي ۽ محتاجي واري زندگي ۾ ويساهہ نٿو رکان. جيترو جيئرو آهيان، خوش گذارڻ جو خواهشمند آهيان:

ڏکي زندگي ۾ رکيو ڇا نصير
جهڙ ۽ بقا جي گهڙيءَ کي سلام چئو
ن. س

ابراهم ڪائولي (1618-1667) جون سٽون آهن:

I would not fear, nor wish, my fate;
But boldly say each night:
Tomorrow let my sun his beams display;
Or, in clouds hide then, I have lived today.

جن ماڻهن جا غير معمولي تجربا ۽ مشاهدا ٿيل هوندا آهن، اهي سموري واٽا ورڻ ٻين تائين پهچائڻ کان قاصر آهن، ڇاڪاڻ تہ ان لاءِ نئين رسائي (Approach) نوان رويا ۽ مڪمل طور نون لفظن ۽ اصطلاحن جو ذخيرو هجڻ ضروري آهي. اسان

وت اهي شيون موجود نہ آهن. مطلب تہ، شاعر پنهنجي سموري محسوسات بيان ڪري نہ ٿو سگهي. البتہ، ان جو عڪس سندس تخيل مان ظاهر ٿئي ٿو.

تخيل هڪ سوچ آهي، جنهن جو حواسن جي ذريعي مشاهدو ڪري سگهجي ٿو. پر انهن اونهين سوچن ۽ تصورن کي بہ وجداني ڪيفيت ۾ ڇهي سگهجي ٿو. جيڪي لامحدود آهن، اهي ذهن جي محدود ٿانءَ ۾ سمونجي نہ ٿا سگهن، ڇا لاءِ تہ، سراسري ذهانت واري ماڻهو جي دماغ ۾ ماضي جي تجربن جي ڪمپيوٽر وانگر پروگرامنگ ٿيل هوندي آهي ۽ ڪمپيوٽر پروگرامنگ مطابق ئي پنهنجي ڪارڪردگي ڏيکاري سگهندو آهي. البتہ، ڪمپيوٽر ۽ انساني ذهن ۾ اهو فرق آهي تہ انسان ارادو رکي ٿو ۽ هو ڪنهن بہ سانحي، صدمي يا حادثي جي نتيجي ۾ غير معمولي تجربن ۽ مشاهدن کي ڇهي سگهي ٿو. آرٿر ڪوئسلر پنهنجي آتم ڪهاڻي ۾ لکي ٿو تہ جڏهن فرانڪو جي فوجين کيس موت جي سزا ٻڌائي ۽ ڪال ڪوٺڙي ۾ رکيو تہ ان وقت قيد تنهائي ۾ ڪانئس "مان" يعني انفرادي طور وجود رکڻ جو احساس ختم ٿي ويو هو. اها ڪيفيت تڏهن ئي پيدا ٿي سگهي ٿي، جڏهن فرد کي زندگي جي معنيٰ جي خبر پئجي وڃي. ان وقت جذبن ۽ احساسن جا ڏنڏلا عڪس ڇنا ٿي منطقي هاڪاريت جي شڪل ۾ سامهون اچن ٿا.

غزل جو ذڪر نہ ڪندس تہ، جهڙوڪ شاعريءَ جو ذڪر نہ ٿيو. ان لاءِ تہ، غزل مون گهڻو لکيو آهي ۽ سنڌي ٻوليءَ ۾ لکيو آهي. ڪٿي بہ دانستہ زير اضافت استعمال نہ ڪئي اٿم. گڏوگڏ غزل ۾ عوامي ٻولي ڪتب آندي آهي، جيئن ترت سمجهي سگهڻ سان پڙهندڙ جمالياتي لطف ماڻي سگهي. ڪتاب "وڙڪا نيڻ وسن" سمورو غزليہ شاعري جو مجموعو هو، ان مان بہ پڙهندڙ سولائيءَ سان اندازو لڳائي سگهي ٿو تہ، غزل جي صنف مون کي وڌيڪ پسند آهي، اهو اندازو درست بہ

آهي، پر جئين ته. غزل ۾ يا ٻي شاعري خاص طور عربي ۽ فارسي عروض واري شعر گوئي ۾ خيال (تخيل) بحر وزن جو محتاج ٿي پوي ٿو. ان ڪري، گهاڙيٽي ۾ هر ٻوليءَ جي فطري اڇل واري خوبي ۽ خاصيت ڇٽجي وڃي ٿي. مان آءِ. اي رچرڊس جي ان خيال سان سهمت آهيان ته (Best verses are frequently irregular) سٺو شعر اڻ ڪٽيو (روايتي ترتيب کان متانهون) ٿئي ٿو. ڇاڪاڻ ته، زبردست خيال (شاعر جي نظريي جي پٺاندڙ هجڻ ڪري) پاڻ سان موزونيت ۽ موسيقي جي لئي ڪني اچي ٿو. پڙهندڙ خيال مان لطف اندوز ٿين ٿا، نڪي بحروزن منجهان. البت، تشبيهون، ڪنايا، ورجيسون، محاورا ۽ پنهنجا گهڙيل اصطلاح ۽ چوڻيون يا پهاڪا غزل جي سونهن ۾ اضافو ڪن ٿا.

هن ڪتاب "جل تي ڪنول جيئن" ۾ غزلن جو ڳاڻاٽو تورڙو آهي، البت، انهن جو هڪ هڪ بند پنهنجي جاءِ تي تخيل سان ڀرپور نظر ايندو. جهڙوڪ،

سچ ٿيڻ تي گهريو پر نصير
ڪڙ ڪبيتا چڱا آهيون

ن. س

ان جي وضاحت ڪندي پنهنجي اردو غزل جو شعر ڏيڻ چاهيندس ته،

جنونِ آرزو سي آشنا هوئي
ڪفر ايمان هي، نهين ملتي تو

ن. س

هر شيءِ هڪٻئي سان ڳنڍيل ٿئي ٿي. زمان هجي يا، مڪان! انهن جي وچ ۾ ڳانڍاپو ۽ تسلسل ئي وجود جي بقا ۽ زندگيءَ جي حرڪت کي ظاهر ڪري ٿو. شاعري (Dynamic) يعني حرڪت ڪندڙ تخيلات جي جوڙجڪ ٿئي ٿي. جڏهن ڳائيڪ سازن جا سُر ڇيڙي ٿو ته لفظن جي شڪل ۾ قلمبند ڪيل احساس ۽ جذبا حرڪت ڪري ٻڌندڙن جي سماعتن

ڪي ڇهڻ لڳن ٿا. ٻڌندڙ ۽ ٻڌائيندڙ جا احساس جيڪڏهن ترتيب ۽ مطابقت ۾ اچي وڃن ته اها جماليات آهي. ان لاءِ ڪنهن به ڌن ٻڌڻ لاءِ ٻوليءَ جو سمجهه ۾ اچڻ يا فن جي مهارت هجڻ جو شرط بي معنيٰ ٿي وڃي ٿو.

انسان زندگي ۾ جاڳي به ٿو ۽ سمهي به ٿو. جتي جاڳ جا مزا ميسر آهن، اتي ننڊ ۽ خواب ۾ به پنهنجا مزا آهن. جزي طور فرد الڳ آهي پر ڳڏيل طور ڪُل انسانيت جي ٻُڻ جو تسلسل آهي، جنهن ڪي ننڊ ۾ به دريافت يا ڳولي (Explore) سگهجي ٿو. ڇني سگهون ٿا ته.

زندگيءَ جو ڪُل فسانو خواب ڪو
۽ زمانن کان زمانو خواب ڪو

ننڊ ۽ موت ۾ تفاوت فقط اهو آهي ته ننڊ جو تسلسل ٽٽي پوي ٿو ۽ ماڻهو جاڳي پوي ٿو، پر موت ۾ ننڊ جو تسلسل برقرار رهي ٿو. ان ڪري ٿي اسان هڪ ئي وقت ٻنهي حالتن ۾ موجود آهيون. شاعري جي ذريعي انهن دقيق مسئلن ڪي وائيءَ جي صنف ۾ بحث هيٺ آندو اٿم.

وائي ۾ ٻولي ٺيٺ سنڌي استعمال ڪرڻ جو وجهه مليو ٿو. وائي هونئن به ڪلاسيڪي شاعريءَ جي صنف آهي. جيڪا ڪافي جي صنف سان مشابهت رکندڙ آهي.

مهاڳ واقعي ڊگهو ٿي ويو آهي، ته به ڳالهيون ڪٿڻ جون نه آهن، باقي ٻئي گهمري! زندگي رهي ته سوچ سفر جي چوٽين پنجين وڪ تي به پاڻ گڏباسين.

منهنجي شاعريءَ ڪي جن محترم دوستن ۽ ساٿين پنهنجن راين کان نوازيو آهي، تن جو مان بيحد ٿورائتو آهيان، خاص طور ممتاز مهر جو، جنهن جي مفيد تجويزن ۽ رهنمائي سبب هن ڪتاب جي سونهن ۽ سوڀيا ۾ اضافو ٿيو آهي.

سات سلامت!

ڪراچي 16 مارچ 2008ع

نصير سومرو - شخص ۽ شاعر

ممتاز مهر

نصير سومري سان منهنجي پهرين ملاقات غالبن 2001ع ۾ ڪراچيءَ جي هڪ ادبي تقريب ۾ ٿي هئي، جتي ڳالهه ٻولهه دوران خيالن ۾ گهڻي مطابقت نظر آئي. هُو ڪنهن به ادبي ڪَڌجاڻي يا نجي ڪَڌجاڻيءَ ۾ ڏکيا سوال پڇڻ يا ڪنهن غلط ڳالهه کي رد ڪري ڏيڻ کان ڪونه گهٻرائيندو آهي. سندس ڳالهه ڪرڻ يا دليل ڏيڻ جو انداز به ڏاهپ ڀريو ۽ غير جذباتي طرح جو هوندو آهي. نصير جيڪي ڪجهه پڙهيو آهي، ان کي چڱي طرح هضم به ڪيو آهي. سنڌي ڪلاسيڪي شاعريءَ جي گهري مطالعي جو اثر سندس پنهنجي شعرائي ٻوليءَ تي به نظر ايندو. هُن جديد صنفن سميت شاعريءَ جي هر صنف تي ڪامياب طبع آزمائي ڪئي آهي. سندس شاعريءَ ۾ هونئن به انساني مشاهدي جا گهڻا ئي رنگ ملندا، پر خاص طرح آفاقي ڊِيد (Cosmic V ision) وارو عنصر سرس نظر ايندو. سندس خيالن ۽ احساسن جي اها گهڻ رُخي وسعت کيس پنهنجي ٻين همعصر شاعرن کان نمايان بڻائي ٿي. نصير سومري جي همه رنگ شاعريءَ ۾ ڪرب ۽ ياسيت کان وڌيڪ اعتبار ۽ اعتقاد (مادي توڙي روحاني زاوين کان) تي وڌيڪ زور ڏنل هوندو آهي. جاڪاڻ ته انساني رشتن ۾ اعتبار

ڪرڻ سان ئي ماڻهوءَ جو ڪردار مضبوط ٿئي ٿو ۽ اعتقاد جي وسيلي ئي انسان روحاني ۽ دلي تسڪين حاصل ڪري ٿو. اڄوڪي زماني ۾ رشتن ناتن ۾ ڪوڪلائپ ۽ ويڳاڻپ جو ڪارڻ به اعتبار ۽ اعتقاد جي ڪميءَ ڪري آهي. نصير سومرو ڪي جيئن ته خانداني لحاظ کان هڪ علمي ۽ صوفياڻو ماحول به ننڍپڻ کان مليو هو، تنهن ڪري سندس ذهني اوسر. توڙي شاعريءَ ۾ مابعد الطبعياتي رجحان ڪار فرما رهيو آهي. نصير جي شاعريءَ جي هڪ نمايان خوبي باريڪ نڪتن ۽ ڳوڙهن خيالن کي خوبصورت ۽ لئه دار ٻولي ۾ اثرائتي نموني ۾ پيش ڪرڻ به آهي. سٺي شاعريءَ جو هڪ معيار ان کي پڙهڻ يا ٻُڌڻ کان پوءِ ان جي اثر پذيريءَ ڪري ان جو ياد رهڻ به آهي. نصير سومري اهڙا ڪيئي شعر رچيا آهن، جيڪي پنهنجي اثر پذيريءَ ڪري پڙهندڙن يا ٻڌندڙن کي ياد رهندا ۽ ذهنن ۽ دلين کي هميشه گرمائيندا رهندا. مثلن سندس هي چوِستو:

هر لقاء ۾ يار کي ڳولي لڌو
عشق ۾ اعتبار کي ڳولي لڌو
مان ڪنديءَ بيٺل بظاهر اڳ جيان
سچ پڇو! پاتار کي ڳولي لڌو.

نصير سومري جو هي ٽيون شعري مجموعو ”جل تي ڪنول جيئن“ آهي، جيڪو پڙهندڙن جي آڏو آهي. نصير ڪالم، خاڪا ۽ ادبي مضمون به لکيا آهن. خاص طور شاعريءَ جي فن ۽ ٻوليءَ جي واهپي تي سندس لکيل مضمون غور طلب آهن. عمرالدين ”بيدار“ جيڪو اسان ٻنهي جو ويجهو دوست ۽ ساٿي هوندو هو (جنهن جي دائمي وڇوڙي جو غم وساري ڪونه سگهيا آهيون) تي لکيل نصير سومري جو خاڪو سنڌي خاڪا نگاريءَ جي صنف ۾ يادگار رهندو.

نصير سومري پنهنجي زندگيءَ ۾ گهڻائي لاها چاڙها ڏٺا آهن. تڪليفون به سٺيون آهن، مهلڪ بيماريون به برداشت

ڪيون آهن، پر زندگيءَ مان مايوس ڪونهي ٿيو. هُو ثابت قدميءَ سان زندگي گذاري پيو. ڪنهن زماني ۾ ڪراچي اسٽيل مل ۾ انجنيئر هوندو هو، پر هاڻي صحافت جي پيشي سان واڳيل آهي ۽ ان پيشي ۾ به ڪامياب آهي. قلمي پورهيو ڪري پنهنجو ۽ گهر ڀاتين جو پيٽ پالي ٿو. خوش رهي ٿو ۽ باقي بچيل خوشيون دوستن سان ورهائي ٿو، سندس زندگي ذري گهٽ آدرشي آهي ۽ اهڙا آدرشي ماڻهو مونکي پيارا هوندا آهن. اهڙن ماڻهن سان اوس پيار ڪرڻ گهرجي، ڇاڪاڻ ته چڱن ۽ آدرشي ماڻهن جي ڪوٽ ڏينهون ڏينهن وڌندي پيئي وڃي. دل جي باءِ پاس آپريشن ڪرائيندي به نصير گهٻرايل ڪونه هو. هاڻ به زندگيءَ جي چئلينجز کي منهن ڏيندو پيو اچي. اهڙي باهمت ماڻهوءَ کي سلام آهي..... سدا خوش هجين نصير.

ڪراچي، مند بهار 2008ع

ڪنول جهڙو شاعر- نصير سومرو

آفاق صديقي

دنيا جي لڳ ڀڳ سمورين ٻولين جي شاعري جمالياتي رنگ ۾ رڱيل هوندي آهي. اسانجي ماترُ ڀومي سنڌ جي شاعري پڻ آڳاٽي زماني کان هيل تائين جمالياتي قدرن جي عڪاس رهندي آئي آهي جنهنجو سڀ کان سهڻو مثال شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو "رسالو" آهي جنهنجي انداز بيان ۽ پيغام جو اثر اسانکي شيخ اياز ۽ جديد دور جي ٻين سنڌي شاعرن ۾ نظر اچي ٿو.

نصير سومري جو شمار يقينن جديد شاعرن ۾ ٿئي ٿو. هن جي فڪر ۽ فن تي جديديت سان گڏوگڏ ڪلاسيڪيت بہ حاوي اهي جنهنڪري سندس شاعريءَ ۾ پنهنجي تهذيبي ۽ ثقافتي قدرن جي ترجماني واضح آهي.

نصير سومري جو تعلق هڪ علمي ادبي گهرائي سان آهي تنهنڪري کيس شعر ۽ ادب جو ذوق ورثي ۾ مليل آهي. عادتن ۽ خصلتن جي لحاظ کان هُو ڏاڍو پيارو ۽ من موهيندڙ شخص آهي، محبت ۽ خلوص وارو ۽ نفيس طبيعت رکندڙ.

نصير سومري جو مامون ڊاڪٽر فضل رحيم سومرو مرحوم عربي ٻوليءَ تي گهڻو عبور رکندا هئا. جنهن هڪ وڏو ڪارنامو هيءُ انجام ڏنو تہ ڀٽائيءَ جي ڪلام کي خوبصورتيءَ

سان عربيءَ ۾ ترجمو ڪري، ان کي انهن ڪروڙين پڙهندڙن تائين پهچايو. جيڪي عربي ٻولي سمجهندا ۽ ڳالهائيندا آهن. نصير سومري پڪ سان پنهنجي والد محترم الله بخش ۽ ڊاڪٽر صاحب موصوف جي عالمائي حيثيت جو گهرو اثر ورتو هوندو. خود نصير صاحب جي علمي فضيلت هيءَ آهي ته هن سنڌي لئنگوئيج اٿارٽيءَ جي اهتمام هيٺ اڪادمي ادبيات پاڪستان ڪراچي شاخ جي ريزيڊنٽ ڊائريڪٽر آغا نورمحمد پٺاڻ جي نگرانيءَ هيٺ سنڌي ٻولي ڳالهائڻ، پڙهڻ ۽ لکڻ لاءِ پاڻ ڇهماهي سکيا جو سلسلو شروع ڪيو هو. جنهن مان گهڻن ئي فيض حاصل ڪيو. خاص شخصيتن ۾ ڪراچي يونيورسٽيءَ جي اردو ڊپارٽمينٽ جي پروفيسر ڊاڪٽر طاهره نگهت نير پڻ آهي، جيڪا ڏهن سالن تائين نيپال جي يونيورسٽين ۾ اردو ٻولي ۽ ادب جي ٽيچر هئي.

نصير سومرو ٻن ٻولين جو شاعر آهي، يعني پنهنجي مادري زبان سنڌيءَ ۾ جنهن سليقي سان شاعري ڪندو آهي، ساڳيو رنگ سندس اردو شاعريءَ ۾ به برقرار آهي. ان لحاظ کان هُو اسانجي قائم ڪيل "اردو سنڌي فائونڊيشن" جو خاص ميمبر آهي.

جيستائين شعر ۽ شاعريءَ جو تعلق آهي ته پوءِ سڀ کان پهرين ڳالهه هيءَ آهي ته سندس شعرن جي مجموعي جو نالو "جَلَ تي ڪنول جيئن" يعني "ڍنڍ جي پاڻيءَ تي ڪنول وانگر" صوتي آهنگ ۽ معنوي لحاظ کان تمام خوبصورت آهي. ٻيءَ ڳالهه هيءَ ته ان شعري مجموعي ۾ غزلن جو حصو ڪيترو متنوع ۽ ڪيتري قدر دلنشين آهي. ان بابت مان صرف اهو چوندس ته شاعر پنهنجي ڪومل جذبي ۽ احساس کي پُراثر شعرن جي قالب ۾ آندو آهي ۽ زبان ۽ بيان جي سانچن ۾ جديد حسيت ۽ حسن ۽ محبت جي عصري تقاضن جو خيال

رکندي ذاتي غم ۽ دنيا جي غم جون ڳالهيون ڪيون آهن.
وڏيڪ فيصلو پڙهندڙن تي ڇڏيان ٿو ته اهي مجموعي ۾ شامل غزلن مان ڪهڙو اثر قبول ڪن ٿا.
مثال طور ڏيان ڇڪائڻ لاءِ هيٺ ڏنل ڪجهه سنڌي شعر:

گهڙي ترسو جلدي نه فتويٰ ڏجو ڪا
اڃان ڪوڙ آهن لڪل ڪوجهڙائون

....

ڪٿي آهين پنهنجي محبت جي خبر ڪر
خيالن ۾ اوچي اڏڻ جي خبر ڪر

....

سچ سدائين سوجهرو سچ جو ڪٿي
ڪوڙ اونده جو ٻهانو خواب ڪو

ن.س

نصير سومري جي ان شعري مجموعي ۾ شامل موضوعاتي قطعا يعني "چوسٽا" خوبصورت تخليقي نقش آهن. هن جپاني شاعريءَ جي صنف هائيڪ يا هائيڪو ۾ به طبع آزمائي ڪئي آهي ۽ ساڻ نه رڳو سنڌيءَ ۾ بلڪ اردوءَ کي اظهار جو ذريعو بڻائيندي به تخليق جي جوت جڳائي آهي. مثال طور هڪ هائيڪو هن ريت آهي:

گذري ڪتني سال
دهرنه دي کر بيٺها هون
پوچهي کوئي حال

ن.س

اردو غزل سان به نصير سومري کي گهڻي دلچسپي آهي. پر اڃا ڪجهه ئي غزل ڇپيا اٿس، جن مان هڪ غزل جا ٻه شعر هي آهن:

شب وهي تاريک هي ظلمات کي
روشني کو کيا هوا ويسي نهين

....

جي رها هون کم نهين يه حوصله
زندگي کو کيا هوا ويسي نهين

ن.س

موجوده دور ۾ شاعريءَ جو ميدان سر ڪرڻ آسان ڪم ڪونهي. پياري نصير سومري لاءِ ضروري آهي ته مشق سخن جاري رکي. اردو ۾ اجان ته هُن ابتدائي نقش ڏيکاريا آهن، خدا ڪري بعد جا نقش وڌيڪ پُروقار ۽ پُربهار ٿين. بهرحال سنڌي شاعرن جي ست ۾ هن گهڻي مچتا ماڻي آهي، اهو پڻ هڪ حساس ۽ قابل شاعر لاءِ اتساهيندڙ عمل ۽ قابليت جو دليل آهي.

ٽيهين صديءَ ۾ لطيف جي شاعريءَ سان سيڙپ؟

ٽيپ سنڌي لفظن ۽ محاورن سان سينگاريل وايون

تاجل بيوس

ماضي بعيد ۾ ادب(Literature) جو ادب لاءِ يا وندر (Entertainment) لاءِ هئڻ چيو ويندو هو. جڏهن سامراجي قوتن جو بينڪي راڄ جُهڙڻ لڳو، ۽ غلاميءَ جا زنجير ٽُٽڻ لڳا، تہ ادب جي وصف بہ تبديل ٿيڻ لڳي. ايئن ادب جي مختصر وصف ٿي: "ادب جو زندگيءَ لاءِ هئڻ" اڳتي هلي، ادب جي وصف جيئن ٿيڻ کپندي هئي، تيئن ئي ٿيڻ لڳي، جا آهي: "ادب جو سماجي، معاشي، فني، فلاحي، سياسي ۽ معروضي تبديلين يا انقلاب لاءِ هئڻ"

هائي تہ شاعرن کي هن قسم جي مڃتا بہ ملڻ لڳي آهي:

"The poets are the harbingers of the Scientists"

(شاعر سائنسدانن جا رهبر آهن)

اهڙي مڃتا شاعرن کي اڳ ملڻ کپندي هئي، ڇاڪاڻ تہ عبدالرحيم گرهوڙي هن طرح چئي ويو آهي:

"چرخ اڏائيندو آسمان ۾ مڪڙ جي مثلا"

مٿين رهنمائي هوائي جهاز جي ايجاد ۽ خلا (Space) بابت آهي. ڏسبو تہ هوائي جهاز جو رُوپ بلڪل اَڪ مڪڙي جهڙو آهي. شاهہ لطيف چيو آهي:

جتي عرش نہ اُپ کو، زمين ناهہِ زرو
نہ کو چارو چنڊ جو، نڪي سج سرو
اُتي آديسين جو، لڳو ڏنگ ڏرو
پَري پيئن پَرو، ناٿ ڏڌائون "نانهن" ۾

شاهہ لطيف بہ هوائي جهاز ۽ خلا جي ڳالهہ ڪئي آهي. اهڙي ذات ۽ ذاهپ کي اڳڪٿي يا پيشنگوئي بہ چيو وڃي ٿو. اهڙي اڳڪٿي انساني جسم جي وڍ، ٽڪ ڪرائي، دل، ڦڦڙ، جيري، ٻڪي، آنڊن ۽ دماغي ميڄالي جي پيوندڪاريءَ ڪرائڻ لاءِ اردوءَ جي شاعر مرزا غالب بہ ڪئي آهي، چوي ٿو:

"تم شهر مين هو، تو همين ڪيا غم جب اٹهين گي
لي آئين گي بازار سي جاڪر دل و جان اور"

اسان ڏسون پيا تہ وقت جا ماهر جراح ذڪر ڪيل پيوندڪاري وڏي ڪاميابيءَ سان ڪري رهيا آهن.

مطلب تہ شاعريءَ ۾ سماجي ڪارج (Social utility) موجود آهي، جنهن جي آخري منزل ترقي يافتہ سماج آهي.

منهنجي سامهون اسان جي شاعر نصير سومري جون جوڙيل سورنهن وايون آهن جي سورنهن صفحن تي ڪمپوز ٿيل آهن. هن ٿوري شاعريءَ ۾ سماجي ڪارج جون ڪجهہ خوبيون يا قدر ضرور آهن، جي چار آهن ۽ هيٺ ڏجن ٿا:

(ا) استحصالي طبقي جي نشاندهي ڪندڙ شاعري

آسَ غريبن ٻارن جي، چانهيءَ جي ڪا ڦارَ يارَ!
پاڇي ۾ پڇتاءَ

....

جُهندڙ تہ ساڳئي جهنگ جو، ڏنُ ڏڌارن ڏارَ يارَ!
پاڇي ۾ پڇتاءَ

....

ٿُڃن اڪيچار پيا. چارَ منجهائون چارَ
ساڳوٺا سنسار ۾

....

ڏاڏائيءَ جي ڏڏ تي، ولاڙيا واپار
سڪون سنسار ۾

....

اڳيان پيو پنڌ
آءَ اڪيلو اوپرو
نانيءَ ويڙهو ناحق ڏي
پيل ڪيئي پوتار
آءَ اڪيلو اوپرو

مٿي ڏنل شاعريءَ ۾ جو طبقو ڏاڍائي ڪري، انسانن جا حق ڇني هضم ڪري، يا استحصال (Exploitation) ذريعي جيئڻ جا وسيلا ڦٻائي وڃي ٿو، نصير سومري اهڙي طبقي ڪي واڪو ڪيو آهي. اهڙي نشاندهيءَ تي سماجي ۽ فلاحي اڳواڻ عمل ڪري، سماج يا معاشري کي سڌي رستي تي آڻيندا رهن ٿا.

(2) اجتماعي قدرن (Values) واري شاعري

انگريزيءَ ۾ چيو ويو آهي ته:

"One should live for his own sake as well as for others"

(هر ماڻهوءَ کي پاڻ لاءِ جيئڻ سان گڏ، ٻين لاءِ به جيئڻ گهرجي)

اهڙن قدرن واري شاعريءَ کي اجتماعي قدرن واري شاعري چيو وڃي ٿو، جا شاعري حقوق العباد (انسانن جا انسانن تي حق ۽ واسطا) جي حاجت به پوري ڪري ٿي. اچو ته اسان شاعريءَ مان اهڙا ڪجهه مثال هتي پيش ڪيون:

تو ۾ مان ۽ مون ۾ تون، آهه ۽ ناهه اڇاڻ

....

هار به پانيان سوپ نصير، سونهن، سچائيءَ ڪاڻ
امل انسان مان آهيان، اجهل امڪان مان آهيان

....

خدا ناهيان خبر آهي، خدا جو شان مان آهيان

(3) جمالياتي منظر نگاريءَ واري شاعري

جيونْ جَرَ اجهاڳ، جيوَن جَرَ اجهاڳ

....

هڪڙو باب ڪتاب جو، ماٺهو محض مهاڳ
جيوَن جرا اجهاڳ

....

اچا، ڳاڙها، هيدا هارَ، مالها منيادارَ

....

پيارا، پيارا پاڻَ ڪي، وٺندڙ ويجها ٻارَ
دانهين درياهہ پيٽ ۾، سوڪهڙي جي سارَ
سُرها سَيئن وارَ

جماليات (Aesthetics) جو بڻ بنياد جمال لفظ آهي، جنهن جي معنيٰ سُونهن يا خوبصورتي آهي. جمال مان جميل ٺهيو آهي، جنهن جي معنيٰ سُهڻو يا خوبصورت آهي. اِن حوالي سان، جماليات جي قدرن واري شاعري پڙهڻ سان موضوع سان واسطو رکندڙ رُوپ ۽ تصويرون يا رنگين خاڪا ٺهندي، محسوس ٿيندا آهن، جن جا رنگ، رُوپ، عڪس ۽ اولڙا جادوءَ واري ڪيفيت پيدا ڪندا آهن. اهڙا مثال متي ڏنا ويا آهن.

(4) عشقيہ يا مجازي قدرن واري شاعري

هن قسم جي شاعري نہ صرف شاعر جي مفادن جي نمائندگي ڪري ٿي، پر سماج جو ڪوبہ رُڪن يا فرد اهڙي شاعريءَ وسيلي عشق ۽ حسن جو ڪاروبار هلائي سگهي ٿو. اها شاعري اجتماعي قدرن بدران، داخليت پسندي يا انفرادي قدرن واري شاعري ڪوٺي وڃي ٿي. "Individualism" واري دائري ۾ اچي ٿي. مثال:

چنڊ! ڪرڪا خبر، ڇا ڏِنَي، ڇا ٻُڌَني؟
راتِ جي رَڃَ اندر

....

چوءِ پيا ڪي وڃيءِ ننڊ ٽوليءَ ڦٽي
هڪ گهٽيءَ ٻي گهٽيءَ ڊربدر ڊربدر
رات جي رڃَ اندر

....

لُڙڪن لاڙون لاڙ، پلپل پور پچارَ
لُڙڪن لاڙون لاڙ

....

پيتا جون سڀ صورتون، ڏڏَر سين ڪان ڏارَ
لُڙڪن لاڙون لاڙ

ڪراچي

ڪڻ پر گهڻ: نصير سومرو

ڊاڪٽر عاشق حسين

ساموندي ساحل تي ٻارڙو آلي واريءَ وچان گهرڙو جوڙي راس ڪندو آهي ته، ڪنڌيءَ تي ڪهي وهي ايندڙ موجائتي موج اُنکي ڊاهي ڇڏيندي آهي.......

پر نصير سومري (سوم = چنڊ) پنهنجي چانلوٽي چت ڪان ڪم وٺي، ڪنهن ٽوڙ ڏئي ڏئوان مثل، ڪپر ڪنڌيءَ جي مٿين ٽئين واري چنڊي چاٽي، واريا سي سون (Alluvial gold) جا چاٽيل (Gleaned) جهرمر جرڪندڙ سون ذرا پنهنجي ڳوتيل ڳتيل ڳنڪي "جل تي ڪنول جيئن" ۾ پيش ڪيا آهن:

چوڏهينءَ جو چنڊ
اڄ اَپريو ناهي آن سان
سوچي وينو سَمنڊُ

ن.س

ٻالڪ اوستا به عمر جو عجيب دور آهي، ان دور جي ڏسڻ جو انداز به سڌو ساڌو ۽ سچو هوندو آهي، هاڻ ته ڏسڻ (Seeing) نه پر رڳو نِهارڻ (Looking) آهي.

ننڍي هوندي، ٻلورن راند ڪندي جڏهن اسان ٻلور جي رنگن کي ڏسندا هئاسين ته خود ڇڏي اندر ڪِهڙي ويندا هئاسين ۽ اهو رنگ اسانکي وڪوڙي ويندو هو. چوڏس چوڏارَ نيرو، هيڊو، سائو يا ڳاڙهو رنگ ڇانئجي ويندو هو. چوڻ جو مطلب

اهو آهي تہ ٻار ڳو اکين سان نہ پر پنهنجي پوري جسم. پوري پروڙ سان ڪنهن شيءِ کي محسوس ڪندو آهي. ان دور ۾ وڻ وڻ، گل گل ۽ پکي پکي هوندو آهي!

ڇمار وڏڻ سان اهو جادو. اها خوابي دنيا (Dream Land) ختم ٿي ويندي آهي، ٻارڻا چٽا رنگين خواب بليڪ اينڊ وهائيٽ ٿي ويندا آهن.

پر هڪ موجوده پل جي ساءِ وٺندڙ شخص، هڪ سچي فنڪار ۽ سون ورني شاعر ۾ اهو ٻارڻو اچرج (Childish wonder) جيئرو رهندو آهي:

ساڌا سادا خواب ايڏا
ڇڻ سدائين ٻار ماڻهو

ن. س

نصير سومرو سان پهريون ڀاڪرو فريئر هال، ڪراچيءَ جي ڪتابي آچر بازار ۾ ٿيو. هُن اکيون اکين ۾ وجهي، زوردار هينڊ شيڪ ڪري هڪ اوجاري مُشڪ سان ڳوري آواز ۾ ڪيڪاريو. مون هنجي انداز نمايان نڪ (Roman nose) متان ڳهاتين پروئن جي (V) ڏسي سهي ڪيو تہ همراهہ مريخي شخصيت آهي، پوءِ تصديق ٿي تہ هو حمل (Aries) آهي.

نصير سنڌ جي ڪلراٽي نہ پر چيڪي متيءَ مان نهيل آهي. هيندبسم، زيتوني رنگت (Olive Compleion) بت ۾ پريل ۽ جاٺو، ڳالهائڻ فهميدو پر گونجائتو ۽ زوردار، سندس رايا بہ اوترائي زورائتا هوندا آهن:

ٿوکتا پل چوي ڪو نصير،
ڌاڪَ وِل جا ڇڳا آهيون.

ن. س

ڪافي وقت ڪانپوءِ ٻيو ڀاڪرو ٿيو. نصير ڪوماڻل ۽ ڪهڪايل نظر آيو. سرنهن جي سون ورنن گلن جي ٻهڪندڙ

رنگ بدران، هن جي منهن تي هيڊ هاريل هئي. هن کي ڏسي مونکي ڪنفيوشس جي ڪتاب يي جنگ (متاسنا جو ڪتاب) جي 36 شڪل "ڦتيل سوجهرو" ياد آئي:

ڌرتيءَ اندر ڏوڪيل
اُجهاميل اجهاميل

سوجهرو
ڦِڪي ڦتيل چاندوڪي
پکيئڙو
ڪنيڙاتي هيٺ ڪيو
هوريان هوريان
اونداهيءَ ۾
اُڏري رهيو آهي!

پوءِ خبر پئي ته، سندس ٻه ڀيرا اوپن هارٽ سرجري (شرح صدر) ٿي چڪي آهي. پر حوصلو ۽ اميد هن جي رَٿَ جا ٻه گهوڙا آهن. هو هر آيدا مان اُٿڻ، اُيرڻ ۽ نئين سر ڏوڪي ڪامي وڏڻ جي اڻ کُٽ سگهه رکي ٿو.

چاتي کُلڻ ۽ اڪيلائي دوران ڪيس زندگيءَ بابت سوچ ويچار جو وڏو موقعو مليو. هن پنهنجي سوچ جا سڳا سنوارڻ شروع ڪيا، هر شيءَ کي اُٿلائي پٿلائي ڏٺو. پوءِ سُتَ کي سُتي نئون نصير ڏوڙ ڏَيو ڏنوان ۽ پُڏيوان شاعر بڻيو.

هن سچائيءَ جي انت لهڻ لاءِ فلسفي، مذهب ۽ جديد تجرباتي سائنس وغيره جو مطالعو ڪيو:

هر لقاء ۾ يار کي ڳولي لڌو!
عشق ۾ اعتبار کي ڳولي لڌو!
مان ڪنڊيءَ بيٺل بظاهر اڪ جيان
سچ پڇو، پاتار کي ڳولي لڌو!
ن.س

پاڪ — جاپان ڪلچرل ايسوسيئيشن جي 25 هائيڪو مشاعري ۾ نصير ۽ آئون رڳا ٻه سنڌي هائيڪو شاعر هئاسين. نصير سيائپ ڪري سنڌي ۽ اردو ٻئي هائيڪا پيش ڪيا. کيس ڏاڍو داد مليو. خاص مهمان فاطمه ثريا بجيا هن هائيڪو جو خاص طور داد ڏنو:

تنها ميلي ۾
شام جو اڪثر ايندو آن
ياد اڪيلي ۾

اسانجي مشاعري ۾ پڙهڻ ۽ ٻن ٽن شاعرن کانپوءِ بجلي بند ٿي وئي. محفل درهم برهم ٿي وئي.

پوءِ اسان — نصير، آغا نورمحمد (ڊائريڪٽر اڪيڊمي آف ليٽرس، سنڌ) ۽ آئون، بجليءَ جي انتظار ۾، تارن ڀري آسمان هيٺان ڏاڪڻ جي مٿان پليٽ فارمڙي تي، عشق پيچان جي وڪوڙيل ول ڀرسان ڪچهرو ڪري رهيا هئاسين ته پنجاب جو هڪ باذوق ماڻهو آيو ۽ مونکي چيائين ته کيس منهنجو ٻٽنسريءَ وارو هائيڪو ڏاڍو وڻيو آهي، اهو ٻڌايو ۽ اردو ۾ مطلب سمجهايو:

سنجهي جي لالاڻ
ڏور ٻٽنسريءَ جي ڪُوڪَ
اکين ۾ آلاڻ

ع- ح

تازو نصير مونسان پنهنجا فڪري نتيجا ونڊڻ ٿي چاهيا. اسان ٻئي هڪ ٽِل ۽ ٻاهران وڻ وڏيل ايراني ڪيفي ۾ هڪ آسائتي ڪنڊ ۾ ويهي، نصير اچي ۽ مان ڪاري ڪوڙي چانهن جون سرڪون ڀريندي، ٻه ٽي ڪلاڪ ذات ۽ ڪائنات، وحدت ڪثرت، آد ۽ انت، اِڪي ٻِڪي، انگن اکرن، ڏينهن رات. دائري ۽ مرڪز تي سوچن ۽ راين جي ڏي وٺ

ڪندا رهياسين. مون ڏٺو ته نصير ہرڻ ۽ ٻهڪڻ لڳو، جهڙوڪ سندس بيٽري چارج ٿي وئي هجي.

نصير ٽريننگ جي لحاظ سان ڌاتو گهاڙٽ (Metallurgy) جو انجنيئر آهي. پر هن انجنيئري ڇڏي انجير اپنايو آهي. پرنس سدارٿ به حمل (Aries) هو. هن ٻڌي وڻ يعني انجير جي وڻ هيٺان گيان حاصل ڪيو. انڪري نصير جي شاعري به لوهه ۽ باهه جي ڪوري مان نڪتل ۽ ٻڌي وڻ جيان ٻڌوان آهي. "جل تي ڪنول جيئن" ۾ ڪيئي شعر عارفانا آهن. خود ڪنول به گوتم ٻڌ جي اٺانگ (اٺ+انگ) مارگ جي علامت آهي، جنهن جون پاڙون ته گدلي پاڻيءَ ۾ آهن پر پاڻ اڇو اجرو ۽ نج نرمل هوندو آهي:

مسيحا تو رهي دل ۾،
ڪلسيا تي ويو آهيان.

ن. س

صوفيت ۾ اهو عيسوي مقام آهي. عيسىٰ عہ جو تعلق تنزيهه (Transcend sence) سان آهي، جيڪا نه رڳو روح پر الله تعالىٰ جي نجي نرمل. ذات جي پاڪائي ۽ صفائي آهي. دل يا قلب وجود جو وچ (Core) آهي.

اهو ته مڃڻو پوندو ته نصير واقعي شاعر آهي. هن جي شاعري نلهي لفظي گهڙاوت يا هنر (Craft) نه پر آئيڊياز جي فني شاعري (Art) آهي. هو رڳو هڪ صنف سان مخصوص نه پر اٽڪل سمورين شاعرائين صنفن وائي، نظم، غزل، چوسٽا ۽ هائيڪو وغيره ۾ پاڻ ملهايو آهي. جنهن مان هن جي مهارت ۽ تنوع جو ثبوت ملي ٿو. ان ڪانسواءِ هو عربي عروض توڙي سنڌي ڇند وديا جو ماهر آهي. ارڪان ۽ ماترائن ۾ به هن پنهنجي انجنيئري صلاحيت جو مظاهرو ڪيو آهي. شاعرائي وزن ۽ ماپ بابت هو بين شاعرن کي وزنائتا ليڪچر ڏيندو آهي.

نصير جي شاعري بشڪل (بالڪل بيشڪ)

اصلوڪي ۽ انفرادي، اسٽين ليس اسٽيل جيان، بيداغ، نهري ۽ گهاڙيل آهي. اها بنيادي طور فڪري شاعري آهي. سندس فڪر به اوريجنل آهي، ڪنهن ٻئي جو نقل ڪرڻ هن جي غيرت جي خلاف آهي.

منجهس تخيل ۽ تخليق جي صلاحيت اتم طور موجود آهي. هو پنهنجي اندر جي آڳ ٻاهر آڻي ٻين سان پنهنجا خواب ۽ خيال ونڊڻ چاهي ٿو. هو ڪنهن سورهيه سرويچ (Knight) مثل هيڻن جو حمائتي آهي، جيڪو ٻين کي اتم واٽ ڏيکارڻ چاهي ٿو.

حمْلُو ماڻهن جو وڏو مسئلو انانيت هوندو آهي، مون سندس شخصيت توڙي ۽ شعريت ۾ ڏسڻ تي چاهيو ته هن پنهنجي "انا" سان ڪيئن ڪمپرومائيز ڪيو آهي:

آئيني ۾ ڏس!
ڪنول وانگي ڪيچڙ ۾
پاڙ به پنهنجي پس!

....

هر هنڌ هُو موجود نصير
مان، مان من جي مارڻ ڏي

....

سچ ٽيڻ تي گهريو پر نصير
ڪڙ ڪيا چڱا آهيون
ن.س

اسانجي خيال ۾ نصير جو نچوڙ سندس نالي جي مهندار اکر نُون (ن) ۾ آهي. نون مس ڪُپڙي آهي، جنهن مان اتم قلم (The Supreme Pen) پنهنجي نوڪ ٻوڙي لوح محفوظ (The Preserves Tablet) تي لکيو آهي. ڪاري مَسُ نُقطي جي سچائي وارن امڪانن (Possiblities) جو سمنڊ آهي، جنهن ۾ ڳُتيل ڄاڻ جون مڇيون تري رهيون آهن:

سمنڊ تُنهنجي سگهه

ماپي سگهندا ڪونه ڪڏهين
ٻاهر ويهي ٻڪڻ!

ن.س

سنڌي ٻوليءَ ۾ اُتم انوکا خيال پيش ڪرڻ هڪ وڏو مسئلو آهي، پر اسانجي راءِ ۾ اهي پيش ڪرڻ کپن، جو اڄ نه ته صُبهاڻي اهي ضرور سمجهيا ۽ ساراهيا ويندا.

(Pi) پاءِ يوناني الفبيت جو سورهون اکر آهي اهو 22 ياڱي 7 يا ....3.1415926 آهي، جنهن جو مفهوم دائري جي گهيري (Circumference) ۽ قطر (Diameter) جي وچ وارو تناسب آهي. يعني سائنس خدا بابت وڏ ۾ وڏ اهو ئي جواب ڏنو آهي ته اوهان تيستائين پاءِ جو جاپ ڪندا رهو، جيستائين انجو انت جواب نه ملي. هاڻي ڏسون ته نصيران خيال کي سنڌي نظم ۾ ڪيئن پيش ڪري ٿو.

ڪنهن ٻه ڪامياب ڪلاڪار ۾ ٻه ڳالهيون لازمي آهن: هڪ پنهنجي ذات کي سنواري ترار جي تيک جيان آبدار ڪرڻ ۽ ٻيو پنهنجي ذاتي اوسر ۽ ارتقا کي وڏائي ويجهائي اُتم يا اونهون بڻائڻ. هر فنڪار جي تخليق جو معيار سندس ارتقائي مرحلي جو عڪس هوندو آهي.

پرهه ڦٽي جا ماڪ ڦڙا (1997ع) ۽ ورڪا نيڻ وسن (1999ع) ڪانپوءِ "جل تي ڪنول جيئن" ۾ انبڙي پڇي رس پريو انب ٻڄي چڪي آهي. چُپنلڙ کهرن ذرن گسي گهي سپ ۾ موتيءَ ڏاڻن جو روپ حضرت ادريس ع (ٽيٽو مهان هرمِس (Hermes Trismegistus) نوحاٺي پوڏ کان اڳ اٽڪل 2500 B.C ڌاري پنهنجي پوري ڄاڻ پهڻ يعني وڏي هرم (The Great Pyramid) ۽ زمري لوح (The Emerald Tablet) جي پٽر تي ڏني آهي، سو چوي ٿو:

جيڪو مٿي آهي، سو هيٺ ڄاڻيج!
جيڪو هيٺ آهي، سو مٿي ڀانئيج!

يعني وڏو جهان (Macrocosm) ننڍي جهان (Microcosom) يا وڻ ٻج جي ڏاڻي ۾ سهيڙيل سمايل آهي.

2500 سال اڳ، يوناني سائنسدان دمقراط (Democritus) ٻڌايو ته ننڍي ۾ ننڍو ذرڙو يعني پرماڻو (پرم + اڻو /atom) اڻ ٽٽ آهي، پر ان کان اڳ فنيقي (Phoenian) مفڪر موسخ (Moschus) چئي ويو هو ته، نه اهو به ٽٽڻ جوڳو آهي!

2500 سال اڳ، هند ۽ سنڌ جي سائنسدان الڪَ (Uluka) به اهو ئي چيو ته، سموريون شيون مادي جي ٻجن جون جُڙيل آهن. انڪري سندس نالوئي ڪڻڊ (Kanada) پئجي ويو هو.

محيوسين نصير جي شاعري اوريجنل ۽ انفرادي آهي، منجهس رچنا جي رس جي اُٿاٿ به نه آهي، پر اهو پنڌ پري آهي، جتي ڪائيون پيون ٻرن. اسانکي اميد نه، پوري پڪ آهي ته، هُو پنهنجو اپياس ۽ آزمودو وڌائي ويڪرو ڪري سنڌيءَ جو هڪ اتم انوکو ۽ ڪڻڊ شاعر ٻڻجي سگهي ٿو:

ننڍي ۾ ننڍي ماترا ۾ اڻو!
اڻ ۾ سگهارو گهڻي کان گهڻو!
وڏي ناڻو محبت جي آڌار تي،
ڪرڻ جو بنياد هڪڙو ڪڻو!

ن.س

ڪراچي، سنڌ آرهڙ 2007ع

سياڻو جو سلڇڻو شاعر نصير سومرو

اسحاق انصاري

ڪراچي اچڻ کان اڳ نصير سومري جي شاعري ضرور پڙهي هئي، پر ساڻس ملاقات نه ٿي هئي. جڏهن ڪراچيءَ جي ادبي حلقن ۾ اچ وڃ شروع ٿي ته پوءِ نصير سان ملاقات ٿي. مون کي شروع کان وٺي نصير هڪ پياري شخصيت لڳندو آهي. سندس ڳالهائڻ ٻولهائڻ، اٿڻ ويهڻ جا طور طريقا هڪ بااخلاق مائهوءَ وارا آهن. ان ڪانپوءِ ساڻس ڪتابن جي ڏي وٺ به شروع ٿي. جنهن ڳالهه مون کي حيران ڪيو ته اسان جي گهڻائي ليکڪن جيان سندس مطالعو شاعري يا فڪشن تائين محدود نه هو، پر هن جي مطالعي هيٺ فلسفو، مذهب ۽ سائنس به رهي آهي، جنهن ڪري سندس نثر، خاص ڪري مضمونن ۾ ان مطالعي جي جهلڪ نظر اچي ٿي. سڀ کان وڏي ڳالهه ته هن جي ٿيالوجي جي اسٽڊي به چڱي خاصي آهي. هو پنهنجي صحت جي ڪري مستقل جاب ته نه ٿو ڪري سگهي، پر وري به جيئڻ جي لاءِ ڪوشش ڪندو رهي ٿو ۽ ان ۾ به پنهنجي خوديءَ کي ختم نه ٿو ڪري، نه ته اسان جا ڪجهه ليکڪ دوست ته ڪنهن نه ڪنهن بهاني سان ٻين کان پيسا اُڌارا رهن ٿا ۽ وڏي ڳالهه ته ان عمل جي ڪري هنن جي ذات جي بجاءِ پوري ليکڪ برادري بدنام ٿئي ٿي.

شاعر جو پنهنجو هڪ جهان ٿئي ٿو. هن جي زمان ۽ مڪان جون پنهنجون وصفون ٿين ٿيون، جنهن کي پروڙڻ لاءِ به هڪ شاعرائي حس کپي ٿي. هن وٽ ڪڏهن گل، ڪنهن

حسينا جو چهرو تي ايري ٿو ته ڪڏهن چنڊ کي ڏاٽي، يا وري ڪنهن بڪئي جي نظر سان ڏسندي ماني نظر اچي ٿي. شيخ اياز جي بقول ته:

هي جي مک منول، ٿڙيا ٿانگر وانگيان،
سارا ڦڪڻ قول، مت نه تنهنجي مرڪ جي.

....

سچو ڏيهه ڏاٽا ايا جي ڪري،
سوين عيد جا چنڊ ايري پون.

يا وري شاعر جو من ڪنهن اونهاري جي ٿاڪ منجهند جو انب جي وڻ تي ويٺل ڪوئل جي آواز جيان اڪيلو ۽ اداس ٿي وڃي ٿو ته، پوءِ کيس سڄي دنيا اداس ٿي لڳي، جيئن ناصر ڪاظمي چيو آهي ته:

دل تو ميرا اداس هي ناصر،
پر شهر ڪيون سائين سائين ڪرتا هي

بهرحال، اسان واري دوست نصير سومري جي شاعريءَ ۾ به اهي خوبيون ملن ٿيون ۽ هو به شاعر جي ان وجدانه ۽ قلندرانه ڪيفيتن کي پنهنجين تخليقن ۾ آڻي ٿو. سندس شاعري جي حوالي سان هڪ اهم ڳالهه آهي ته ان ۾ موسيقيت ته شروع کان وٺي آهي، پر سندس تازي شاعري پڙهڻ سان مون کي ان ۾ گهرائي وڌيڪ نظر آئي. مون وٽ سندس جيڪا نڪور شاعري ملي، ان ۾ نصير جي شخصيت جا مختلف پهلو ڳولهڻ جي ڪوشش ڪئي، ڇو جو منهنجو ايمان آهي ته، هر تخليق ۾ تخليقڪار جي ڪانه ڪا وصف موجود هوندي آهي، تنهن ڪري ته الله لوڪ ماڻهو، پنهنجي محبوب ۾ خدا جو جلوو پسن ٿا. مون اڳ ۾ به ذڪر ڪيو ته هو سائنس جو شاگرد به آهي، ان حوالي سان منهنجيون سائس چڱيون خاصيون ڪچهريون ٿيون آهن. سائنس جي وڌندڙ رفتار ان جو منطق کيس هميشه متاثر ڪندو رهيو آهي، تڏهن ته هو سائنس جي نت نين کوجنائن ۽ ان جي وڌندڙ رفتار

تي ڳوڙهي نظر رکي ٿو. تڏهن ته ڪوهه جي ڏيڻن لاءِ امالڪ چئي ٿو ته:

ڳهڙي ترسو جلدي نه فتوى ڏجو ڪا،
اڃان ڪوڙ آهن لکل ڪوجنائون

ن. س

اسان جي صوفي شاعرن پنهنجو پاڻ سڃاڻڻ تي زور ڏنو آهي. جنهن ۾ ته پوءِ ڪڏهن ڪڏهن ائين به چئي ڇڏيئون ته، "پنهون پنهون ٿي ڪيم، پنهون هيس پاڻ" مون پنهنجي شروعاتي پيراگراف ۾ اهو لکيو ته سندس خيالن ۾ صوفياڻا اظهار به ملن ٿا. جيئن سندس هن شعر ۾ آهي ته:

من سڃاڻي سگهون پاڻ کي،
گس لتاڙي ٿڪا آهيون.

صوفين جو اهو چوڻ ته:

آءُ سين ان پار، ڪڏهن تار ڪونه پيو. (شاهه)

تنهن ڪري مون عرض ڪيو ته سندس رويا به صوفياڻا آهن ۽ انهن جو برملا اظهار به سندس شاعريءَ ۾ ملي ٿو.

هر هنڌ هُو موجود نصيب،
مان، مان من جي مارڻ ڏي

....

عشق ناهي، عشق ڊاهي،
ڪام، جو ڪردار ماڙهو.

ن.س

بهرحال، مون کي سندس "جل تي ڪنول جيئن" ڪتاب ۾ هن جي فني ارتقا سان گڏ خيالن ۽ سوچن جي ارتقا نظر اچي ٿي، جيڪا هن جي زندهه هجڻ جو مثال آهي. مون کي يقين آهي ته، هو هميشه تبديليءَ جي خواهش رکندي، پاڻ کي زندهه ۽ جوان رکندو.

ڪراچي.

حسن ۽ خير جو داعي نصير سومرو

نويد سنديلو

جڏهن مون نصير سومري جي شاعري پڙهي ته اندر ۾ خوشيءَ جي لهر ابري آئي ۽ مون پاڻ کي جماليات جي سمنڊ ۾ ترندي محسوس ڪيو. جنهن جو تذڪرو مون نصير سان به ڪيو هو ته تون هن دور جو بنهه نرالو ۽ انسان ڏيندڙ شاعر آهين. هُو نه رڳو سٺو ۽ سُريلو شاعر آهي پر سندس نثر ۾ مزاح ۽ پختگي آهي. جيڪا پڙهندي دل سوچڻ تي مجبور ٿيندي آهي. هن جي لکڻين مان جمالياتي حظ ملي ٿو پر نئين فڪر جون جهلڪيون، مزاح ۽ گهرائي پڻ بکندي نظر اچي ٿي. اهو ان ڪري به آهي جو نصير سومرو مسلسل پوکيندو رهيو آهي. پوءِ اها پوکنا سندس داخلي هجي يا معروضي. بهرحال هُو ان کي پنهنجي دل مٿان گذرندڙ وارتا سمجهي ٿو ۽ ان لاءِ هو بي خوف ٿي اظهاري ٿو. سندس تخليق جو دائرو وسيع ۽ رنگين آهي. جنهن ۾ ذات ڪنول جي گل وانگي سونهن جو پيغام پهچائيندي سماج تي ٽنولي ڪري ٿي. محبت، سماجي اڻ برابريءَ جي خوف ۾ ويڙهيل ويچارو انسان، رشتا ناتا، زندگي ۽ موت نصير جي شاعريءَ جا خاص موضوع آهن. جن کي هو اظهاريندو رهي ٿو ۽ مايوسيءَ بدران اميد ڏيکاري ٿو. ترقي پسند ۽ نئين سوچ رکندڙ هيءُ سُريلو سرجڻهار پنهنجو شخصي پيغام هن ريت پهچائي ٿو ته:

سڏ پڙاڏو آهيان پاڻ، خدا ۽ لاحد هيڪڙي.

....

اوجهل چو انسان کان، پاڇولا پولار ۾

....

دل ۾ ڏک دليل جا، اڳتي ڇا امڪان ڪان
پاڇولا پولار ۾

....

آڏي پٽ پوائتي، ڏرتيءَ جي دهمان ڪان
پاڇولا پولار ۾

هڪ ڳالهه مان هتي چوندس ته نصير هڪ فلسفي شاعر آهي ۽ هن جي سوچ جو محور مشاهدن ۽ تجربن تي ٻڌل آهي، ان ڪري هو جاچي جوچي، صحيح تصديق ڪري پوءِ ان جو اظهار ڪري ٿو ته جيئن پڙهندڙ اوجهڙ ۽ غفلت جي اونده مان نڪري صحيح دڳ تي اچي. ان جو مثال هڪ وائيءَ جي هنن سٽن مان ملندو ته:

آدم مان انسانُ، ميانُ! آزادي ايمانُ

....

آپي جو ايمانُ مَري، ڏوڙ ڏيو ڏنوانُ
آدم مان انسانُ

ٻي وائي ۾ آهي ته:

جيون جَڙ اجهاڳُ، جيون جڙ اجهاڳُ

....

هڪڙو باب ڪتاب جو مانُهو محض مهاڳُ

....

ڪوڙ سريلن راڳين جو انت ڪري ڪتراڳُ.

....

پون جي وحشتون جاڳي، تڪو طوفانُ مان آهيان

....

جڳ جڳاندر ضد جو، پڙتو شر ۽ خير،

ڊهي جُڙي ڪهڪشان، ڦيٽي ڦڙو ڦير،
اڇنو وڃنو جيئڙو!

....

ڇارن ڦاٿل ڇرڪيون، ڦٽ ڦٽ پاٽيءَ ڦٽ
پرک پار اپارجي

....

سندس انهن سٽن ۾ آفاقي ۽ زميني تخيل آهي.

پنهنجن نظمن ۾ به نصير ڪافي سرس ويو آهي، خاص ڪري "ڪٿي آهين جانان!" پڙهندي مون کي ڪيٽس جو نظم 'بلبل وارو غزل' ياد اچي ٿو.

وائي ۽ نظمن وانگي نصير سومرو جا غزل به فني اوج تي رسيل آهن، جن ۾ ترنم ۽ تخيل هڪٻئي کي لهرن وانگي سهارو ڏيئي مڌرين جهڙو احساس پيدا ڪن ٿا.

شاعري اها آهي، جنهن ۾ لفظ عام فهم سادا هجن ۽ خيال جي پرواز زمانن تائين جٽادار رهي.

جيئن وردس ورٿ جي شاعريءَ ۾ عام لفظ ڪتب آيل آهن ۽ انهن ۾ فطرت جي حسن ۽ منظرن کي جهڙيءَ ريت هُن چٽيو آهي، پڙهندي ائين لڳندو آهي، ڄڻ 'ليڪ ڊسٽرڪٽ' جي ڪنڌيءَ تي سورج مکي گلن جي ٻاريءَ ۾ اسين وردس ورٿ سان گڏ گهمندا هجون. چو ته، انهن نظمن ۽ گيتن ۾ هن جي خيال جي رواني لفظن سان گڏ پنهنجو تاثر ڇڏي ٿي ۽ پڙهڻ ۾ هيڪ به محسوس ٿيي ٿئي. ساڳيءَ ريت نصير جي غزلن کي پڙهندي به اهڙو احساس ايري ٿو. جهڙي طرح هن غزل ۾ اپنار ٿيل آهي ته:

اڳي ڪجهه هو، نه ڪجهه آهيان
وڏو ماڻهو ٿيو آهيان

....

مسيحا دل اندر منهنجي
ڪليسا ٿي ويو آهيان

....

الڳ ڪا شيءِ جنهن گهر ۾
زماني ۾ پيو آهيان

....

سادا سادا خواب ايڏا
جن سدائين ٻار ماٺهو.

اميد ته نصير جي هن نئين شعري مجموعي جَر تي ڪنول جيئن کي وڏي وٽ ملندي ۽ شاعريءَ سان لڳاءُ رکندڙ هر پڙهندڙ سندس ذات جي سمنڊ مان معنيٰ جا موتي ميڙيندو. چاڪاڻ ته واريءَ جا ننڍڙا ذرا گڏجي صحرا ۽ ننڍڙا قطرا گڏجي سمنڊ ٺاهن ٿا. اهڙي طرح، سهڻا خيال گڏجي وري ڏاهپ جو ڏيهه ٺاهن ٿا. ڏاهپ سان سچ کي سڃاڻجي ٿو. سچ ترتيبيءَ جو نالو آهي. اها ترتيبي شاعر جو معراج آهي، جيڪو خيال جي چونڊ ڪري، انهن کي سهڻن ۽ سادن لفظن ۾ اظهاري پڙهندڙ کي پيغام ۽ خوشي پهچائي ٿو. اها جمالياتي سونهن آهي، جڏهن ته انسان سونهن پرست ۽ ان جو سدائين متلاشي رهيو آهي. سونهن ۾ ويجهڙائي محسوس ڪندي شاعر زندگيءَ کي معنيٰ ڏيندو رهيو آهي. ان ڪري فن ۾ مسرت آهي.

اها مسرت ۽ خوشي مون نصير سومري جي جَر تي ڪنول جيئن جي هر صفحي ۾ جهلڪندي ڏٺي آهي. هن فڪر جي اهڙي دنيا جوڙي آهي، جيڪا زمانن تائين زنده رهندي ۽ اسان اها اميد رکون ٿا ته، نصير سومرو پنهنجي ذات سان اهڙو سڀنڌ سدائين جاري رکندو ۽ ان ڏاهپ جي املهه خزاني مان اسان جا جهول پريندو رهندو.

ڪراچي.

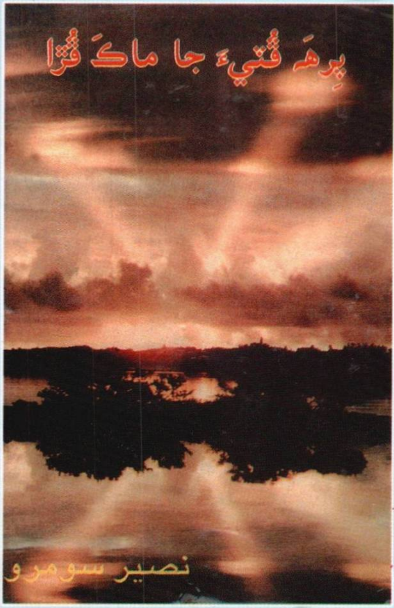

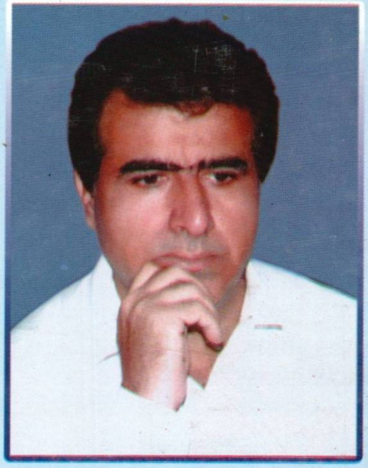

"جل تي ڪنول جيئن" ۾ نصير سومري اهڙا ڪيئي شعر رچيا آهن، جيڪي پنهنجي اثر پذيريءَ ڪري پڙهندڙن يا ٻڌندڙن ڪي ياد رهندا ۽ ذهنن ۽ دلين کي هميشه گرمائيندا رهندا.

• ممتاز مهر

مٿي ذڪر شاعريءَ ۾ جو طبقو ڏاڍائي ڪري، انسانن جا حق ڇني هضم ٿو ڪري، يا استحصال (Exploitation) ذريعي جيئڻ جا وسيلا ڦُرڪائي وڃي ٿو، نصير سومري اهڙي طبقي کي وائکو ڪيو آهي.

• تاجل بيوس

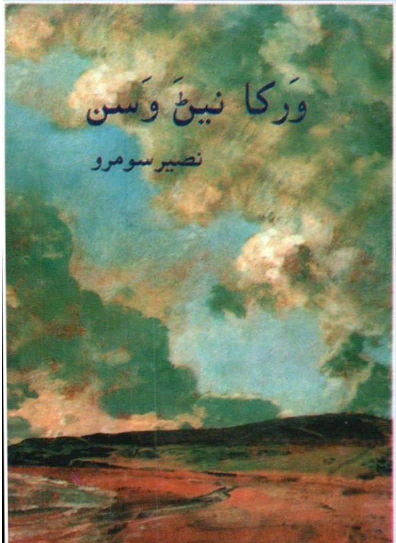

نصير سومرو ٻن ٻولين جو شاعر آهي، يعني پنهنجي مادري زبان سنڌيءَ ۾ جنهن سليقي سان شاعري ڪندو آهي، ساڳيو رنگ سندس اردو شاعريءَ ۾ به برقرار آهي.

• آفاق صديقي

مون کي سندس "جل تي ڪنول جيئن" ڪتاب ۾ هن جي فني ارتقا سان گڏ خيالن ۽ سوچن جي ارتقا نظر اچي ٿي، جيڪا هن جي زندهه هجڻ جو مثال آهي.

• اسحاق انصاري

نصير جي شاعري اصلوڪي ۽ انفرادي، اسٽين ليس اسٽيل جيان، بيداغ، نهري ۽ گهاٽيل آهي. اها بنيادي طور فڪري شاعري آهي. سندس فڪر به اوريجنل آهي.

• ڊاڪٽر عاشق حسين

نصير هڪ فلسفي شاعر آهي ۽ هن جي سوچ جو محور مشاهدن ۽ تجربن تي ٻڌل آهي.

• نويد سنڌيلو

پڙهندڙ نسُل . پ نَ

The Reading Generation

1960 جي ڏهاڪي ۾ عبدالله حسين ” اُداس نسلين“ نالي ڪتاب لکيو. 70 واري ڏهاڪي ۾ وري ماڻڪَ ”لُڙهندڙ نسُل“ نالي ڪتاب لکي پنهنجي دورَ جي عڪاسي ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي. امداد حُسينيءَ وري 70 واري ڏهاڪي ۾ ئي لکيو:

انڌي ماءُ ڄڻيندي آهي اونڌا سونڌا ٻارَ
ايندڙ نسل سَمورو هوندو گونگا ٻوڙا ٻارَ

هر دور جي نوجوانن کي اُداس، لُڙهندڙ، ڪَڙهندڙ، ڪُڙهندڙ، ٻرندڙ، ڇُرندڙ، ڪِرندڙ، اوسيئڙو ڪندڙ، ياڙي، ڪاٺو، پاڇوڪڙُ، ڪاوڙيل ۽ وِڙهندڙ نسلن سان منسوب ڪري سگهجي ٿو، پر اسان اِنهن سڀني وِچان ”پڙهندڙ“ نسل جا ڳولائو آهيون. ڪتابن کي ڪاڳر تان کڻي ڪمپيوٽر جي دنيا ۾ آڻڻ، ٻين لفظن ۾ برقي ڪتاب يعني e-books ناهي ورهائڻ جي وسيلي پڙهندڙ نسل کي وَڌڻ، ويجهَڻ ۽ هِڪَ ٻئي کي ڳولي سَهڪاري تحريڪ جي رستي تي آڻِڻ جي آسَ رکون ٿا.

پڙهندڙ نسل (پَنَ) ڪا بہ تنظيمَ ناهي. اُنَ جو ڪو بہ صدر، عُهديدار يا پايو وِجهندڙ نہ آهي. جيڪڏهن ڪو بہ شخص اهڙي دعويٰ ڪري ٿو تہ پَڪَ ڄاڻو تہ اُهو ڪُوڙو آهي. نہ ئي وري پَنَ جي نالي ڪي پئسا گڏ ڪيا ويندا. جيڪڏهن ڪو اهڙي ڪوشش ڪري ٿو تہ پَڪَ ڄاڻو تہ اُهو بہِ ڪُوڙو آهي.

جهڙيءَ طرح وڻن جا پَنَ ساوا، ڳاڙها، نيرا، پيلا يا ناسي هوندا آهن اهڙيءَ طرح پڙهندڙ نسُل وارا پَنَ بہ مختلِف آهن ۽ هوندا. اُهي ساڳئي ئي وقت اُداس ۽ پڙهندڙ، پرندڙ ۽ پڙهندڙ، سُست ۽ پڙهندڙ يا وِڙهندڙ ۽ پڙهندڙ بہ ٿي سگهن ٿا. بين لفظن ۾ پَنَ ڪا خُصوصي ۽ تالي لڳل ڪِلَب Exclusive Club نہ آهي.

ڪوشش اها هوندي تہ پَنَ جا سڀ ڪَم ڪار سَهڪاري ۽ رَضاڪار بنيادن تي ٿين، پر ممڪن آهي تہ ڪي ڪم اُجرتي بنيادن تي بہ ٿين. اهڙي حالت ۾ پَنَ پاڻ هِڪَٻئي جي مدد ڪَرڻ جي اُصولَ هيٺ ڏي وَٺُ ڪندا ۽ غيرتجارتي non-commercial رهندا. پَنَ پاران ڪتابن ڪي ڊِجيٽائِيز digitize ڪرڻ جي عَملَ مان ڪو بہ مالي فائدو يا نفعو حاصل ڪرڻ جي ڪوشش نہ ڪئي ويندي.

ڪتابن ڪي ڊِجيٽائِيز ڪرڻ ڪان پو ٻيو اهم مرحلو وِرهائڻ distribution جو ٿيندو. اِهو ڪم ڪرڻ وارن مان جيڪڏهن ڪو پيسا ڪمائي سگهي ٿو تہ ڀلي ڪمائي، رُڳو پَنَن سان اُن جو ڪو بہ لاڳاپو نہ هوندو.

پَنَن کي کُليل اکرن ۾ صلاح ڏجي ٿي تہ هو وَسَ پٽاندڙ وڏِ کان وَڏِ ڪتاب خريد ڪَري ڪتابن جي ليکڪَن، ڇپائيندڙن ۽ ڇاپيندڙن کي هِمٿائِن. پر ساڳِئي وقت عِلم حاصل ڪرڻ ۽ ڄاڻ کي ڦهلائڻ جي ڪوشش دوران ڪنهن بہ رُڪاوٽ کي نہ مڃن.

شيخ اَيازَ علمَ، ڄاڻَ، سمجهہَ ۽ ڏاهپَ کي گيتَ، بيتَ، سِٽَ، پُڪارَ سان تَشبيهہ ڏيندي انهن سيني کي بَمن، گولين ۽ بارودَ جي مدِ مقابل بيهاريو آهي. اياز چوي ٿو تہ:

گيتَ بہِ جڻ گوريلا آهن، جي ويريءَ تي وار ڪَرن ٿا.

... ...

جئن جئن جاڙ وڌي ٿي جَڳَ ۾، هو ٻوليءَ جي آڙ ڇُپن ٿا؛

ريتيءَ تي راتاها ڪن ٿا، موتي مَنجهہِ پهاڙ ڇُپن ٿا؛

... ...

ڪالهہَ هُيا جي سُرخ گُلن جيئن، اڄڪلهہ نيلا پيلا آهن؛

گيتَ بہِ جڻ گوريلا آهن........

... ...

هي بيتُ اَٿي، هي بَم- گولو،

جيڪي بہ ڪٽين، جيڪي بہ ڪٽين!

مون لاءِ ٻنهي ۾ فَرَقُ نہ آ، هي بيتُ بہ بَمَ جو ساٿي آ،

جنهن رِڻ ۾ رات ڪَيا راڙا، تنهن هَڏَ ۽ چَمَ جو ساٿي آ ـ

اِن حسابَ سان اٽڃاٽائي کي پاڻَ تي اِهو سوچي مَڙهڻ تہ ”هاٽي ويڙهہ ۽ عمل جو دور آهي، اُن ڪري پڙهڻ تي وقت نہ وڃايو“ ناداني‌ءَ جي نشاني آهي.

پَنَ جو پڙهڻ عام ڪِتابي ڪيڙن وانگر رُڳو نِصابي ڪتابن تائين محدود نہ هوندو. رڳو نصابي ڪتابن ۾ پاڻ کي قيد ڪري ڇڏڻ سان سماج ۽ سماجي حالتن تان نظر کڄي ويندي ۽ نتيجي طور سماجي ۽ حڪومتي پاليسيون policies اڻجاڻن ۽ نادانن جي هٿن ۾ رهنديون. پَنَ نِصابي ڪتابن سان گڏوگڏ ادبي، تاريخي، سياسي، سماجي، اقتصادي، سائنسي ۽ ٻين ڪتابن کي پڙهي سماجي حالتن کي بهتر بنائڻ جي ڪوشش ڪندا.

پڙهندڙ نَسُل جا پَنَ سيني کي **چو، چالاءِ ۽ ڪيئن** جهڙن سوالن کي هر بَيانَ تي لاڳو ڪرڻ جي ڪوٺ ڏين ٿا ۽ انهن تي ويچار ڪرڻ سان گڏ جوابَ ڳولڻ کي نہ رڳو پنهنجو حق، پر فرض ۽ اٽل گهرج unavoidable necessity سمجهندي ڪتابن کي پاڻ پڙهڻ ۽ وڌ کان وڌ ماڻهن تائين پهچائڻ جي ڪوشش جديد ترين طريقن وسيلي ڪرڻ جو ويچار رکن ٿا.

توهان بہ پڙهڻ، پڙهائڻ ۽ ڦهلائڻ جي اِن سهڪاري تحريڪ ۾ شامل ٿي سگهو ٿا، بَس پنهنجي اوسي پاسي ۾ ڏِسو، هر قسم جا ڳاڙها توڙي نيرا، ساوا توڙي پيلا پن ضرور نظر اچي ويندا.

وڻ وڻ کي مون ياڪي پائي چيو تہ ”منهنجا ياءُ
پهتو منهنجي من ۾ تنهنجي پَنَ پَنَ جو پڙلاءُ“.
- اياز (ڪلهي پاتم ڪينرو)